

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ОСВІТА**

✓ *Особливості вступної кампанії 2025*

- **ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я**

✓ *Законодавче регулювання фармацевтичного ринку в Україні в умовах війни*

- **БЕЗПЕКА В КІБЕРПРОСТОРИ**

✓ *Кібербезпека України в умовах воєнного стану*

- **БЕЗПЕЧНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ
ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ**

✓ *Законодавчі ініціативи щодо обмеження вживання енергетичних напоїв*

№ 13-14 (299-300) ЛИПЕНЬ 2025

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 13-14 (299-300) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
про Спецтрибунал щодо агресії проти
України..... 3
Президент України В. Зеленський
підписав Закон України про множинне
громадянство 3
Президент України В. Зеленський затвердив
Закон, що передбачає відповідальність за
депортацію українських дітей іноземцями ... 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.
Особливості вступної кампанії 2025 4
Беззуб І.
Законодавче регулювання фармацевтичного
ринку в Україні в умовах війни..... 14
Юхно С.
Кібербезпека України в умовах воєнного
стану та перспективи у боротьбі
з кібератаками 21
Кривецький О.
Законодавчі ініціативи щодо обмеження
вживання енергетичних напоїв 28

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА* 31

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України про Спецтрибунал щодо агресії проти України

Президент України В. Зеленський у вівторок підписав Закон, який ратифікує Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Про це, як повідомляє «Європейська правда», він написав на Х.

Глава держави заявив, що підписав ухвалений раніше у вівторок Закон України № 0328 «Про ратифікацію Угоди про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії Росії проти України».

«Завдяки трибуналу та співпраці з країнами світу й міжнародними організаціями зможемо забезпечити реальну невідворотність покарання Росії за війну проти України», – прокоментував він.

В. Зеленський додав, що доручив уряду «невідкладно пропрацювати й ухвалити всі підзаконні акти для реалізації цих законів».

«Очікую від уряду та команди Офісу представлення графіка виконання домовленостей щодо запуску трибуналу», – сказав Президент України.

Нагадаємо, Угода про створення Спецтрибуналу щодо злочину агресії була підписана у будівлі Ради Європи у Страсбурзі 25 червня під час першого візиту президента В. Зеленського в цю організацію.

Майбутній Спецтрибунал дозволить проводити розслідування проти найвищого керівництва держави, яке зазвичай захищене персональними імунітетами, але винесення вироків буде можливим лише після втрати ним посад (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/07/15/7215975/>). – 2025. – 15.07).

Президент України В. Зеленський підписав Закон України про множинне громадянство

Президент України В. Зеленський у вівторок підписав Закон, який врегулює питання множинного громадянства в Україні.

В. Зеленський зазначив, що підписав ухвалений Верховною Радою України ще 18 червня Закон із серією змін у питаннях набуття і збереження громадянства України.

«Завдяки множинному громадянству зможемо створити більше реальних юридичних основ для єдності всього нашого великого народу – мільйонів українців на всіх континентах, а також тих представників інших

народів, які пов'язали свою долю з Україною», – підкреслив він.

За словами Президента України, відтепер Україна вже може почати визначення перших держав-партнерів, з якими буде впроваджено множинне громадянство.

Нагадаємо, ідея Закону про множинне громадянство обговорювалася ще до повномасштабної війни та додатково актуалізувалася після 2022 р.

Нинішній Закон був поданий В. Зеленським до парламенту ще в січні 2024 р. (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/07/15/7215977/>). – 2025. – 15.07).

Президент України В. Зеленський затвердив Закон, що передбачає відповідальність за депортацію українських дітей іноземцями

Президент України В. Зеленський підписав Закон, який встановлює відповідальність за незаконне переміщення дітей іноземцями, а також їх депортацію та невинуватиту затримку репатріації.

Картка відповідного Закону України № 12170 за підписом Глави держави опублікована на сайті українського парламенту.

Як пояснили у пресслужбі Верховної Ради України, крім цього документом передбачена відповідальність за вербування та використання дитини у військових цілях представниками інших держав.

Там вважають, що затверджений В. Зеленським Закон значно полегшить роботу правоохоронців із притягнення конкретних російських посадовців та всіх причетних людей до відповідальності за злочини проти українських дітей.

17 червня Верховна Рада України в цілому ухвалила законопроект № 12170.

Що відомо про викрадення Росією українських дітей.

Уповноважена Президента України з прав дитини Д. Герасимчук раніше інформувала, що

станом на кінець березня 2023 р. українській владі точно відомо про понад 19,5 тис. дітей вивезених із ТОТ до Росії, але їх складно точно підрахувати через окупацію.

5 квітня 2023 р. 49 країн світу у спільній заяві засудили РФ за організацію засідання Радбезу стосовно нібито правових підстав викрадення українських дітей з тимчасово окупованих територій. Велика Британія заблокувала трансляцію виступу російської уповноваженої з прав дітей М. Львової-Белової на ресурсах ООН, закликавши її відповідати за свої дії перед судом у Гаазі.

В Офісі Генпрокурора вказали, що єдиного прозорого алгоритму чи механізму, який дає можливість повертати депортованих до Росії українських дітей, на сьогодні немає.

17 березня 2023 р. МКС видав ордер на арешт В. Путіна та М. Львової-Белової. Їх підозрюють у незаконній депортації та переміщенні українських дітей (*Суспільне Новини (<https://suspilne.media/1067349-zelenskij-zatverdiv-zakon-so-peredbacae-vidpovidalnist-za-deportaciu-ukrainskih-ditej-inozemcami/>). – 2025. – 15.07*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Особливості вступної кампанії 2025

У 2025 р. вступна кампанія для здобуття ступеня бакалавра стартувала 1 липня. Саме з цього дня для абітурієнтів відкрилася реєстрація в електронному кабінеті вступника. Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2025 р. визначається Наказом МОН № 168 від 10.02.2025 р.¹. Згід-

но з ним, абітурієнтам бакалаврату потрібно подати результати НМТ, а магістратури – ЄВІ та ЄФВВ.

У 2025 р. абітурієнти складають національне мультипредметне тестування (НМТ). Результати мають становити не менше 100 балів із 200. Цьогоріч тестування не має завдань з розгорнутою відповіддю, тому учасники НМТ зможуть дізнатися кількість набраних балів відразу після тесту. Для

¹ Офіційний вебпортал парламенту України.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-25#Text>

розрахування конкурсного бала для вступу на певну спеціальність до результатів з кожного предмета НМТ буде застосовано ваговий коефіцієнт. Він визначає, наскільки важливий кожен предмет для обраної спеціальності. Чим більший коефіцієнт, тим більше впливає результат з цього предмета на ваш рейтинг.

У Центрі оцінювання якості освіти (УЦОЯО) пояснили, що результати НМТ 2025 будуть актуальними для вступу на наступні роки. За словами директора УЦОЯО Т. Вакуленко, щороку у відповідному документі визначають термін дії результатів тестування, і наразі він становить щонайменше три роки: «Цьогоріч для вступу дійсні результати НМТ 2022, 2023, 2024 або 2025 року», – уточнила вона².

Вступна кампанія включає подання документів через електронний кабінет з 25 червня для середньої освіти та з 1 липня для вищої освіти, а також можливість подання до 15 заяв на вступ³ (вступники можуть подати документи до 5 заяв на бюджет та 10 на контракт). Окрім результатів НМТ вступники повинні подавати мотиваційні листи; реєстрація на творчі конкурси починається з 3 липня.

Із 25 червня працює «Гаряча лінія» для допомоги з реєстрацією кабінету, а з 1 липня – консультативна лінія МОН з питань вступної кампанії.

Для вступу 2025 МОН розробило правила прийому, а також короткі рекомендації для абітурієнтів. Правила стосуються всіх закладів незалежно від форми власності. Перед вступом абітурієнту слід перевірити ЗВО та спеціальності (спеціалізації) та переконатися:

- чи має заклад ліцензію;
- чи обрана програма акредитована;
- чи є набір на спеціальність у 2025 р.

Є можливість вступити на бюджет чи отримати гранти, які частково перекривають

плату за навчання, а також – на контракті (власним коштом).

Важливо знати, що в разі відмови від бюджетного місця за однією заявою, грант для часткової компенсації навчання за іншою заявою отримати вже буде неможливо. Студент може отримати разову державну допомогу, її форма та обсяг залежать від результатів його вступних випробувань – конкурсного балу.

Створено особливі умови для окремих категорій вступників:

- вступники з тимчасово окупованих територій можуть складати іспити дистанційно;
- ветерани;
- ВПО;
- сироти мають квоти та пільги;
- громадяни інших країн можуть вступати за окремими умовами;
- особи з інвалідністю мають право на адаптацію умов вступу.

Як зазначалося вище, у 2025 р. вступна кампанія для здобуття ступеня бакалавра стартує 1 липня. Із цієї дати можна зареєструватись в електронних кабінетах вступників і завантажити туди необхідні документи⁴.

Приймання заяв і документів від вступників розпочинається 19 липня. До цього часу потрібно пройти медичні огляди та інші доконкурсні процедури, якщо вони передбачені вступом. Реєстрація заяв закінчиться 1 серпня о 18:00 год.

Абітурієнти, які вступають на основі усної співбесіди або творчих конкурсів, мають пройти реєстрацію на участь у співбесідах чи конкурсах:

- для вступу на бюджет – з 3 липня до 18:00 год 10 липня;
- для вступу виключно на контракт – з 3 липня до 18:00 год 25 липня.

Творчі конкурси пройдуть з 8 по 19 липня включно. Для вступників виключно на контракт – до 1 серпня.

Інформація про терміни приймання заяв та документів для участі у творчому конкурсі оприлюднюється на офіційному сайті ЗВО.

² Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/science/rezultati-nmt-2025-budut-dijsnimi-kilka-rokiv-shcho-vazhливо-znati-abiturijentam-1064894.html>

³ 24 Канал. URL: https://24tv.ua/education/vstup-2025-minosviti-pidgotuvalo-rekomendatsiyi-dlya-abiturijentiv_n2854903

⁴ РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/vstup-vuziv-2025-novi-pravila-ta-dati-priyomu-1747209509.html>

Вимоги до мотиваційних листів також визначають правила прийому закладу освіти.

Формування рейтингових списків вступників і надання рекомендацій до зарахування на бюджетну форму відбудеться до 6 серпня. Особи, які отримали рекомендації, мають виконати вимоги до зарахування на бюджет до 18:00 год 9 серпня.

Зарахування вступників на навчання на бюджет або на контракт за заявою з пріоритетністю проводиться не пізніше 11 серпня.

Зарахування вступників на контракт і на основі цільових пільгових державних кредитів відбудеться до 30 серпня 2025 р.

Університети можуть організувати одну або кілька «сесій» прийому заяв на заочну форму навчання. Перша з них може стартувати не раніше 1 вересня.

Після завершення кожної сесії прийому документів університет має зарахувати студентів не пізніше, ніж через 15 днів. Але остаточний дедлайн для зарахування – не пізніше 20 жовтня 2025 р.

Для вступу до магістратури у 2025 р., як і раніше, потрібно скласти єдиний вступний іспит (ЄВІ) і єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ).

ЄВІ – це загальний вступний іспит, який складається з:

- тесту на логіку, аналіз і критичне мислення (ТЗНК);
- і тесту з іноземної мови (англійської, німецької, французької або іспанської – на вибір).

ЄФВВ – це іспит зі спеціальності, який перевіряє знання з конкретного фаху (наприклад, право, економіка, психологія тощо). Він обов'язковий не для всіх спеціальностей, але для багатьох.

У 2025 р. перелік спеціальностей, для яких обов'язковий ЄФВВ, розширили. Тепер додано ще два нових тести – «Мовознавство» та «Історія мистецтва». Загалом таких тестів 10.

Що саме потрібно складати, залежить від спеціальності: для більшості гуманітарних, соціальних та економічних спеціальностей

потрібні результати ЄВІ (2023, 2024 або 2025 р.), а також ЄФВВ 2025 р.

Для технічних спеціальностей, як-от енергетика, транспорт, кібербезпека: потрібен ЄВІ (2023–2025) і ще один іспит – або державний (ЄДКІ), або фаховий (залежить від спеціальності).

Для деяких спеціальностей, визначених окремо (вони вказані в додатку до правил прийому), потрібні і ЄВІ, і ЄФВВ, і фаховий іспит. Для решти спеціальностей: ЄВІ і фаховий іспит.

Для вступу на кілька різних спеціальностей треба вибрати тести, які потрібні для кожної. Але скласти можна не більше двох ЄФВВ-тестів.

Реєстрація для участі в ЄВІ та ЄФВВ тривала з 2 до 23 травня. Зареєструватися можна було через приймальню комісію будь-якого університету.

Цьогоріч національний мультипредметний тест (НМТ) знову відбувся онлайн – через спеціальний сервіс. Для його складання зареєструвалися 234 841 цьогорічний випускник та 77 649 випускників минулих років⁵. Тест містив завдання з чотирьох предметів, серед яких три обов'язкові та четвертий – на вибір. Серед обов'язкових: українська мова, математика та історія України. Четвертий предмет (на вибір) учасники обирали під час реєстрації – біологія, фізика, хімія, іноземна мова або інше (згідно з переліком МОН)⁶.

Найзатребуванішим предметом серед учасників стали іноземні мови, особливо англійська, тоді як найменший попит мали фізика та хімія. Більшість учасників обрали іноземні мови: англійську – 114 664 особи (37 % учасників⁷), німецьку – 3558, французьку – 315, іспанську – 174. Друге місце за популярністю посіла географія з 72 870 учасників. Біологію

⁵ Znaj.ua. URL: <https://deti.znaj.ua/513206-nmt-2025-yakiy-predmet-obrali-mayzhe-vsi-rezultati-zdivuyut>

⁶ РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/novi-pravila-nmt-2025-shcho-treba-znati-shchob-1748855594.html>

⁷ 24 Канал. URL: https://24tv.ua/education/nmt-2025-angliyska-mova-mistyat-zavdannya-zapitannya-mizhnarodnih_n2844868

обрали 62 599 осіб, українську літературу – 46 537. Найменше охочих пройти тести з фізики – 8886 та хімії – 2887.

В основний період реєстрації, що проходив з 6 березня по 3 квітня, понад 312 тис. осіб отримали підтвердження успішної реєстрації та можливість сформулювати свій сертифікат НМТ.

За інформацією Українського центру оцінювання якості освіти, із загальної кількості зареєстрованих, 292 419 планували скласти тести на території України, а 20 071 – за кордоном.

Зазвичай щороку в соцмережах набувають розголосу негативні коментарі щодо тестових завдань з певних предметів. Зокрема, цього року багато галасу було навколо чуток про те, що деякі завдання НМТ з англійської є завданнями екзамену IELTS. В Українському центрі оцінювання якості це спростували і зазначили, що зміст завдань тесту НМТ з іноземної мови відповідає Програмі зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов. Її створили з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (рівень B1–B2). Усі тестові завдання з англійської мови, які є у тестах НМТ 2025, розробили на основі автентичних англійських текстів, доступних у відкритих першоджерелах.

За словами Т. Вакуленко, найбільше колишніх учнів не склали іспит з математики – 11,4 % учнів⁸ (14 686 вступників). За її словами, майже всі 128,8 тис. вступників долають порогові бали з української мови, історії, географії та біології. З англійської мови не подолали поріг 2,8 % (1377), з української мови – 0,3 % (401), а з історії України – 0,15 % (185). Натомість менше ніж 1 % учасників не склали іспити з біології – 0,06 % (15 людей) та географії – 0,07 % (21).

У соціальних мережах також широкого розголосу набула критика складності тестів з математики, особливо з боку абітурієнтів, які планували обрати гуманітарний або творчий

напрямок⁹. У Центрі оцінювання якості освіти запевняють, що завдання створюються за чинною програмою професіоналами своєї справи. «До розробки завдань залучають сертифікованих авторів, які пройшли навчання з тестології, розуміються на змісті викладання математики в закладах загальної середньої освіти. Ці люди добре знають шкільну програму і мають чималий досвід створення тестів, співпрацюючи з УЦОЯО вже не один рік. Щоб переконатися, що всі розроблені завдання відповідають програмі ЗНО, а також вимогам до рівня навчальних досягнень випускників шкіл, кожне завдання проходить подвійну експертизу, а також апробується на вибірці учнів шкіл чи студентів-першокурсників. Це дає змогу зібрати необхідну інформацію про якість завдань, наприклад, наскільки завдання складне, як добре воно “розрізняє” учасників з різним рівнем знань тощо», – розповіла Т. Вакуленко.

Вона наголошує на хибності припущення, нібито «творчим» абітурієнтам математика не потрібна. «Міжнародний і вітчизняний досвід показує, що саме результати тестів з математики й мови мають найвищу прогностичну валідність, тобто дають змогу найкраще визначити вступників, які будуть спроможні навчатися в закладах вищої освіти, незалежно від обраної ними спеціальності. Тому математика і є одним з обов'язкових предметів НМТ починаючи з 2022 року», – зазначила директор Центру.

Щодо публічного незадоволення завданнями, зокрема, з математики, то на думку заступника директора Івано-Франківського регіонального центру оцінювання якості освіти (ІФРЦОЯО) І. Любінця¹⁰, негативні суспільні настрої з цього питання є необґрунтованими. Цього року, щоб отримати право на здобуття вищої освіти,

⁸ Espresso.tv. URL: <https://espresso.tv/osvita-nmt-2025-za-promizhnimi-rezultatami-test-z-matematiki-ne-sklali-ponad-14-tis-uchasnikiv>

⁹ Espresso.tv. URL: <https://espresso.tv/suspilstvo-rezultati-testiv-z-matematiki-dayut-zmogu-naykrashche-viznachiti-spromozhnikh-vstupnikiv-direktorka-ukrainskogo-tsentrutsinyuvannya-tetyana-vakulenko>

¹⁰ Знайшов. URL: https://znayshov.com/News/Details/vstupna_kampaniia_nmt2025_chomu_matematyka_stala_kamenem_spotykannia_a_zlyvy_testiv_tse_maroderstvo

з математики потрібно було набрати лише 5 балів з 32. Це доволі низький поріг, який у роки проведення ЗНО був значно вищим. Він додав, що чимало скаржників на складність тесту замовчують важливий нюанс: кожен учасник НМТ мав доступ до трьох сторінок формату А4 з необхідними математичними формулами – від тригонометричних до формул площі, об'ємів і логарифмів. Тобто вчити їх напам'ять було не потрібно. Але, як засвідчив тест, багатьом учням бракувало навичок застосування формул, а це, своєю чергою, впливає з недостатньої престижності математичної освіти в українському суспільстві. Фахівець зазначив, що нинішні учні, які складають НМТ, – це покоління, яке застало пандемію коронавірусу та війну. Крім того, зміни в системі освіти, як-от відсутність перевірних іспитів чи ДПА в 9 класі, полегшили їм життя, але водночас істотно знизили рівень підготовки. Для багатьох НМТ став першим серйозним іспитом у житті і засвідчив нездатність багатьох учнів до тривалої інтелектуальної роботи.

Раніше заступник міністра освіти та науки України М. Винницький зазначив, що абітурієнтам достатньо вміти виконувати базові арифметичні дії. За словами посадовця, рівень завдань, необхідних для отримання прохідного балу, відповідає програмі 5–6 класів. Також при обговоренні складності/прийнятності завдань НМТ звертають увагу і на історії успіхів: відомо, що учениця Дніпровського ліцею № 139 Є. Окпокуро склала національний мультипредметний тест на найвищий можливий результат – 200 балів з трьох предметів.

Окремо І. Любінець зупинився на проблемах, що заважають успішному проведенню НМТ. Зокрема, він звернув увагу на потрапляння в мережу відео, на яких «засвічено» завдання цього річного НМТ. Насправді, за цими, на перший погляд, невинними витівками чи щирими прагненнями полегшити абітурієнтам складання іспиту, таїться доволі серйозна проблема, що вимагає негайного законодавчого вирішення. І. Любінець наголошує, що кожне завдання, яке потрапляє на тест, має дуже високу вартість. Адже над ним працює велика команда авторів

та рецензентів, які витрачають багато часу та зусиль на його створення. Якщо питання з'являється у TikTok, YouTube чи будь-якій іншій платформі, то воно вже «вмерло», адже не може бути використане на тестах наступного року. Це є величезною втратою якості завдань та рівності умов для всіх учасників процесу. Фахівець наголошує, що написати рівноцінні тестові завдання дуже складно, особливо коли їх потрібно так багато, і саме тому важливо захищати їх від оприлюднення. «Кожне засвічене завдання – втрачене, і фактично ті, хто організовує “зливи” – це мародери, які завдають матеріальних збитків під час війни», – підкреслює управлінець. І. Любінець констатує, що українське законодавство поки не передбачає покарань за такі дії, що значно ускладнює боротьбу з цим явищем. «Особливо боляче, що серед тих, хто поширює завдання, є навіть учителі та репетитори, які реєструються на НМТ», – додає він. Тому, на думку фахівця, слід законодавчо обмежити участь дорослих осіб у НМТ. Найправильніше, вважає він, було б, якби кожен учасник мав право раз у житті безкоштовно скласти НМТ, а за наступні сплачував певну суму. При цьому плата має бути такою, щоб за рахунок тих, хто платить, можна було організовувати тестування для тих, хто йде безкоштовно.

Адже державні збитки від таких «НМТ-туристів» є значними, зокрема, і через те, що вони збільшують кількість учасників, а це тягне за собою більшу кількість днів тестувань, завдань, аудиторій, комп'ютерів, а також більше залучення інструкторів, які в обласних центрах працюють по 10–12 днів поспіль, що є справжнім марафоном і виснажує персонал. Крім того, це спотворює результати. Здається, що багато людей набрали 200 балів, але насправді серед них чимало дорослих, які мають за плечами по декілька вищих освіт і прийшли просто перевірити себе або отримати матеріал для TikTok чи Instagram.

Водночас, наголошує фахівець, це не має стосуватися тих дорослих, які прагнуть змінити професію та планують вступати до вишів – вони, безумовно, мають право складати НМТ. Однак до цієї категорії не входять учителі та

репетитори, котрі використовують 200 балів на НМТ як рекламну кампанію своїх послуг.

Загалом щодо зміни формату НМТ у майбутньому, в УЦОЯО готові до змін та аналізу критичних зауважень, які продовжують надходити до установи¹¹. Але наголошують на зваженому підході до цього питання, адже запровадження будь-яких новацій чи зміна поточної моделі можуть ускладнити умови для вступників.

Зокрема, на дуже важливій темі необхідності створення сприятливих умов для проходження НМТ 2025 акцентує увагу популярний український учитель Р. Циганков¹². Адже учасникам НМТ у їхні 17 років доводиться стикатися з труднощами, спричиненими повітряними тривогами та стресом, з якими не кожна доросла людина може ефективно справитися. На сьогодні, вважає педагог, процедура проходження НМТ є надто суворою та ускладненою і потребує оптимізації.

Загалом питання про тривалість оцінювання (чотири години з перервою) є одним з найчастіших зауважень до УЦОЯО. Вступникові доводиться сконцентровано, напружено працювати, і вже на останній годині тесту він може втрачати концентрацію, виникає ефект «туману». В УЦОЯО це розуміють. Це серйозне навантаження, і воно справді може вплинути на результати другого блоку.

Але якщо ухвалити рішення про проведення оцінювання у дві зміни (це технічно можливо), тоді потрібно чесно зізнатися: вступники

з Херсонської, Донецької, Луганської областей, або ті, хто приїжджає з-за кордону чи з віддалених населених пунктів, можуть фізично не мати змоги прибути двічі. І тоді те навантаження, яке нині є в межах одного дня, може розтягнутися на два з усіма супутніми ризиками: повітряні тривоги, перебої з транспортуванням, психологічне виснаження. А якщо з якихось причин не вдасться реалізувати оцінювання в основній сесії або вступник не зможе взяти в ній участь, це означає ще й участь в додатковій сесії. Це вже чотири дні викликів. В УЦОЯО готові міркувати над змінами, але вважають, що тут важливо врахувати всі аспекти процедури.

Щороку за підсумками вступної кампанії Міністерство освіти та науки України публікує її результати: кількість поданих заяв, перелік провідних університетів та найпопулярніших спеціальностей.

Цьогорічна вступна кампанія принесла абітурієнтам неприємні сюрпризи у вигляді суттєвого подорожчання контрактного навчання у провідних університетах країни.

За підсумками 2024 р. у п'ятірку найкращих вищих навчальних закладів увійшли Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет ім. Івана Франка, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського (КПІ) та Державний торговельно-економічний університет¹³.

¹¹ Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/yaki-uroky-my-vynesly-z-nmt-u-2025-rotsi>

¹² 24 Канал. URL: https://24tv.ua/education/nmt-2025-ruslan-tsiganikov-rozkriv-nepriyemnu-pravdu-pro-umovi_n2845309

¹³ Економічна правда. URL: <https://pravda.com.ua/finances/cini-na-navchannya-v-ukrajini-u-2025-roci-808503/>

Рейтинг найпопулярніших спеціальностей складає Міносвіти, спираючись на кількість поданих заяв. Вступна кампанія 2024 р. показала такі результати:

- «Психологія» (54 394 заяви);
- «Менеджмент» (54 094);
- «Філологія» (45 682);
- «Право» (44 286);
- «Комп'ютерні науки» (36 409).

Ця п'ятірка залишається незмінною впродовж останніх кількох років. Змінюється лише розташування спеціальностей. Наприклад, у 2024 р. різко збільшилася кількість охочих вивчати психологію та менеджмент, а в попередні два роки ці напрями замикали п'ятірку лідерів.

Заступник міністра освіти та науки М. Винницький зазначив, що нині є певна кількість спеціальностей, які називають «кон'юнктурними». На них подаються багато абітурієнтів, але після закінчення навчання вони не знаходять себе на ринку праці. До таких

спеціальностей урядовець відносить право, економіку, менеджмент, туризм, ресторанний бізнес, журналістику і навіть стоматологію. Тому МОН зменшує кількість державних місць на такі спеціальності і водночас збільшує ціну контракту для тих спеціальностей, які не забезпечує ринок праці, наголосив заступник міністра.

Водночас охочих оволодіти фундаментальними спеціальностями, пов'язаними з фізикою, хімією, біологією, геодезією, екологією, землеустроєм, небагато, а потреби ринку праці – великі. Україні сьогодні потрібні спеціалісти, пов'язані з людським капіталом, кажуть у МОН. «Медики, учителі, терапевти-реабілітологи – це три спеціальності, які надзвичайно важливі. Можу додати четверту – психологія», – зазначив М. Винницький. Також він акцентував на важливості спеціальностей, пов'язаних з розбудовою інфраструктури: тобто всього, що стосується архітектури, будівництва, інженерних спеціальностей, енергетики, автотранспорту, авіації.

У 2025–2026 навчальному році на бакалавраті найбільше доведеться заплатити за «Менеджмент» у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка: від 312,8 тис. грн за чотирирічний курс (на 45 % більше, ніж за цінами 2024 р.). За рік студенту

треба заплатити від 78,2 тис. грн залежно від програми.

Лідером 2024 р. за вартістю навчання була спеціальність «Право» в КНУ (264 тис. грн). У 2025 р. чотирирічний курс коштує 306,4 тис. грн (зростання на 16 %).

Для оцінки вартості освіти обиралися п'ять найпопулярніших спеціальностей у п'ятих найпопулярніших вищих навчальних закладах. Усі ціни вказані за чотири роки навчання на денній формі.

У Львівській політехніці «Менеджмент» теж суттєво подорожчав. Чотири роки навчання обійдуться студенту у 227,2 тис. грн, це на 78,6 % дорожче, ніж у 2024 р.

У Львівському університеті ім. Франка серед найбільш популярних спеціальностей найдорожчими будуть «Право» та «Комп'ютерні науки»: по 267 тис. грн.

У КПІ серед популярних спеціальностей найдорожче коштують юридична та менеджментська освіти: 270,4 тис. грн за все навчання або 67,6 тис. грн на рік. Друга освіта порівняно з 2024 р. подорожчала на 54 %.

У Державному торговельно-економічному університеті вартість навчання помітно відрізняється від попередніх чотирьох вишів. Закінчити «Менеджмент» та «Право» обійдеться у 168,8 тис. грн, решту популярних спеціальностей – по 152 тис. грн.

За словами М. Винницького, у минулому навчальному році середня вартість контракту в країні становила 35–38 тис. грн. У 2025 р. очікується зростання до 50 тис. грн – приблизно стільки виділяє держава на підготовку одного «бюджетника».

«Ми розуміємо, що така вартість контракту для багатьох наших громадян непосильна. Саме тому частину цієї вартості компенсує держава через гранти», – зазначив заступник міністра.

Розмір гранту становить 15–16 тис. грн. Тобто якщо раніше контрактник самостійно сплачував 38 тис. грн, то нині, за підвищеної вартості, він платитиме 35 тис. грн плюс грант. «У такому разі і вартість навчання збільшується, і держава підтримує сильних абітурієнтів», – наголосив М. Винницький.

Ще однією важливою і жваво обговорюваною темою є можливе підвищення вартості проживання у студентських гуртожитках. Через погані умови проживання студенти вже виходили на акції протесту¹⁴.

Заклади вищої освіти неохоче коментують цю тему. Їх можна зрозуміти: фото умов проживання в гуртожитках щоразу нагадують про «Ахіллесову п'яту» вищої освіти в Україні. Університети лише розводять руками, адже грошей на реновацію немає. Один з варіантів вирішення проблеми – підвищення плати за проживання в гуртожитках. Однак з цим влада не поспішає, бо побоюється реакції студентів – найбільш активної частини суспільства, яка може голосувати на виборах. Вартість проживання в гуртожитках обмежена законодавчо. Її розмір встановлений спільним Наказом трьох міністерств: освіти, фінансів та охорони здоров'я. З 2011 р. для більшості закладів вищої освіти (ЗВО) діє гранична

ціна, яку студент має платити за житло: 40 % від звичайної академічної стипендії. Її розмір становить 2 тис. грн, тож максимальна вартість проживання в університетських гуртожитках для більшості студентів не повинна перевищувати 800 грн на місяць.

Представники ЗВО кажуть, що цих коштів не вистачає навіть для оплати комунальних послуг та базових послуг (прибирання, меблі, кухонне приладдя). Через це виші вимушені доплачувати 15–20 % за кожного студента, що живе в гуртожитку. На це витрачають кошти, які мали б іти на оновлення та ремонт.

З утриманням гуртожитків заклади вищої освіти потрапили в бюджетну пастку. Університети обмежені в напрямках використання своїх коштів. Вони не можуть оновлювати гуртожитки за гроші, які в державному бюджеті передбачені на зарплати викладачів. Витрати, пов'язані із житлом для студентів, вони мають покривати власними силами навіть тоді, коли це повинна робити держава. Зокрема, проректор Харківського університету ім. Каразіна В. Блиндюк відзначає одну із проблем: високий відсоток ВПО, які не сплачують за проживання; держава компенсує комунальні послуги, все інше (близько 8 млн грн) оплачує університет.

Університети фінансують утримання та ремонт гуртожитків з кількох джерел: гроші від студентів, фандрейзинг, благодійні внески, власний бюджет. Кошти студентів мали б іти на поточні витрати і частково – на ремонти. Наразі це джерело покриває 70–80 % поточних витрат. Решту навчальні заклади платять із своїх бюджетів.

Показовий приклад університету з найбільшим фінансуванням – КНУ ім. Тараса Шевченка. У 2025 р. на базове утримання гуртожитків там витратять 150 млн грн, з яких 73,6 млн грн підуть на оплату праці персоналу гуртожитків, 66,9 млн грн – на комунальні послуги, 9,4 млн грн – на інші поточні витрати. Плата за проживання студентів там покриває 83 % цієї суми, а 17 % університет докладає із свого бюджету (наповнюється від надання платних послуг). Коштів на капітальний ремонт фасадів, кімнат та утеплення не залишається.

¹⁴ Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/finances/cini-na-gurtozhitki-mozhut-zrosti-vdvichi-chi-pokrashchit-ce-umovi-prozhivannya-806025/>

Відремонтувати або побудувати гуртожиток не може жоден державний університет країни. Кошти на це потрібно попросити в держави або міжнародних партнерів.

Останній варіант наразі найбільш реалістичний і саме ним скористалася Чернігівська політехніка. Цей ЗВО ремонтує один із своїх гуртожитків коштом ЄБРР за 55 млн грн. – сума співставна з 20 % річного бюджету установи у 2024 р., тож покрити її з інших джерел було майже неможливо.

Проте кадри для організації фандрейзингу мають лише кілька університетів в Україні. Чернігівська політехніка залучила грантові кошти за посередництва держави. Натомість Києво-Могилянська академія працює з донорами напряму.

Представники університетів наголошують, що єдиний ефективний варіант покращення умов – підвищення плати за проживання. Аби закрити базові витрати, її потрібно збільшити вдвічі – до 1600 грн. Лише після цього ЗВО зможуть відкладати кошти для проведення капітальних ремонтів. В університетах кажуть, що не раз зверталися до Міносвіти щодо перегляду вартості за проживання в гуртожитках. Наразі там є розуміння проблеми, але рішення щодо її вирішення досі не ухвалене. Керівництво університетів очікує, що це рішення викличе негативну реакцію з боку студентів.

У ситуації із плачевним станом університетських гуртожитків уряд має небагато варіантів: може нічого не робити і залишити студентів наодинці з їхніми проблемами або внести зміни до Постанови, що обмежує плату за проживання. Жоден з цих варіантів не ідеальний і майже напевно викличе незадоволення або в студентів, або в ЗВО. Тож питання про підвищення ціни за проживання в гуртожитках у нинішніх соціально-політичних умовах залишається відкритим.

У наступні роки можливі зміни умов проведення вступних кампаній. Зокрема 11 червня 2025 р. до Верховної Ради України подано законопроект № 13361 про спрощення вступу до прифронтових вишів¹⁵. У разі

його ухвалення абітурієнтам буде дозволено вступати до вишів, місцезнаходженням яких є територія активних чи можливих бойових дій, без НМТ, за результатами співбесіди або вступних іспитів у закладах вищої освіти¹⁶. Автори законопроекту аргументують запропоновані зміни тим, що вступникам на прифронтових територіях проблематично підготуватись та скласти ЗНО. Як відомо, на території активних та можливих бойових дій є істотний дефіцит працівників з багатьох професій. Відтік молоді до більш безпечних регіонів посилює довготривалі несприятливі демографічні тренди та ускладнюватиме вирішення проблем повоєнного відновлення і соціально-економічного розвитку відповідних територій парламентарі вважають, що підтримка здатної до здобуття вищої освіти молоді, що бажає навчатися в містах постійного проживання, буде сприяти вирішенню зазначених проблем, як через майбутнє працевлаштування у своїх регіонах, так і через можливість працевлаштування під час навчання на умовах неповного робочого дня або навчання на робочому місці при здобутті вищої освіти за дуальною формою.

У 2029 р. в Україні очікується суттєва зміна у вступній кампанії: абітурієнтами стануть лише випускники 150 пілотних шкіл, які навчаються за стандартами Нової української школи (НУШ). Про це повідомила заступниця міністра освіти Н. Кузьмичова. За її словами, це буде унікальний рік, адже саме тоді завершать навчання перші учні, які повністю пройшли програму старшої школи НУШ. Вони стануть єдиною категорією, яка отримає повну загальну середню освіту та відповідно право на вступ до закладів вищої освіти¹⁷. МОН вважає, що це створить нову ситуацію, коли саме виші будуть конкурувати за вступників, а не навпаки. Для учнів пілотних шкіл це означає більші можливості при виборі закладу вищої освіти.

¹⁵ Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/56571>

¹⁶ OCBITA.UA.URL: <https://osvita.ua/consultations/94838/>

¹⁷ Znaj.ua. URL: <https://deti.znaj.ua/514937-ukrajinski-vishi-bitimutsya-za-abituriyentiv-u-mon-gotuyut-kardinalni-zmini-osvitu-dozvolyat-ne-vsiv>

При цьому зменшення кількості вступників не має спричинити серйозної кризи у вишах. До потенційних абітурієнтів також належатимуть випускники минулих років, а також ті, хто закінчив коледжі, технікуми або інші заклади фахової передвищої освіти.

Окрім того, Н. Кузьмичова прогнозує збільшення числа учнів, які після 9 класу обиратимуть вступ до коледжів, щоб не проходити три роки старшої школи. Частина з них також зможе вступити до вишів у 2029 р.

Ще один важливий акцент – інженерна освіта, яка, на думку міністерства, буде надзвичайно перспективною¹⁸. «Інженерні професії стануть ще більш затребуваними в умовах повоєнного відновлення України. Це шанс для молоді зробити не просто кар'єру,

а внести вклад у майбутнє країни», – додала Н. Кузьмичова.

Тож з урахуванням всіх аспектів цього річної вступної кампанії можна зазначити, що збільшення вартості вищої освіти в Україні мало б змушувати абітурієнтів та їхні родини більш ретельно обирати як вищий навчальний заклад, так і спеціальність. Адже популярні сьогодні спеціальності не завжди мають гарні перспективи щодо майбутнього працевлаштування. Водночас не дуже популярні нині професії будуть найбільше затребувані у період післявоєнного відновлення країни.

Підтримка з боку держави у вигляді грантів є важливим, хоч і не достатнім кроком. Освіта є важливою інвестицією в майбутнє українського суспільства і має бути якісною і доступною для всіх.

I. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Законодавче регулювання фармацевтичного ринку в Україні в умовах війни

У фокусі уваги аналітичного огляду – міжнародні норми та вітчизняні особливості регулювання фармацевтичного ринку в галузі виробництва генеричних лікарських засобів. Розглянуто, зокрема, законодавчі новації, що узгоджують українське правове поле з поширеними у світі правилами застосування патентного права в контексті розробки та виходу на ринок аналогів брендovаних фармацевтичних продуктів.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, генеричні лікарські засоби, «Правило Болар», патентне право.

Забезпечення населення доступними, якісними ліками за прийнятними цінами є невід'ємною складовою державної політики охорони здоров'я України.

Доступ до ліків виступає гарантом реалізації права на охорону здоров'я. Слід відзначити, що

пацієнти під час лікування крім ліків, які вони отримують безоплатно, змушені витратити кошти на ліки, які не підпадають під державні програми, які передбачають надання таких ліків безкоштовно.

Збройна агресія РФ проти України з особливою гостротою актуалізувала необхідність пошуку правових механізмів реалізації прав пацієнтів щодо доступу до життєво необхідних лікарських засобів, а також розширення законодавчих можливостей для виробництва ліків національними фармацевтичними компаніями.

Незважаючи на достатньо динамічні темпи розвитку, у порівнянні з іншими галузями економіки, фармацевтична галузь України має низку серйозних проблем. Однією з них є недосконалість законодавчої бази у сфері обігу лікарських засобів, що призводить до стримування розробки та впровадження у виробництво генеричних лікарських засобів, створення нерівних умов допуску на ринок лікарських засобів вітчизняного та імпортного виробництва.

¹⁸ Освіта і Наука. URL: <https://www.oin.com.ua/u-2029-rocz-i-v-universytety-vstupatymut-lyshe-vypusknyky-150-shkil-vyshi-gotuyutsya-do-zhorstkoyi-konkurenciyi-za-abituriyenta/>

Генерик – це лікарський засіб, що містить ту саму активну речовину, що й оригінальний препарат, але виробляється генеричною компанією після закінчення терміну дії патенту на оригінальний препарат. Якщо захищений патентом оригінальний препарат тільки один, то генериків (аналогів) може існувати необмежена кількість. Головна перевага таких засобів: вони є більш доступними за ціною, що дозволяє забезпечити населенню ширший доступ до лікування.

Щороку десятки брендovаних фармацевтичних продуктів втрачають свій патентний захист, що дає зелене світло виробництву генериків. Застосування якісних і при цьому дешевших за оригінальні бренди препаратів-генериків істотно скорочує витрати на охорону здоров'я і водночас сприяє більш широкому впровадженню сучасних міжнародних рекомендацій з використання медикаментозної терапії.

Україна має всі шанси стати повноцінним гравцем міжнародного фармацевтичного ринку з виробництва препаратів-генериків.

Наразі в Україні триває ініційована Президентом України В. Зеленським кампанія зниження цін на лікарські засоби. 12 лютого 2025 р. РНБО ухвалила рішення «Про додаткові заходи щодо забезпечення доступності лікарських засобів для українців», яке Президент України увів у дію своїм Указом № 82/2025. Зокрема, рішенням РНБО було визначено низку пріоритетних дій, які необхідно здійснити, та проєктів нормативних актів, що необхідно розробити та внести на розгляд Верховної Ради України, серед яких: проєкт закону № 9383 від 13.06.2023 р. щодо захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану (зміни у патентному праві) та проєкт закону щодо імплементації в національне законодавство «Правила Болар» (законопроєкт № 13087 від 12.03.2025 р.).

«Правило Болар» – це положення, за яким не визнаються порушення патенту на оригінальний лікарський засіб дії заявника генеричного лікарського засобу для проведення досліджень і державної реєстрації такого

лікарського засобу до моменту завершення дії патенту. Це правило надає законну можливість заявникам препаратів-генериків проводити дослідження лікувальних властивостей та подавати заявки на реєстрацію лікарських засобів, а виробникам – право виробити лікарський засіб та зберігати його на складі до завершення дії патенту. Дія «Правила Болар» обмежується заборобою для заявників аналогів лікарських засобів продавати, проводити рекламування та комерціалізувати лікарські засоби до моменту завершення дії патенту.

Такий механізм, з одного боку, дає заявникам/виробникам генеричних лікарських засобів можливість виходу на ринок вчасно та уникнення очікування один–два роки для реєстрації лікарського засобу. З іншого боку, цей механізм скасовує строк додаткової та не передбаченої законом монополії на оригінальні лікарські засоби, протягом якого такі лікарські засоби залишалися ексклюзивними на ринку після припинення дії патенту.

Назва «Правило Болар» (Bolar exemption) походить від судової справи Roche Products, Inc. v. Bolar Pharmaceutical Co. (США, 1984), яка визначила правові межі використання запатентованих препаратів для досліджень до завершення строку дії патенту. Визнання судом, що навіть дослідне використання патентованого препарату з комерційною метою є порушенням патенту, викликало широке обурення, бо гальмувало вихід дешевших генериків на ринок. У відповідь на це Конгрес США у 1984 р. прийняв поправки до законодавства, і відтоді дозволено використовувати запатентовані препарати в дослідницьких цілях до завершення патенту, але без права на продаж до завершення його дії.

Важливо зазначити, що з того часу «Правило Болар» у США зазнало деяких уточнень. Зокрема, було дозволено подавати заявку на реєстрацію генеричного лікарського засобу та отримувати свідоцтво про реєстрацію лікарського засобу до закінчення дії патенту на оригінальний лікарський засіб.

«Правило Болар» також використовується в патентному законодавстві багатьох країн. У межах Європейського Союзу головним

нормативно-правовим актом, який закріплює основоположні принципи та механізми реалізації «Правила Болар», є Директива Європейського Парламенту і Ради № 2001/83/ЄС від 6 листопада 2001 р. про Кодекс Співтовариства щодо лікарських засобів, призначених для застосування людиною.

Директива прямо не дозволяє подавати заявку на реєстрацію лікарського засобу до закінчення дії патенту, а лише визначає можливість проведення досліджень і підготовчих дій для подання такої заявки. Проте, аналізуючи досвід європейських країн, які найбільше пов'язані з розробкою лікарських засобів, можна помітити, що в локальне національне законодавство були імплементовані положення, що дозволяють зареєструвати аналог оригінального лікарського засобу до моменту завершення дії патенту. Насамперед такі положення щодо реалізації «Правила Болар» містяться в законодавстві Швейцарії, Великої Британії, Франції, Італії, Польщі, Німеччини та низки інших європейських країн. Ці положення надають право виробникам генериків вчасно вийти на ринок, не порушуючи патентні права власників патентів.

Наразі в ЄС помітна тенденція щодо розширення сфери застосування «Правила Болар». Так, у 2025 р. набуває чинності нова Директива Європейського Парламенту 2021/2282, де викладено розширене та чіткіше формулювання щодо застосування «Правила Болар» у ЄС. Зокрема, зазначається, що діяльність, яка здійснюється для підготовки до реєстрації лікарського засобу, може включати подання заявки на реєстрацію лікарського засобу. Водночас цей виняток не поширюється на розміщення на ринку лікарських засобів та їх продаж до моменту завершення патенту. Загалом «Правило Болар» в ЄС відповідає концепції, започаткованій у США.

В Україні імплементація «Правила Болар» розпочалася 2 червня 2020 р. прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ліквідації штучних бюрократичних бар'єрів та корупційних чинників у сфері охорони здоров'я». Зокрема, Закон України «Про

охорону прав на винаходи і корисні моделі» було доповнено положеннями, що дослідження та/або використання винаходу в дослідженнях, що проводяться з метою підготовки та подання інформації для реєстрації лікарського засобу, не вважаються порушенням прав на патент. Цим Законом було вирішено низку важливих питань щодо розробки генериків, наприклад, дозволено ввезення компонентів для оцінки можливості розробки генеричного лікарського засобу при діючому патенті на оригінальний лікарський засіб.

Запровадження «Правила Болар» в Україні давало б низку позитивних наслідків: зниження вартості ліків – чим швидше генерики виходять на ринок, тим вищий рівень конкуренції, а це автоматично призводить до зниження цін на препарати; розвиток вітчизняної фармацевтики – українські компанії отримують рівні умови з іноземними виробниками та можуть конкурувати на міжнародному рівні; швидший доступ до життєво необхідних препаратів – пацієнти, які потребують лікування хронічних захворювань, можуть отримувати якісні ліки раніше; зменшення залежності від імпорتنих ліків – чим більше в Україні вироблятимуть генериків, тим менше потрібно буде закуповувати дорогі імпорتنі препарати.

Проте повноцінна імплементація цього правила в Україні не відбулася через судову практику, адже подання заяви на реєстрацію генерика до завершення дії патентного захисту вважається порушенням прав патентовласника.

Заборона українським виробникам генериків розпочинати реєстрацію до закінчення патенту ставить їх у не вигідне становище порівняно з європейськими компаніями. Як наслідок, генеричний препарат виводиться на ринок зі значною затримкою, що призводить до втрати конкурентоспроможності вітчизняних виробників ліків як в Україні, так і на експортних ринках, а українські пацієнти змушені довше чекати на доступніші аналоги дорогих імпорتنих ліків.

Тому додаткового врегулювання потребувало питання щодо можливості не тільки проведення дослідження та розробки генерика, а й

державної реєстрації генеричного лікарського засобу до закінчення дії патенту.

У зв'язку з цим та з метою повної імплементації положень Директиви ЄС в законодавство України виникла необхідність внесення відповідних змін, зокрема, до законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про лікарські засоби».

Як результат, на виконання рішення РНБО було розроблено і зареєстровано у Верховній Раді України законопроект № 13087 «Про внесення змін до деяких законів України щодо імплементації положення Болар». Закон набув чинності 5 червня 2025 р. (№ 4454-IX від 15.05.2025 р.).

Відповідно до Пояснювальної записки, документом передбачено можливість подання заяви на державну реєстрацію генеричних лікарських засобів та отримання державної реєстрації до завершення дії патенту, виробляти і зберігати на складі лікарські засоби до завершення дії патенту. Водночас Законом встановлено низку дієвих запобіжників від передчасної появи генеричних препаратів на ринку: заборона введення в цивільний обіг генериків до завершення строку дії патенту, заборона будь-якої комерціалізації (рекламування, маркетинг, пропонування до продажу). Окремо збільшено штрафи за порушення патенту і прописана чітка вимога, що введення в обіг генеричного препарату буде можливе не раніше наступного дня після завершення дії патенту.

Автор законопроекту, голова Комітету ВРУ з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування М. Радуцький висловив переконання, що ухвалення документа матиме позитивний вплив на фармацевтичний ринок України, сприятиме розширенню асортименту доступних лікарських засобів на українському ринку та зробить необхідне лікування більш доступним для громадян. За даними авторів документа, він є зваженим, збалансованим і має широку підтримку професійних кіл.

Зокрема, експерти вважають, що «запозичення «Правила Болар»» у високорозвинених країн збалансує інтереси інноваційних та генеричних виробників, розширить асортимент в аптеках

та пожвавить ринкову конкуренцію в Україні, ініціативи сприятимуть поступовому зниженню вартості частини препаратів, що є одним із пріоритетів у сфері охорони здоров'я.

«Виняток Болар» давно та широко застосовується у країнах ЄС, США, низці інших розвинутих країн і його правильна імплементація не обмежує права патентовласників. Навпаки, посилює довіру до патентів, наближаючи Україну до світових стандартів, підкреслив партнер LA Law Firm, керівник практики інтелектуальної власності В. Савчук під час зустрічі на тему «Український болар: ефективність та шляхи вдосконалення», проведену Комітетом Асоціації правників України (28 жовтня 2024 р.)

Українська практика не відповідала європейським нормам, які наша країна має імплементувати для членства в ЄС. Реалізація «Правила Болар» – це не просто можливість, а необхідність для зростання галузі, ринкової конкуренції, уникнення «штучної» монополії та підвищення доступності ліків для пацієнта, зазначає директор із правового забезпечення компанії Farmak Д. Таранчук. Українські фармвиробники мають досвід, сучасні технології та розуміння свого ринку, і завдяки цим змінам пацієнти отримають більше сучасних, якісних та доступних ліків, що особливо важливо в умовах економічних викликів, додав фахівець.

Партнер практики інтелектуальної власності та ТМТ АО «Арцінгер» Т. Кислий також переконаний, що існуючі обмеження призводять до втрати конкурентоспроможності вітчизняних виробників ліків як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, і уповільнюють розвиток української фармацевтичної галузі.

Запровадження «Правила Болар» забезпечить українцям доступ до ліків, дешевших за імпорتنі аналоги, наголошували на робочій зустрічі у Комітеті з питань здоров'я нації разом з міністром охорони здоров'я В. Ляшком, заступником міністра Е. Адамановим, керуючими партнерами юридичної компанії LA Law Firm Д. Олешком та В. Савчуком, представниками бізнес-асоціацій (13 лютого 2025 р.).

Учасники засідання Комітету з питань здоров'я нації разом з народними депутатами, міністром охорони здоров'я В. Ляшком, головою НСЗУ Н. Гусак, генеральним директором ДП «Медичні закупівлі України» О. Кльоцем, представниками інших відомств та пацієнтських організацій (2 квітня 2025 р.) також наголошували, що одним з механізмів, які дозволять посилити конкуренцію та знизити ціни на ліки-генерики, є імплементація «Правила Болар» в українське законодавство.

У свою чергу учасники пресконференції «Ліки для людей: чи наближає реформа фармринку справедливість для пацієнтів?» (24 квітня 2025 р.) впевнені, що впровадження в Україні так званого «Правила Болара» дасть змогу уникнути затримок у доступі до генеричних ліків після завершення дії патентного захисту. Розпочата реформа, зорієнтована на зниження цін на ліки, є однією з найважливіших стратегічно, і від неї виграють пацієнти, зазначив під час пресконференції голова Координаційної ради БО «100 % життя» Д. Шерембей.

Але, щоб «Правило Болар» почало ефективно працювати, вважає адвокат з медичного права юридичної фірми «Ілляшев та Партнери» А. Цимановська, необхідно насамперед затвердити підзаконні акти, які регламентуватимуть подачу документів на державну реєстрацію генеричних препаратів до моменту закінчення терміну дії патенту оригінального препарату; визначити механізм заборони обігу генеричних препаратів (продажу, реклами, маркетингу) до завершення строку дії патенту, аналогічно європейській практиці; передбачити обов'язкове інформування власника патенту, органу інтелектуальної власності та контролюючих органів про наміри виробництва генеричного лікарського засобу та посилити відповідальність та контроль за порушення дії патенту.

Поряд із впровадженням «Правила Болар», яке дозволяє виробникам генериків починати розробку до завершення дії патентної охорони, фармацевтична спільнота підняла питання скасування продовження патентів на період воєнного стану, яке створює перешкоди для

своєчасного виходу нових ліків на ринок України.

В Україні існували випадки, коли закінчився строк як основної, так і додаткової охорони прав на винахід, але патентний захист продовжує діяти та надає право патентовласнику забороняти використання його винаходу. Це небезпечний прецедент, зокрема для міжнародної системи захисту прав інтелектуальної власності.

Тому, як пояснив Т. Кислий, потрібно було вирішення питання з нормами законодавства, за якими патенти в Україні, передусім і на лікарські засоби, не закінчуються, поки діє воєнний стан.

На початку повномасштабної збройної агресії проти України держава впровадила особливі заходи для забезпечення охорони прав інтелектуальної власності. Так, 1 квітня 2022 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” щодо удосконалення патентного законодавства» (№ 2174-IX), яким строк чинності майнових прав інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, був продовжений до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану. Головною метою Закону України № 2174-IX було «не допустити втрати прав інтелектуальної власності» у період дії воєнного стану. Разом з тим, документ продовжив дію фактично всіх без виключення патентів на винаходи, в тому числі і тих, строк чинності яких під час дії воєнного стану сплив остаточно і продовженню не підлягав.

Зазначені норми Закону стримували розвиток економіки України, перешкоджали виходу на ринок генеричних ліків, у тому числі вітчизняного виробництва, що не сприяє підвищенню доступності лікарських засобів для населення. Окрім того, зазначені положення Закону України щодо продовження дії прав інтелектуальної власності, строк чинності яких остаточно сплив, не узгоджуються із законами України у сфері інтелектуальної власності,

міжнародними угодами, до яких приєдналася Україна, європейським законодавством та світовою практикою.

Закон, ухвалений 1 квітня 2022 р., мав захистити власників інтелектуальної власності у кризовий період (щоб компанії не втратили захист патентів через неможливість вчасно сплатити необхідні збори), пояснює юрист В. Савчук. Проте документ призвів до парадоксальної ситуації – патенти, термін дії яких уже вичерпався, можуть продовжувати діяти в Україні.

У свою чергу Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ, «Укрпатент», також відомий як ІР офіс) неодноразово наголошував, що продовження мало б стосуватися лише патентів, строк дії яких міг би бути подовжений, а не тих, що закінчувались остаточно, однак, суди цю позицію не підтримали.

Ухвалення норми щодо продовження майнових прав на період воєнного стану, зазначив директор з правового забезпечення фармацевтичної компанії Farmak Д. Таранчук, призвело до безпрецедентної монополії на ринку лікарських засобів. Існують випадки, коли закінчився строк як основної, так і додаткової охорони прав на винахід, але патентний захист продовжує діяти. А компанії, які планували вивести продукт на ринок після закінчення патентної охорони, не можуть цього здійснити, адже права власника патенту формально ще продовжують діяти протягом воєнного стану.

Партнер юридичної фірми Arzinger Т. Кислий наголошує ще й на серйозних економічних наслідках. За його словами, продовження дії патентів на лікарські засоби, які закуповуються на сотні мільйонів гривень за кошти державного бюджету, створює значні фінансові втрати. Якби патенти закінчилися вчасно, держава витратила б менше, оскільки на тендери виходили б інші виробники, стверджує експерт. Він зазначає, що ситуація стала настільки критичною, що викликала реакцію РНБОУ, оскільки ці втрати створюють загрозу національній безпеці. Парадоксально, що в Україні, яка перебуває у стані війни, діють патенти на ліки, які в усьому світі вже втратили захист. Тому логічнішим

було б створення умов для розширення доступу до недорогих ліків, констатує Т. Кислий.

Отже, норми Закону мали суттєве значення для захисту інтересів винахідників, правовласників та бізнесу, проте, із часом, зокрема у 2023–2024 рр., стало очевидним, що затяжна «пауза» в регулюванні прав інтелектуальної власності почала створювати негативні наслідки насамперед у фармацевтичному секторі та бізнесі.

Саме тому, 16 квітня 2025 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект № 9383 «Про внесення змін до Закону України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” щодо удосконалення патентного законодавства», що стосується модифікацій у патентному законодавстві, є частиною рішень, ухвалених РНБОУ, спрямованих на зменшення вартості фармацевтичних препаратів. 29 квітня 2025 р. його підписав Президент України і 31 травня він набув чинності (№ 4362-ІХ).

Новим Законом скасовується автоматичне продовження патентів, дія яких не підлягає продовженню за законом. Таке уточнення покликане усунути перекося, які виникли внаслідок прийняття попереднього Закону, зокрема на фармацевтичному ринку. При цьому з дня набрання чинності цим законом для заявників продовжиться перебіг строків на вчинення необхідних дій з урахуванням часу, що минув до їх зупинення відповідно до Закону № 2174, але не менше, ніж на 75 днів. У такому разі відповідні дії вважатимуться вчиненими вчасно, а збори – сплаченими вчасно.

Очікується, що реалізація нового закону створить умови для чесної конкуренції, сприятиме розвитку вітчизняного виробництва ліків, зниженню цін та підвищенню доступності медикаментів для українців. У Пояснювальній записці до законопроекту прямо зазначено, що метою змін є відновлення ринкової рівноваги між правами патентовласників та суспільним інтересом у доступі до лікарських засобів.

Цей закон – не технічне рішення, це зміна логіки фармринку, нова якість української фармацевтичної системи, коли у пріоритеті

– не патент, а пацієнт, не обмеження, а рівні умови, не затягування, а доступність, зазначив народний депутат України С. Кузьмініх. Міжнародна практика підтверджує: у ЄС давно працюють механізми, які підтримують розвиток генеричних препаратів, і дозволяють системі охорони здоров'я залишатися конкурентною та стабільною навіть у кризових умовах, і саме так має працювати держава у час війни, додав С. Кузьмініх.

Запропоновані зміни відповідають очікуванням ІР офіс та є сигналом відновлення балансу між правами заявників та інтересами суспільства. Попереднє рішення, зокрема щодо зупинення строків, було ухвалено з метою недопущення втрати прав інтелектуальної власності заявниками та вже виконало свою захисну функцію. Прийняття цього закону дасть змогу активізувати відносини між заявниками та УКРНОІВІ, скоротити строки здійснення процедур реєстрації прав інтелектуальної власності, поживавити інноваційне і креативне середовище та посилити бізнес-активність, зазначив перший заступник директора УКРНОІВІ Б. Падучак.

Отже, фармацевтична галузь України переживає зміни, спрямовані на покращення доступності ліків і гармонізацію законодавства з європейськими стандартами.

Запровадження «Правила Болар» та скасування продовження патентів на період воєнного стану, які досягли максимально можливого терміну дії, відкриває можливості для розвитку конкуренції та потенційно сприятиме зниженню цін на ліки для українських пацієнтів.

Гармонізація з європейськими нормами допоможе українським фармацевтичним компаніям покращити конкурентоспроможність в Україні, на міжнародних ринках і принесе конкретну економічну користь державі, яка зможе закуповувати необхідні ліки за нижчими цінами, що значно зменшить фінансове навантаження на українських пацієнтів та систему охорони здоров'я в цілому (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій*

(<https://nipo.gov.ua/pravylo-bolar-vidkryte-obhovorennia/>; <https://nipo.gov.ua/zakon-pro-stroky/>); вебсайт видання «Юридична Газета» (<https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/globalne-vikoristannya-likiv-stan-i-tendenciyi.html>; <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pravilo-bolar-v-ukrayini-chi-vipravdala-nadiyi-reforma-patentnogo-zakonodavstva-2020-roku.html>); нормал Health-ua.com (<https://health-ua.com/article/31463-origaln-j-generichn-antigstamn-preparati-pitannya-viboru>; <https://health-ua.com/news/terapiya-i-semeynaya-meditcina/80279-zaprovdzennia-pravila-bolar-v-ukrayini-iaki-perevagi-dlia-pacijentiv-i-likariv>); вебсайт «Економічна правда» (<https://pravda.com.ua/projects/pravilo-bolar-804941/>); офіційний вебпортал парламенту України (<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55950>; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42109>; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/261067.html>); соціальна мережа Facebook (<https://surl.li/gwxkqi>; <https://surl.li/yirvwk>; <https://surl.li/djjaah>); офіційний вебсайт Міністерства охорони здоров'я України (<https://moz.gov.ua/uk/verhovna-rada-uhvalila-zakonoprojekt-pro-zaprovdzhennya-pravila-bolar-v-ukrayini>); вебсайт GreenPost (<https://greenpost.ua/news/v-ukrayini-uhvalyly-pravylo-bolar-shho-maye-znyzty-tsiny-na-liky-i90020>); вебсайт компанії LA Law Firm (<https://www.legalalliance.com.ua/novini/pravilo-bolar-v-ukraini-potocnij-stand-ta-perspektivi-rozvitku/>; <https://www.legalalliance.com.ua/publikacii/konkurencia-zamist-monopolij-ak-zmini-v-patentnomu-zakonodavstvi-vplinit-na-cini-likiv/>); вебсайт NV (<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/liky-dlya-vsih-chomu-pravilo-bolar-zminyuye-ukrajinsku-farmaceutiku-eksperti-50501478.html>); нормал «Ліки.укр» (<https://xn--h1adc2i.xn--j1amh/news/130225-17.html>; <https://xn--h1adc2i.xn--j1amh/news/140225-1.html>); вебсайт юридичної фірми «Ілляшев та Партнери» (<https://attorneys.ua/publication/pravylo-bolar-yak-vono-vplyne-na-ukrayinski-ta-inozemni-farmkompaniyi/>); вебсайт «Рецензії Аптечних Продажів» (<https://www.rap.in.ua/vidminili-avtomatichne-provdzhennya-diyi-patentiv-na-originalni-likarski-zasobi/>; <https://www.rap.in.ua/uhvaleno-novij-zakon-yakij-pidtrimayenacjonalnogo-farmaczevtichnogo-virobnika/>)).

С. Юхно, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Кібербезпека України в умовах воєнного стану та перспективи у боротьбі з кібератаками

У зв'язку з стрімким розвитком новітніх технологій світ стикається з численними кібератаками, які несуть потенційну загрозу не лише законним правам та інтересам громадян, а й національній безпеці країни.

Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05 жовтня 2017 року № 2163-VIII **кібератака** це – спрямовані (навмисні) дії в кіберпросторі, які здійснюються за допомогою засобів електронних комунікацій (включаючи інформаційно-комунікаційні технології, програмні, програмно-апаратні засоби, інші технічні та технологічні засоби і обладнання) та спрямовані на досягнення однієї або сукупності таких цілей: порушення конфіденційності, цілісності, доступності електронних інформаційних ресурсів, що обробляються (передаються, зберігаються) в комунікаційних та/або технологічних системах, отримання несанкціонованого доступу до таких ресурсів; порушення безпеки, сталого, надійного та штатного режиму функціонування комунікаційних та/або технологічних систем; використання комунікаційної системи, її ресурсів та засобів електронних комунікацій для здійснення кібератак на інші об'єкти кіберзахисту.

У свою чергу **кібербезпека** це – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі.

Здатність країни ефективно протистояти загрозам у кіберпросторі великою мірою залежить як від дієвості технічної інфраструктури, так і від належного правового регулювання сфери кібербезпеки.

В Україні сфера кібербезпеки регулюється низкою законів, зокрема:

- Законом України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»;
- Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»;
- Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»;
- Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;
- Законом України «Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період»;
- Законом України «Про національну безпеку України»;
- Законом України «Про стандартизацію».

Проте діюче законодавство України щодо кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем є недостатньо неефективним. Про це заявив Голова підкомітету з питань безпеки у кіберпросторі, урядового зв'язку, криптографічного захисту інформації у складі Комітету ВРУ з питань національної безпеки, оборони та розвідки народний депутат України О. Федієнко під час круглого столу «Огляд кіберзагроз 2024. Практичні кейси та рішення для МСБ», організованого експертами компаній – учасниць підкомітету з кібербезпеки Європейської Бізнес Асоціації.

Вразливість національної системи кібербезпеки стала особливо відчутною у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну адже країна-агресор веде активну війну проти України не лише на землі, а й кіберпросторі. Про це свідчать численні атаки російських хакерів на українські інформаційні системи.

Так у ніч з 13 на 14 січня 2022 року було здійснено масштабну кібератаку на вебсайти органів державної влади України з використанням шкідливого ПЗ WhisperGate.

Внаслідок атаки постраждало близько 70 державних вебсайтів України, зокрема вебсайти: Міністерства оборони України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства енергетики України, Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства освіти і науки України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Єдиний державний вебпортал електронних послуг «Портал Дія» (далі – портал «Дія») та інші.

На думку більшості фахівців хакерська атака стала можливою через вразливість October CMS – безкоштовного програмного забезпечення, яке використовують для розробки, дизайну та редагування вебсайтів.

Після кібератаки у ЗМІ почала поширюватися інформація про те, що зловмисникам нібито вдалося зламати портал «Дія» та запропонували на продаж в Інтернеті дані мільйонів користувачів з Diia.gov.ua.

Тоді у Міністерстві цифрової трансформації України оголошення про продаж «злитих» даних українців внаслідок кібератаки назвали провокацією та продовженням гібридної війни. Поряд з цим у Міністерстві запевнили, що: «Усі персональні дані перебувають під надійним захистом у держреєстрах. А оголошення про можливість купити дані, отримані після зламу 14 січня, є аферою: шахраї продають старі дані, що скомплектовані з багатьох джерел, які були злиті до 2019 року».

У свою чергу у Департаменті кіберполіції Національної поліції України запевнили, що: «інформація щодо злому порталу «Дія» не відповідає дійсності».

На ряду з компетентними органами України за фактом кібератаки слідство також розпочало Федеральне бюро розслідувань США.

За версією слідства, атаку здійснили з метою збору даних, які не мали військового значення, а також для дестабілізації України напередодні російського вторгнення. Група хакерів використовувала шкідливе програмне забезпечення WhisperGate для маскуванню атак з вимогою викупу. Насправді ж їх метою було знищення даних.

25 червня 2024 року в окружному суді США у штаті Меріленд було видано Федеральний ордер на арешт російського хакера, якого підозрюють у причетності до вказаної кібератаки. Згідно матеріалів справи, його ймовірними співниками були п'ять військовослужбовців Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних сил РФ.

12 грудня 2023 року з боку РФ також була здійснена масштабна кібератака на найбільшого оператора мобільного зв'язку в Україні «Київстар». Відповідальність за дану атаку взяло на себе російське хакерське угруповання «Солнцелёк». Російські хакери пояснили, що атакували «Київстар», оскільки компанія забезпечує зв'язком ЗСУ, а також державні органи та силові структури України.

Внаслідок цієї атаки по всій Україні абоненти компанії «Київстар» залишилися без мобільного зв'язку та домашнього інтернету. Припинив роботу офіційний сайт компанії та її мобільний додаток. Виникли проблеми у роботі всіх систем, пов'язаних із цим оператором. Зокрема, у низці міст довелося вручну відключати вуличне освітлення. Також перестала працювати частина банкоматів та платіжних терміналів українських банків. Про значні проблеми повідомили в «Ощадбанк», «ПриватБанк» та «Райффайзен Банк». Інші банки зазнали менше труднощів. Однак «Monobank» заявив, що зазнав масованої DDoS-атаки протягом 12 грудня, проте банк зберіг ситуацію під контролем.

З проблемами зіткнулися також інтернет-магазини, «Нова пошта», і різні сервіси, в тому числі: Tabletki.ua, Uklon та Glovo. В уряді України повідомили про збої у роботі деяких охоронних систем та гарячих ліній.

По факту атаки президент компанії «Київстар» О. Комаров заявив, що це найбільша у світі хакерська атака на телеком-інфраструктуру. За його словами, IT-інфраструктура компанії була частково зруйнована. При цьому в компанії «Київстар» запевнили, що персональні дані абонентів не були скомпрометовані.

Заступник Голови Національного банку України О. Шабан заявив, що українські банки мають створити резервні канали зв'язку для

своїєї інфраструктури через збої частини POS-терміналів після хакерської атаки на «Київстар». Він також зазначив, що Національний банк України протягом 2022–2023 років постійно фіксував кібератаки різного рівня складності на об'єкти інформаційної інфраструктури банків та небанківських фінансових установ та закликав фінансові установи до посилення їхньої кібербезпеки.

Водночас, за словами офіційних осіб ЗСУ, збій у роботі «Київстар» не вплинув на дії українських військовослужбовців на лінії фронту. У ГУР МО України повідомили, що основною метою атаки був удар по цивільному населенню України, а не військовим.

Оцінюючи кібератаку на «Київстар» український експерт з кібербезпеки К. Корсун відніс її до класу Advanced Persistent Threat – найвищого ступеня кіберзагрози, а за оцінкою військової розвідки Великобританії, кібератака на «Київстар» стала, ймовірно, найбільшою атакою хакерів на Україну з початку повномасштабної війни.

19 грудня 2024 року була здійснена ще одна з наймасштабніший кібератак за останній час – атака на державні реєстри України, які перебувають у компетенції Міністерства юстиції України.

В результаті кібератаки було тимчасово призупинено роботу низки реєстрів, зокрема: Державного реєстру актів цивільного стану громадян, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Державного реєстру прав на нерухоме майно, Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців, Єдиного реєстру нотаріусів України та інших реєстрів. По даному факту очільниця Міністерства юстиції України О. Стефанішина повідомила, що всі дані, які були у реєстрах, збережені та підлягають відновленню.

Відповідальність за цю атаку взяла на себе група російських хакерів HakNet Team опублікувавши відповідну заяву в Telegram.

Служба безпеки України встановила, що дана група хакерів пов'язана з Головним розвідувальним управлінням Генерального

штабу Збройних сил РФ. Тож за фактом кібератаки відкрито кримінальне провадження за кількома статтями Кримінального кодексу України, у тому числі за статтею 438 (порушення законів та звичаїв війни).

Представник Департаменту кібербезпеки Служби Безпеки України С. Барабаш зазначив, що це була не просто кібератака, а добре спланована і продумана кібероперація. За його словами: «Це кібероперація, проведена проти цивільної інфраструктури, що заборонено навіть при веденні повномасштабної війни різними конвенціями». Тому такі кібератаки документуються як злочини, пов'язані з порушенням законів і звичаїв війни.

Виконувач обов'язків генерального директора державного підприємства «Національні інформаційні системи» С. Липка розповів для «Цензор.НЕТ», що у зв'язку з атакою державні реєстратори і нотаріуси повторно мали підключити засоби додаткової ідентифікації з використанням одноразового пароля. Таке рішення було пов'язане з удосконаленням системи кіберзахисту державних реєстрів.

На думку фахівця, здійснюючи кібератаку хакери прагнули позбавити можливості відновити роботу реєстрів і надалі забезпечувати державні функції, пов'язані з доступом до них. Але, як зазначив С. Липка, завдяки злагодженим діям їхньої команди, а також працівників Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Департаменту кібербезпеки Служби безпеки України та Департаменту кіберполіції Національної поліції України, хакерам не вдалося досягнути мети.

Після кібератаки на державні реєстри України в Міністерстві юстиції України повідомили, що планують імплементувати механізм захисту даних, який стане своєрідним «Пентагоном» для державних реєстрів. Перший заступник Міністра юстиції України М. Кучерявенко зазначив, що у даному питанні йдеться про дві тенденції – законотворчість і реальне застосування засобів, які забезпечать кіберзахист.

Згідно інформації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації

України, яка є одним із основних суб'єктів національної системи кібербезпеки, урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA, яка діє при Держспецзв'язку, в 2024 році опрацювала 4315 кіберінцидентів. Це на 69,8% більше, ніж роком раніше, коли кіберзлочинці атакували український кіберпростір 2541 раз.

У Держспецзв'язку повідомили, що найчастіше зловмисники атакують місцеві органи влади, уряд та урядові організації, сектор безпеки та оборони, енергетичний сектор, комерційні організації, а також телекомунікації. Найпоширенішими типами інцидентів є розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, фішинг, шкідливе підключення, компрометація облікового запису або системи. Метою зловмисників є викрадення чутливої інформації, а також знищення даних та інформаційних систем.

Фахівці CERT-UA зазначають, що наразі спостерігається стійка тенденція до зростання кібератак передусім на критично важливу інфраструктуру України. За їхніми словами, ворог не полишає спроб дестабілізувати нашу країну і за допомогою кіберзброї. Це свідчить про те, що протистояння в кіберпросторі залишається однією з найгарячіших точок війни.

В урядовій команді припускають, що РФ продовжить застосовувати усі можливі методи для отримання інформації важливої для ворога. Не припинятимуться й деструктивні атаки проти об'єктів критичної інфраструктури, зокрема енергетики.

Під час війни найціннішою для ворога є інформація про плани сил оборони України, дані підприємств оборонно-промислового комплексу, уряду та інших організацій, які здійснюють підтримку військових. Для досягнення цих цілей зловмисники зазвичай використовують масові розсилки шкідливого програмного забезпечення та фішингових листів. Такі типи кібератак залишаються наймасовішими, – зазначають у Держспецзв'язку.

Таким чином ситуація в кіберпросторі свідчить про те, що в умовах воєнного стану

Україна стикається з серйозними викликами у сфері кібербезпеки.

РФ веде активну кібервійну не полишаючи спроб атакувати цифрову інфраструктуру України. Метою країни-агресора є пошкодження та руйнування інформаційних систем України, знищення даних, запобігання доступу українських громадян до державних сервісів, а також – дестабілізація ситуації в країні та сіяння паніки серед населення.

Також за допомогою кібератак країна-агресор хоче створити в Україні гуманітарну катастрофу, адже хакери намагаються перешкоджати роботі енергетичного сектору, екстрених служб, зв'язку, логістики тощо.

Стан кібербезпеки України викликає серйозні занепокоєння серед фахівців у зв'язку з чим ведеться робота щодо реформування національної системи кіберзахисту.

На сьогоднішній день у даному напрямку вже здійснено перший крок, а саме: 17 травня 2025 року Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» №4336-IX (реєстр. № 11290), який був ухвалений Верховною Радою України у другому читанні 27 березня 2025 року (далі – Закон).

Законом передбачається:

– створення та забезпечення функціонування національних систем реагування на інциденти кібербезпеки, кібератаки, кіберзагрози та обміну інформацією про інциденти кібербезпеки щодо інформаційних, електронних комунікаційних інформаційно-комунікаційних та технологічних систем, в яких оброблюються державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом;

– розбудова в рамках національної системи реагування команд реагування та визначення ролей і завдань національної, галузевих та регіональних команд реагування з урахуванням рекомендацій, визначених NIS2 Directive;

– делегування завдань від національного CSIRT (CERT-UA) до галузевих і регіональних

команд реагування, а також можливість залучення приватних команд реагування до національної системи реагування;

- визначення ролей та взаємодії суб'єктів реагування у разі настання кризової ситуації в кібербезпеці;

- створення правової основи для запровадження системи оцінювання стану кіберзахисту та запровадження авторизації систем з безпеки, яка поступово замінить існуючу процедуру побудови комплексних систем захисту інформації;

- суттєве вдосконалення процедури створення комплексної системи захисту інформації (зокрема прибираються непотрібні бар'єри для підтвердження відповідності);

- створення профільних підрозділів з кіберзахисту в державних органах, на об'єктах критичної інфраструктури, а також визначення типових вимог до таких підрозділів та їх керівників;

- проведення систематичних навчань, тренінгів з кіберзахисту та захисту інформації, а також інструктажів з кібергігієни; уточнення деяких принципів та пріоритетів розвитку національної системи кібербезпеки тощо.

Автори законопроекту повідомили, що реформа кіберзахисту є однією з умов Ukraine Facility Plan. Це програма ЄС, за якою Україна отримує €50 мільярдів фінансової допомоги в обмін на реформи. Євросоюз вимагає, щоб Україна приєдналася до спільної директиви NIS2. Вона передбачає, що в ЄС діє єдина правова система кібербезпеки для ключових секторів, а кожна країна-член ЄС має національні стратегії кібербезпеки і співпрацює з іншими, щоб спільно реагувати на кібератаки.

Головна мета реформи – створити в Україні єдину систему обміну інформацією про кібератаки та кіберзагрози та єдину систему реагування на них. До неї увійдуть CERT-UA, галузеві та регіональні команди реагування, Національна поліція України, Служба безпеки України, які матимуть свої повноваження. Також планують залучати і приватні команди реагування. Координувати їх буде центр у складі РНБО.

На думку більшості фахівців Закон має важливе значення для зміцнення кібербезпеки України, адже його впровадження сприятиме підвищенню стійкості цифрових систем України до сучасних викликів.

Так з приводу ухваленого Закону народний депутат О. Федієнко зазначив, що:

«Упродовж 33 років незалежності України ми не мали законодавства, що стосувалося б формування кіберзахисту державних інформаційних ресурсів. Ухвалений парламентом законопроект запроваджує сучасну модель побудови кіберзахисту. Він узив найкращі норми директиви Європейського Союзу NIS2 (Network and Information Security Directive 2 – ред.), найкращі практики з формування кіберзахисту світової спільноти. Найголовніше тут – це питання відповідальності: тепер буде обов'язково запроваджена відповідальна особа, яка формуватиме кіберзахист у тій чи іншій держінституції. Ця особа прямо підпорядковуватиметься міністру».

У Держспецзв'язку повідомили, що це важливий крок, який дасть можливість протистояти новим викликам та загрозам у кіберпросторі, а також забезпечить посилення захисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, адже російська агресія у кіберпросторі продовжує зростати.

Також у Держспецзв'язку підкреслили важливість того, що Закон містить положення, які забезпечують імплементацію норм європейських директив з кібербезпеки до національного законодавства щодо функцій команд реагування, практики повідомлень про кіберінциденти та управління ризиками.

Голова Держспецзв'язку О. Потій під час інтерв'ю телеканалу «Рада» зазначив, що прийняття цього Закону – це дуже важливий крок, щоб підсилити наші можливості на реагування на кібератаки і кіберінциденти. Крім того, що буде відбудовуватися національна система реагування, яка на зараз вже працює, але цим законом встановлюються більш чіткі ролі її основних суб'єктів. Крім того, цей Закон передбачає, що ми будемо систему обміну інформацією про кіберінциденти,

кібератаки в самій країні і між нашими партнерами, і упорядковуємо зобов'язання. Ми будемо змінювати систему побудови систем захисту інформації, відмовляємося від старої методології комплексної системи захисту інформації. Важливо, що в державних органах, саме в державних органах будуть вводиться штатні посади керівників з питань кіберзахисту, кібербезпеки. І також організуємо систему зворотного зв'язку, тобто будемо впроваджувати систему оцінювання стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів і об'єктів критичної інфраструктури. Це такі основні аспекти, які нам дозволять системно підходити до нових викликів, які на жаль, Російська Федерація нам кожного дня підкидає і підкидає в сфері кібербезпеки і кіберзахисту, – поінформував О. Потій.

Співголова підкомітету з кібербезпеки у складі Комітету з безпеки Європейської Бізнес Асоціації, керівник практики Tech&Comms юридичної фірми «Астерс» Ю. Котляров, під час круглого столу «Огляд кіберзагроз 2024. Практичні кейси та рішення для МСБ», з приводу даного документа зазначив, що:

«В ньому є кілька важливих речей, які треба було врегулювати ще вчора. Перша – це нова система, яка буде стосуватись авторизації. Друга річ – впровадження пов'язаних між собою національних систем реагування на кіберінциденти та обміну інформацією. Замість 11 завдань CERT-UA визначено суб'єктів та ролі мережі реагування на національному, галузевому, регіональному рівнях та за функціональним значенням».

Поряд з цим колишній заступник міністра оборони України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації В. Дейнега заявив, що новий Закон може завадити цифровізації ЗСУ. За його словами, він посилює вплив Держспецзв'язку, зокрема на Міністерство оборони та військові структури. В. Дейнега стверджує, що військових можуть змусити працювати з застарілою та дорогою технікою, що гальмуватиме цифрові процеси у ЗСУ.

Проте народний депутат України О. Федієнко заперечує побоювання щодо впливу

Держспецзв'язку на кіберфахівців Міністерства оборони України та ЗСУ. Він пояснив, що нові правила стосуються лише цивільних відомств, а оборонний сектор матиме винятки.

Щодо використання спеціальної техніки, О. Федієнко стверджує, що вона обов'язкова лише для роботи з державною таємницею, а не для всієї обмеженої інформації. Військові можуть працювати на звичайних комп'ютерах у штабах, якщо це не суперечить нормам безпеки.

У свою чергу Міністр юстиції України О. Стефанішина, зазначила, що прийняття Закону пришвидшить процес створення «Пентагону» для державних реєстрів, необхідного для захисту даних від кібератак. Вона також підкреслила, що прийняття Закону є одним із ключових кроків на шляху до забезпечення системного підходу до кіберзахисту та безпеки даних громадян в умовах, коли кібератаки на державний сектор посилилися та мають ознаки системності.

Важливою подією у сфері кібербезпеки стало і те, що у березні 2025 року Україна офіційно оформила стратегічне партнерство з Європейським Центром кіберкомпетентності (ECCC). Так під час заходу Kyiv International Cyber Resilience Forum 2025 заступник Секретаря РНБО України С. Демедюк та виконавчий директор ECCC Л. Тальяретті підписали відповідний Меморандум про співпрацю.

Документ передбачає комплексне партнерство у сфері кібербезпеки, яке охоплює обмін даними про кіберзагрози, спільну розробку механізмів швидкого реагування на кіберінциденти та посилення захисту критичної інфраструктури. Особлива увага приділятиметься виявленню, аналізу та попередженню кіберзагроз.

За словами підписантів, така співпраця стає особливо важливою в умовах зростання кіберризиків і сприятиме зміцненню колективної безпеки як України, так і Європейського Союзу. Очікується, що партнерство також посилить інформаційний обмін між країнами, допоможе розробити спільні ініціативи та програми підготовки фахівців у сфері кібербезпеки.

Поряд з цим на реалізацію заходів зі «Стратегії кібербезпеки» в Україні на 2025 рік від Держспецзв'язку зарезервовано у бюджеті майже 0,5 мільярда гривень, що свідчить про пріоритетність цього напрямку для держави.

Ще одним кроком у сфері кібербезпеки має стати ухвалення ВРУ законопроекту «Про Кіберсили Збройних Сил України» (реєстр. № 12349).

Згідно пояснювальної записки до законопроекту, ціллю прийняття Закону України «Про Кіберсили Збройних Сил України» є створення військової та технічної організаційної структури у складі Збройних Сил України за стандартами НАТО, яка відповідатиме за кібероборону України, захист її суверенітету та територіальної цілісності в кіберпросторі.

Кіберсили ЗСУ будуть діяти під безпосереднім військовим керівництвом Головнокомандувача Збройних Сил України, а на політичному рівні у сферах національної безпеки і оборони держави, – під загальним керівництвом Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України – Президента України.

Документом передбачено, що основними завданнями новостворюваних Кіберсил ЗСУ є нарощування та ефективне застосування спроможностей кіберстримування, здобуття Збройними Силами України військової переваги над противником та послаблення його спроможностей шляхом проведення операцій в електромагнітному спектрі та кіберпросторі.

Кіберсили ЗСУ пропонується створити як органом військового управління, який буде мати можливість залучати до свого складу цивільну складову (кіберрезервістів) на період проведення відповідних заходів з кіберстримування.

Кіберрезервісти – це підготовлений людський ресурс, що утворений з громадян України, які мають необхідні знання, фахову підготовку та навички для планування і виконання окремих завдань кібероборони, готовий для оперативного залучення до складу Кіберсил ЗСУ.

На відміну від призовників, військовозобов'язаних та резервістів, статус

кіберрезервіста не передбачає обов'язкового набуття ним статусу військовослужбовця для залучення до лав Кіберсил ЗСУ, може носити періодичний та тимчасовий характер, ґрунтується на певних особистих навичках особи в певній галузі та її мотивації для захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Також документом передбачено, що Кіберсили ЗСУ будуть організовувати періодичне навчання та злагодженість кіберрезервістів для формування сталого кадрового інтелектуального потенціалу вмотивованих громадян України.

З приводу даного законопроекту народний депутат О. Федієнко зазначив, що у багатьох провідних державах світу створено та функціонують спеціальні підрозділи – кібервійська, які використовуються як для військових, так і для розвідувальних цілей.

За словами народного депутата, Кіберсили ЗСУ мають постійно здійснювати розвідку суб'єктів кіберзагроз як недружніх держав, так і його прихованих військових формувань та у випадках відкритої або прихованої збройної агресії проти України проводити асиметричні військові операції.

Таким чином на сьогоднішній день триває робота щодо подальшого реформування сфери кібербезпеки, адже в умовах воєнного стану питання національної безпеки у кіберпросторі є одним із пріоритетних для України. *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Офіційний вебпортал парламенту України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>; <https://www.rada.gov.ua/news/razom/260570.html>; https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/260583.html; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45453>); вебсайт «Ukraine crisis media center» (<https://uacrisis.org/uk/kiberzagrozy-zmushuyut-derzhavu-i-biznes-ob-yednuvaty-zusylyya>); вебсайт «Слово і діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2022/01/14/statija/bezpeka/kiberataka-derzhstruktury-ukrayiny-stalosya-ta-xto-mozhe-stoyaty-napadom>; <https://www.slovoidilo.ua/2024/12/20/infografika/bezpeka/masshtabna-kiberataka-derzhavni-reyestry-ukrayiny-vidomo>); вебсайт «CERT-UA» (<https://>*

web.archive.org/web/20220115001531/https://cert.gov.ua/article/17899); вебсайт «Forbes» (<https://web.archive.org/web/20220115001531/https://forbes.ua/news/khakeri-v-atakuvali-ukrainski-uryadovi-sayti-ne-pratsyuyut-sayti-minoboroni-mzs-dsns-dii-14012022-3212>); вебсайт «Бабель» (<https://babel.ua/news/75620-hakeri-prodayut-za-15-tisyach-nibito-osobisti-dani-milyoniv-ukrajinciv-z-diji-u-mincifri-zapevnyayut-shcho-ce-afeta-i-v-shahrajiv-stari-dani>; <https://babel.ua/texts/116673-derzhava-reformuye-kiberzahist-pislyamasshtabnogo-zlamu-derzhspeczv-yazku-otrimayenovipovnovazhennya-i-cyu-sluzhbu-znovu-kritikuyut-babel-poyasnyuye-sut-reformi-i-prosit-jiji-avtoravidpovisti-na-k>); вебсайт «DOU» (https://dou.ua/lenta/news/diia-data-leak-2022/?from=fpnews&fbclid=IwAR1G05Bo08C1zSPiVCt_X6ARnXTAzxIKzRpUhmuyQh0DGr1pG1Pp3lcBld8; <https://dou.ua/lenta/news/diia-data-leak-details/>; <https://dou.ua/lenta/news/pentagon-for-government-registries/>; <https://dou.ua/lenta/news/new-law-on-cybersecurity/>); мережа «Facebook» (<https://www.facebook.com/mintsyfra/posts/299294555573201>); вебсайт Кіберполіції України (<https://cyberpolice.gov.ua/news/informacziya-pro-vytik-danyx-iz-portalu-diya-ne-vidpovidaye-dijsnosti-8521/>); вебсайт «Економічна правда» (<https://epravda.com.ua/publications/2024/07/04/716183/>); вебсайт «Голос Америки» (<https://www.holosameryky.com/a/whisper-gate-cyberatak-ameryka-ukrajina/7676007.html>); вебсайт

«BBCNews Україна» (<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c51z82rdppxo>; <https://web.archive.org/web/20241220165826/https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c7ve1298ndgo.amp>); вебсайт «Bikinedia» (<https://surl.lu/catdif>); вебсайт «Цензор.НЕТ» (<https://censor.net/ua/resonance/3545803/novi-pravyla-bezpeky-derjreystriv-vid-kiberatak>); вебсайт «Korrespondent.net» (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4747509-v-minuisti-poiasnyly-schotake-pentahon-derzhavnykh-reiestriv>); вебсайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (<https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyuvала-4315-kiberincidentiv>; <https://cip.gov.ua/ua/news/prezident-ukrayini-volodimir-zelenskii-pidpisav-zakon-4336-ix-pro-kiberzakhist-derzhavnykh-informacii-nikh-resursiv>); вебсайт ІЖ «Кибербез» (<https://cybersec.net.ua/video/861-kiberzakhyst-ukrainy-novy-zakon-vyklyky-ta-zahrozy-rosiiskyykh-atak-oleksandr-potii-interviu-telekanalu-rada.html>); вебсайт «Кадровик.UA» (<https://www.kadrovik.ua/novyny/rada-uhvalyla-zakonoprojekt-spryamovany-na-posylennya-zahystu-derzhavnykh-reiestriv?srltid=AfmBOoo0sVASFtRSqC0oC64g3YNNKpLOZyunNvnBcBNp9vJQOnRI4BQ>); вебсайт «Fintech insider» (<https://fintechinsider.com.ua/ukrayina-ta-yes-pidpysaly-memorandum-pro-spivpracyu-u-sferi-kiberbezpeky/>); вебсайт Ради національної безпеки і оборони України (<https://rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5463.html?PRINT>).

О. Кривецький, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Законодавчі ініціативи щодо обмеження вживання енергетичних напоїв

На розгляді Верховної Ради України перебуває декілька законопроектів, що передбачають заборону/обмеження на продаж енергетичних напоїв молоді до 18 років. Законодавці пропонують нові правила для виробництва, продажу та споживання енергетичних напоїв в Україні та встановлено відповідальність за їх порушення.

Законопроект № 13024 «Про внесення змін до Закону України “Про основні

принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів” щодо удосконалення державного регулювання виробництва та обігу енергетичних напоїв» надано офіційне визначення енергетичних напоїв, яке раніше в Україні не було юридично закріпленим. Згідно з документом, енергетичним напоєм вважатимуть будь-який безалкогольний напій (окрім чаю, кави та напоїв на їхній основі), що містить понад 150 мг кофеїну або іншої

стимулюючої речовини на літр і збуджуючим чином впливає на центральну нервову систему. Перелік таких речовин та максимально допустимий рівень їх вмісту в енергетичних напоях визначатиметься центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я. Крім того, запроваджується обов'язкове маркування енергетичних напоїв, яке попереджатиме, що цей напій не рекомендовано до вживання дітям, вагітним та жінкам, які годують грудьми.

Також законопроектом запропоновано внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення і доповнити його новою ст. 156-3, яка передбачає штраф для продавців у розмірі від 100 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1,7–2,5 тис. грн). за порушення встановлених законом вимог щодо заборони торгівлі енергетичними напоями з високим вмістом стимулюючих засобів, а саме, їх продаж неповнолітнім особам, які не досягли 18-річного віку, у школах, лікарнях, магазинах дитячих та спортивних товарів, через торговельні автомати. Продаж онлайн буде дозволено тільки з перевіркою віку, наприклад, за допомогою документів у «Дії». Якщо напій доставляє кур'єр, він має перевірити вік покупця під час вручення товару.

Альтернативний законопроект пропонує вважати енергетиком напій із вмістом кофеїну понад 100 мг на літр. Крім обмежень для продажу всіх енергетичних напоїв (не тільки з високим вмістом стимулюючих речовин) у визначених місцях (як і основний), проєкт № 13024-1 пропонує заборонити неповнолітнім вживати енергетики взагалі.

Законопроект № 13025 пропонує запровадити штрафи від 6800 до 17 000 грн за продаж енергетичних напоїв у заборонених місцях, через автомати або неповнолітніми. Крім того, виробників і продавців штрафуватимуть за виробництво і реалізацію енергетичних напоїв з порушенням вимог до їхнього складу та кількості інгредієнтів. Штрафи становитимуть 17 мінімальних зарплат для ФОП і 25 – для юросіб (сьогодні це 136 тис. грн та 200 тис. грн відповідно).

Законопроект № 13025-1 передбачає окремі штрафи за продаж енергетичних напоїв з полиць самообслуговування, через автомати або онлайн, за продаж з рук чи лотків, а також за продаж неповнолітнім. Штрафи можуть бути від 680 до 2550 грн із конфіскацією товару. Повторне порушення протягом року тягне за собою штраф до 4250 грн. Цей самий законопроект пропонує штрафувати неповнолітніх за вживання енергетичних напоїв на суму від 340 до 510 грн. Якщо до цього їх залучили дорослі – штраф загрожує і дорослим. Якщо порушення вчинять діти від 14 до 16 років, штраф (від 255 до 425 грн або громадські роботи від 20 до 40 год) сплатять батьки або опікуни. Законопроект № 13025-1 також передбачає штрафи для виробників і продавців за порушення вимог до складу напоїв. Розмір штрафів такий самий, як у базовому законопроекті, – 200 тис. грн для юридичних осіб і 136 тис. грн для ФОПів.

Як зазначають ініціатори обмежень, наразі енергетичні напої стали поширеним видом харчової продукції та активно споживаються різними категоріями людей. Завдяки своєму хімічному складові «енергетики» мають здатність стимулювати центральну нервову систему людини, легко засвоюються організмом та на короткий проміжок часу створюють відчуття бадьорості, покращують настрій, підвищують активність та працездатність. «Але це – оманливе відчуття, адже постійне вживання напоїв зі стимулюючим ефектом здатне призвести до виснаження мобілізаційних резервів організму, оскільки змушує його працювати на межі можливостей, і у подальшому може викликати підвищену стомлюваність, порушення сну, нервові розлади, депресію та вже не дає бажаної реальної енергії», – пояснює один з авторів законопроекту С. Гривко. Так, у стандартній баночці 250 мл найпопулярнішого енергетичного напою міститься 80 мг кофеїну, а також такі речовини, як таурин, вітаміни групи В та інші стимулятори. Окрім цього, до складу різних енергетиків можуть входити інозитол, екстракт гуарани, алкалоїди гінкго та інші компоненти, що істотно впливають на організм.

У Пояснювальній записці до законопроекту наголошується, що за останній час проведено багато наукових досліджень, які переконливо вказують на шкоду для дитячого здоров'я від вживання енергетичних напоїв. Зокрема, за результатами дослідження, проведеного на замовлення уряду Великої Британії, встановлено, що близько половини дітей в усьому світі п'ють енергетичні напої щотижня або щомісяця і, як наслідок, мають гірше здоров'я та емоційний стан. Тому такі країни, як Латвія, Литва, Польща вже ухвалили подібні закони щодо заборони продажу дітям енергетичних напоїв, що містять підвищений рівень кофеїну та інших стимулюючих речовин. Повна заборона на продаж енергетичних напоїв (не лише для молоді) діє, зокрема, в Данії, Ісландії, Норвегії, Туреччині, Уругваї. У деяких штатах США (Вашингтон, Мічиган, Оклахома та Юта) такі напої продаються лише в аптеках, оскільки позиціонуються як ліки.

За словами лікарів, особливий ризик становить постійне вживання енергетиків у підлітковому віці. «Систематичне споживання призводить до перенапруження нервової системи, що може викликати звикання, особливо у молодій людині, жагу до їх частішого вживання задля підтримування себе у тонусі, і це створює певну негативну залежність організму. У разі відсутності доступу до подібних напоїв з'являється агресія, пригнічений стан, втома, проблеми зі сном», – зазначає лікар-педіатр М. Івічук. Також, як вважають медики, такі продукти здатні негативно діяти на травну систему, спричиняти гастрити, знижувати апетит і навіть впливати на обмін речовин. «В енергетичних напоях міститься багато хімічних сполук і стимуляторів, які можуть зашкодити печінці, ендокринній та нервовій системі, – пояснює лікар-ендокринолог О. Шурига. – А підлітковий вік – це період активної перебудови організму, і зайве навантаження загрожувє серйозними наслідками». Такої ж думки і чернігівський лікар загальної практики сімейної медицини, кандидат медичних наук Р. Поляков: «Енергетики... не дають енергії, а лише її забирають. Ці напої спочатку стимулюють організм, і він починає більше

витрачати енергії, а після закінчення їх дії кофеїн викликає збільшення частоти серцевих скорочень, безсоння, збудження, що негативно позначається на поведінці та здоров'ї дитини. Тому цей закон має бути прийнято, і продаж дітям енергетиків – заборонено».

Очевидно, що споживачі, особливо молодь, зосереджуються не стільки на описаних ризиках, скільки на перевагах вживання енергетиків – мобілізації внутрішніх ресурсів організму «під час різних життєвих випробувань або задля швидшого прийняття певних важливих рішень». Зі свого боку виробники і продавці наголошують на зменшенні надходжень до державного бюджету. Утім, оскільки йдеться не про заборону, а про обмеження за віковою ознакою, навряд чи бюджетні втрати виявляться принциповими. Водночас голова Ліги виробників харчових продуктів Г. Кузнєцов на засіданні комітету заявив, що обмеження можуть бути непропорційними та дискримінаційними, адже законопроекти не містять наукового обґрунтування, а випадки смерті підлітків, що пов'язують зі вживанням енергетиків, не є науковим підтвердженням. Він назвав вплив заходів з обмеження енергетиків в інших країнах суперечливими і закликав сформувати наукову базу для обґрунтованого прийняття рішення щодо кількості кофеїну та його замінників у продуктах харчування.

У свою чергу заступник міністра охорони здоров'я І. Кузін зазначив, що МОЗ підтримує обмеження або заборону продажу енергетичних напоїв у певних місцях, однак, не підтримує наділення міністерства правами з визначення переліку активних речовин, які стимулюють центральну нервову систему. Адже, за його словами, на рівні ЄС подібний перелік відсутній.

Тож із врахуванням міжнародного досвіду, обмеження продажу енергетичних напоїв неповнолітнім виглядає цілком слушним, закономірним кроком (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Вокс Україна» ([30](https://voxukraine.org/vazhlyvi-zakonoprojekty-vypusk-38-zaborona-prodazhu-energetyktiv-malolitnim-pilgy-dlya-vijskovyh-kontsentratsiya-</i></p></div><div data-bbox=)*

*upravlinnya-oboronnyu-pidpryyemstv); вебсайт «Суспільне Чернігів» (<https://suspilne.media/chernihiv/954101-nardep-z-cernigivsini-proponue-do-17-tisac-griven-strafu-za-prodaz-energeticnih-napoiv-nepovnolitnim/>); вебсайт «Рух Чесно» (<https://www.chesno.org/post/6419/>); вебсайт UNN «Українські національні новини» ([*rada-khoche-zaboronyty-prodazh-enerhetykiv-nepovnolitnim/\); вебсайт «Укрінформ» \(<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3962809-v-ukraini-proponuut-zaboroniti-prodaz-energetikiv-pidlitkam.html/>\); вебсайт 7eminar \(<https://7eminar.ua/news/4992-energeticni-napoyi-bude-posileno-derzavnii-kontrol/>\); Чесно \(<https://www.chesno.org/post/6419/>\)\).*](https://unn.ua/news/</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА*

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Попов, спеціаліст з цифрової доступності в ПРООН в Україні, директор агенції Access Lab

ЄС вводить вимоги доступності для бізнесу: що це змінить в Україні

Європейський Союз впроваджує нові правила доступності продуктів і послуг. 28 червня 2025 року набирає чинності Директива (ЄС) 2019/882, більш відома як Європейський акт про доступність. Його ухвалили ще у 2019 році.

Акт покликаний усунути бар'єри для людей з інвалідністю, уніфікувавши вимоги доступності на внутрішньому ринку ЄС. Фактично, з цієї дати в усіх державах ЄС бізнес зобов'язаний дотримуватися спільних стандартів доступності, що означає значні зміни на ринку товарів і послуг. Які основні вимоги Акту? Як його вже імплементували в ЄС? Та чому його принципи важливі для України? Розберемо нижче.

Основні вимоги Європейського акту про доступність

Які сфери охоплює Акт

Одразу зазначимо, щоб уникнути плутанини: під цифровою доступністю маємо на увазі не фінансову доступність, а можливість використання технологій незалежно від наявності порушення зору, слуху, рухових чи когнітивних та інших порушень.

Європейський акт про доступність охопив широкий спектр цифрових продуктів і сервісів

— від інтернет-магазинів до банкоматів і мобільних застосунків перевізників. Це і комп'ютери, операційні системи, смартфони, електронні книжки, і банківські термінали, банкомати тощо.

Йдеться також про послуги: телефонний зв'язок, інтернет-сервіси, цифрове телебачення, стримінгові платформи, транспортні і банківські послуги та онлайн-магазини. У тому числі щодо екстреної допомоги за єдиним номером 112.

Що саме вимагається від бізнесу

Акт про доступність встановлює чіткі критерії доступності для продуктів і послуг. Загальний підхід такий: продукція і послуги мають бути зручними у користуванні для всіх, включно

з людьми з інвалідністю, без сторонньої допомоги.

Зокрема, виробники повинні проєктувати і виготовляти товари з урахуванням максимального кола користувачів. Наприклад, обладнувати пристрої зручними інтерфейсами, робити доступними інструкції, маркування та упаковки.

Постачальники послуг зобов'язані надавати доступну інформацію про свої послуги. Наприклад, зробити доступними свої вебсайти та мобільні застосунки.

Бізнес також повинен забезпечити інклюзивність своїх служб підтримки:

* Збережено стиль і граматику оригіналу

кол-центрів, довідкових служб, навчальних матеріалів. Наприклад, можливість спілкування через текст або відеозв'язок із перекладом жестовою мовою. Компанії мають запровадити внутрішні процедури й політики, аби постійно підтримувати відповідність послуг вимогам доступності.

За недотримання передбачені санкції: країни ЄС зобов'язані створити механізми контролю і накладення штрафів на порушників. Наприклад, у Німеччині набуває чинності так званий «Закон про посилення доступності» (Barrierefreiheitsstärkungsgesetz), яким встановлено адміністративні штрафи за недоступність товарів і послуг.

Спільні стандарти як перевага

Єдині вимоги до доступності вигідні не лише споживачам, але й самим компаніям. За даними Єврокомісії, спільні правила доступності в ЄС сприятимуть зниженню витрат бізнесу, адже зникає потреба адаптувати продукти під різні національні норми. А ще це спростить вихід на нові ринки, адже компанії отримують більше можливостей збувати свої доступні товари і послуги по всьому ЄС.

Тобто, бізнес, який інвестує в універсальний дизайн, зможе пропонувати свою продукцію одразу 450-мільйонній аудиторії споживачів в ЄС без додаткових перепон.

Чому це важливо для України? Конкретні переваги впровадження доступності

Євроінтеграція

Для України, яка має статус кандидата на вступ до ЄС, наближення до європейського законодавства є стратегічною метою. У цифровій доступності Україна вже зробила перші кроки, тож логічно й надалі гармонізувати українське законодавство із законодавством ЄС з урахуванням вимог Директиви.

Це стане черговим кроком на шляху впроєкції України та підтвердить налаштованість держави забезпечувати права людей з інвалідністю на рівні найкращих європейських практик.

Конкурентоспроможність бізнесу

Адаптація українського бізнесу до європейських стандартів доступності підвищить його конкурентоздатність на міжнародній арені.

По-перше, компанії, що раніше почнуть впроваджувати принципи універсального дизайну, отримають перевагу «першопрохідців»: їм буде легше вийти на ринки ЄС згодом, адже їх продукти чи сервіси вже відповідатимуть вимогам.

По-друге, інклюзивні продукти і послуги охоплюють ширшу аудиторію споживачів, в тому числі людей старшого віку та з інвалідністю. За оцінками ЄС, понад 80 млн осіб у Європі мають інвалідність, і це число зростає з огляду на старіння населення. Тому попит на доступні товари тільки збільшуватиметься. Запроваджуючи вимоги доступності, українські виробники зможуть конкурувати за цього споживача не лише вдома, але й за кордоном.

Ба більше, розробка нових технологічних рішень для доступності стимулює інновації та формує нові ніші. Скажімо, програмні рішення для адаптації контенту, пристрої для людей з порушеннями зору тощо.

Отже, у довгостроковій перспективі інклюзивність – вигідна бізнесу, оскільки відкриває додаткові ринки та зменшує бар'єри у торгівлі.

Захист прав та реабілітація людей з інвалідністю

Найголовніше – впровадження Європейського акту про доступність відповідає базовим правам людини.

Україна, як і ЄС, ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, яка зобов'язує державу забезпечувати для людей з інвалідністю рівний доступ до інформації, послуг, товарів та інфраструктури. Хартія ЄС про основоположні права також проголошує право осіб з інвалідністю на незалежне життя та участь у суспільстві.

Тому законодавче закріплення вимог доступності – це не лише технічне питання, а й питання дотримання прав і гідності громадян.

Для України, в умовах війни, це набуває особливого значення, адже кількість людей з інвалідністю зростає. Доступність цифрових сервісів, транспорту, банківських послуг – це необхідна умова для їх реабілітації, соціальної інтеграції та економічної активності.

Що вже Україна зробила для доступності

В Україні вже заклали фундамент для впровадження європейських підходів.

У квітні 2021 року уряд ухвалив Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору до 2030 року за ініціативи першої леді Олени Зеленської. Один із шести напрямів безбар'єрності – цифровий. Тобто держава взяла курс на те, щоб е-сервіси та інформація були зручними для кожного, незалежно від наявності чи відсутності інвалідності або віку.

На виконання Стратегії за останні кілька років Міністерство цифрової трансформації та ПРООН за підтримки Швеції зробили низку кроків. Зокрема, модернізували нормативну базу. Так, у 2022 році в Україні з'явився новий державний стандарт з вебдоступності, що впровадив найкращі практики ЄС.

Державні органи зобов'язані дотримуватися вимог держстандарту та зробити свої сайти, мобільні застосунки чи електронні документи доступними для людей з інвалідністю. Кабінет Міністрів України прийняв відповідну постанову №757. Це стало важливим кроком, адже постанова на законодавчому рівні закріпила обов'язкові вимоги доступності для офіційних вебресурсів.

У 2024 році в Україні також з'явився перший національний центр, що опікується цифровою доступністю, – Центр компетенцій з цифрової доступності при держпідприємстві Дія. Його фахівці розвивають доступність сервісів Дії та консультують інші органи.

Це суттєвий прогрес, і держсектор демонструє приклад у впровадженні безбар'єрних рішень.

Наступний виклик – приватний сектор

Водночас дія урядової постанови наразі охоплює лише центральні органи виконавчої влади. Для інших сфер – місцевого самоврядування, комунальних закладів, а, головне, комерційних сервісів – вимоги цифрової доступності поки що несуть рекомендаційний характер або взагалі не врегульовані законом.

Проте потреба очевидна: люди з інвалідністю щодня користуються е-сервісами, від доступності яких залежить їхнє життя, здоров'я та добробут. Послуги зі сфери охорони здоров'я, екстрені служби, транспорт, банкінг, онлайн-магазини.

Нині цифрова доступність більшості з них в Україні юридично не забезпечена. Це той вакуум, який має бути заповнений для реального втілення безбар'єрності. І саме тут стане у пригоді досвід ЄС: імплементація положень Європейського акту про доступність на національному рівні могла б поширити вимоги доступності і на приватний сектор та сервіси місцевої влади.

Висновки

Тенденція цілком зрозуміла – доступність стає новим стандартом якості для сучасних продуктів і сервісів.

Європейський акт про доступність встановив високу планку, до якої прагнуть і інші країни. Для України впровадження цих принципів означатиме виконання євроінтеграційних зобов'язань, зміцнення позицій бізнесу на глобальному ринку та найголовніше – забезпечення рівних прав і можливостей для мільйонів громадян, які досі відчують бар'єри у цифровому просторі.

Це інвестиція у людський капітал і майбутнє, де технології слугують кожному. Україна вже робить важливі кроки на цьому шляху – і прийняття закону про цифрову безбар'єрність на базі Європейського акту про доступність є слушною нагодою прискорити прогрес, аби українське суспільство стало по-справжньому безбар'єрним (https://lb.ua/blog/dmytro_popov/683890_ies_vvodit_vimogi_dostupnosti.html). — 2025. – 27.06).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Про автора: Богдан Костецький співвласник, операційний партнер торгово-аналітичної компанії «Barva Invest»

Агросектор в очікуванні нового врожаю: що буде з експортом і цінами на зернові?

Торгівля агросектору з ЄС

Україна готова до нового зернового сезону в світлі скасування ЄС «торговельного безвізу» для українського АПК. У випадку невдалого завершення переговорів, доведеться експортувати на альтернативні ринки (Азія)

за нижчими цінами. Очікуємо, що переговори завершаться в кінці липня й буде компромісне рішення. В Україні сильна, робоча позиція.

Соєво-ріпакова поправка

У випадку якщо «соєві правки» буде врешті підтримано парламентом в тій редакції, що ми бачили, то в не вигідному становищі опиняться компанії-посередники, що закуповували за гривню й в подальшому здійснювали експорт. Такі компанії згортатимуть гривневу заготовлю й перейдуть до валютних закупівель. Таким чином, для виробника залишиться два варіанти реалізації: переробнику за гривні, й самостійний експорт. Варіант продажу посереднику за гривню можна відкинути (за виключенням обмежених обсягів реалізації тіньового виробництва за готівку), бо ціна в такому випадку буде нижчою принаймні на суму, еквівалентну експортному миту.

В подальшому відбудеться часткове об'єднання дрібних та середніх виробників сої та ріпаку у кооперативи з метою подальшого безмитного експорту. Частково середні й дрібніші, не експортно-орієнтовані виробники зменшать виробництво сої та ріпаку на користь соняшнику, кукурудзи та нішевих культур.

Сезон 2025/2026 стане особливим через достатню забезпеченість аграріїв обіговими коштами. Виробник здатен пересиджувати тривалі періоди низьких цін. Можна очікувати обмежений період тиску жнив на ціну, коли з полів здійснюється доставка в порти.

Глобальна турбулентність (торгівельні й конвенційні війни, волатильність цін на енергоносії, інфляція) сильно погіршує оптику для прогнозування цін на майбутнє. При цьому залишатись з товаром виглядає як один з непоганих варіантів хеджування проти інфляції в умовах знецінення гривні й інших валют. Також варто зауважити, що найближчі 1.5-2 місяці ми знаходитимемось в погодному ринку. Врожай – не в полі, а в коморі. Якою буде погода в північній півкулі на стадії збору пшениці, запилення кукурудзи – все ще залишається відкритим питанням.

Новий урожай і ціни на зернові

По пшениці оцінюється в 22 млн т. Ціни будуть під тиском в перші місяці сезону, з січня – очікуємо ріст

Урожай ячменю – 4.6 млн т. Обмежена кількість його буде на експорт, сталий попит з Китаю, нейтральний ціновий тренд та короткий сезон.

Збір кукурудзи – 26 млн т. За відсутності погодних проблем у північній півкулі очікуємо на нейтральний/знижувальний ціновий тренд.

Урожай сої – 6,1 млн т. По цінах буде стабільний (нейтральний) тренд.

Ріпак – 2,9 млн т. Очікуємо меше виробництво і сталий попит з Європи. Буде спекулятивний ринок продавця й міцні ціни.

Збір соняшнику оцінюється в 14,2 млн т. Відбудеться збільшення виробництва й помірне зниження ціни.

План Б для експорту зернових

Ринок – приватний. Україна нічого сама по собі не готує ніякого «Плану Б». Надлишкова пропозиція має бути конкурентно привабливою за ціною для споживачів. Перехідні експортні залишки по зернових я оцінюю 2-3 млн, по олійних 1-1,5 млн т.

Ризик блокування кордону Угорщиною і Польщею для українських зернових

Такі вірогідність наразі низька. В Європі наше зерно більше потрібне Іспанії та Італії. А експорт його відбувається морем.

Аграрні акценти у новій «Експортній стратегії України 2030»

Сівозміна в Україні загалом своїй буде сталою. Нішовими культурами не засієш мільйони гектар українських земель. Потрібна державна політика для створення додаткового попиту на продукти переробки. Це, означає необхідність розробляти національні програми з експорту продуктів тваринництва (стимулює переробку та споживання шротів), створювати синтетичний попит на біо-дизель та етанол (стимулює попит на олії та внутрішню переробку) (<https://agropolit.com/blog/550-agrosector-v-ochikuvanni-novogovrojayu-scho-bude-z-eksportom-i-tsinami-na-zernovi>). – 2025. – 20.06).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Володимир Літкевич, кандидат юридичних наук, науковий співробітник

Університету Мангайма (ФРН), експерт Growford Institute

Потрібні не нові обличчя, а нова логіка дій влади

Україна вступила в четвертий рік повномасштабної війни – війни не лише за свою територію, а й за право на майбутнє. І водночас, ми знову чуємо знайому риторику: «потрібно змінити уряд». Але зміна персоналій нічого не дасть, якщо не змінено самої логіки урядування.

Ключовий виклик – це не прізвища в Кабінеті Міністрів, а інституційна безвідповідальність, яка десятиліттями роз’їдає державне управління в нашій країні. Українська Конституція не передбачає персональної відповідальності ні уряду, ні членів Кабінету міністрів України за наслідки їхньої діяльності. Для порівняння, у Німеччині (четверта економіка світу) стаття 65 Основного закону країни встановлює чітку модель урядування: «Федеральний канцлер визначає напрямки політики і несе за них персональну відповідальність. У межах цих напрямків кожен федеральний міністр самостійно і під власну відповідальність керує своєю сферою діяльності».

Ще до повномасштабного вторгнення у Стратегії економічної безпеки України до 2025 року прямо зазначалося: рівень економічної безпеки є незадовільним, із системним погіршенням показників. У 2019 році Україна займала 104 місце зі 141 країни світу за ефективністю інституцій (дані Світового економічного форуму). 115 – за стабільністю урядової політики, 136 – за надійністю фінансової системи. Ця статистика – вирок!

Після 24 лютого 2022 року ситуація мала б докорінно змінитися. Але ні війна, ні тотальна залежність фінансової системи країни від підтримки міжнародних партнерів, ні критика з боку міжнародних експертів не змогли завадити «святу на бюрократичній вулиці».

На березень 2025 року до системи органів виконавчої влади разом з Кабінетом Міністрів України входили 19 міністерств. Керівництво діяльністю міністерств, поряд з 19 міністрами, здійснювали 18 державних секретарів та понад

100 заступників міністрів. Міністерство юстиції стало рекордсменом за кількістю заступників – 10!

Згідно з п. 5 ст. 9 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», посади першого заступника міністра та заступників міністра є політичними, тому на них не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу. За результати своєї діяльності заступники міністрів несуть політичну відповідальність. Формально заступник міністра може навіть уникати відповідальності за корупційні дії, посилаючись на те, що діяв у межах реалізації власної політичної програми.

Кабінет Міністрів України замість визначення стратегічних напрямків політики перетворився сьогодні на громіздку бюрократичну структуру. Окрім 19 міністерств, 25 служб, 15 агентств, 4 інспекцій, 11 Центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність яких, відповідно до ст. 116 Конституції України він спрямовує і координує, йому безпосередньо підпорядковуються 16 державних органів. Для виконання цих функцій сформовано величезний Секретаріат чисельністю 828 співробітників (дані за 2018 р.), діяльність якого керується ще одним міністром – міністром Кабінету Міністрів, державним секретарем і кількома заступниками міністра.

В умовах війни та тотальної залежності фінансової системи країни від підтримки міжнародних партнерів збереження такої бюрократичної системи – це не тільки екзистенційна загроза для майбутнього країни, але й прояв моральної деградації з боку політичних еліт, які відповідають за призначення та контроль уряду і при цьому демонструють небезпечне нерозуміння причин системної кризи.

З огляду на це, доречні рекомендації українській державі дали експерти Берлінської конференції з відновлення України, що відбулася 25 жовтня 2022 року: «Україна повинна зосередитися на імпорті передового міжнародного досвіду та сильних інституцій і стандартах управління, а не на іноземному капіталі». І це справедливо, адже щорічно з

України виводиться понад 10 млрд доларів США. Уряд та Верховна Рада замість створення сприятливих умов для внутрішніх інвесторів знову розвинули активну діяльність щодо нового закону про іноземні інвестиції.

Післявоєнне відновлення потребує чогось більшого, ніж технічне урядування. Післявоєнне відновлення Німеччини розпочиналося з боротьби проти всевладдя бюрократії шляхом передачі частини функцій держави, особливо в економічній сфері, самокерованим органам (об'єднанням) громадянського суспільства. Розподіл завдань між неурядовими інституціями та виконавчою владою створив ефективні запобіжники на шляху розростання бюрократії й забезпечив значну економію бюджетних коштів.

Післявоєнному відновленню Японії передувала адміністративна реформа. Її результат – компактна система уряду, в яку були вмонтовані механізми політичного стримування бюрократії. Вищі керівники уряду отримали статус політичних посадових осіб, уповноважених визначати напрямки діяльності відповідної урядової інституції без втручання в її «внутрішнє життя». При цьому при формуванні напрямків політики враховувалася позиція відповідних консультативних органів, що представляли – об'єднання підприємців, профспілок, академічних кіл, з того чи іншого питання соціально-економічного розвитку.

В основі успіху реформ у Сингапурі було викорінення корупції з державних органів та ліквідація патерналістської системи соціального забезпечення. Суворі кримінальні покарання чиновників за корупційні злочини доповнювалися переформатуванням функцій державної служби та підняттям її престижу. Паралельно з цим проводилася робота зі залучення суспільства до активної участі в перетвореннях, спрощувалися умови ведення бізнесу, впроваджувалися десятки програм стимулювання його розвитку, вводилось додаткове оподаткування заробітної плати.

Україна ж знову перед загрозою чергової імітації реформ. Ми не маємо права повторити цю помилку. Сьогодні країна потребує:

компактного уряду, відповідального за проактивну стратегію, а не ручне керування.

різкого скорочення бюрократії;
делегування частини функцій – від міністерств до професійних, неурядових організацій;

нової управлінської культури, заснованої на довірі, прозорості та професіоналізмі;

системи стримування і противаг між апаратом та політичним керівництвом.

Тільки у такій конфігурації ми зможемо відновити країну, вибудувати стабільну економіку й отримати справжню підтримку суспільства. Бо відновлювати державу можна лише там, де є довіра до влади. А довіру не можна призначити – її треба заслужити.

Матеріал підготовлений за фінансової підтримки Deutsche Forschungsgemeinschaft (*Німецького наукового товариства*) (https://lb.ua/blog/volodymyr_litkevych/684194_potribni_novi_oblichchya_nova.html). – 2025. – 30.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021-2023), доктор економічних наук, професор.

Скандали у системі вищої освіти: і частіше, і гостріше

«Система вищої освіти переживає епоху скандалів», – такий висновок зробив автор цих рядків у матеріалі, який був оприлюднений у березні 2024 року, тобто шістнадцять місяців тому.

За останні шістнадцять місяців ситуація не лише не виправлена, а скоріше навпаки – кількість та гострота скандалів дедалі збільшуються.

Як і раніше, найбільший резонанс викликають ініціативи про так зване чи то «укрупнення», чи то «об'єднання» університетів. Насправді в кожному конкретному випадку йдеться не про рівноправне об'єднання, а про ліквідацію одного університету та приєднання його залишків до іншого.

Нещодавно Міністерство освіти і науки сформулювало дві скандальних ініціативи. Перша: приєднати Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини до Уманського національного університету, який до недавнього часу був університетом садівництва. Друга: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка приєднати до Подільського державного університету.

Управлінські рішення профільного міністерства не була підтримана ані наглядовими радами, ані вченими радами, ані конференціями трудових колективів, ані іншими колегіальними органами закладів вищої освіти, що ліквідуються.

Уманський кейс цікавий як мінімум трьома обставинами.

По-перше, університет із більшою кількістю здобувачів вищої освіти, які навчаються на магістерських та бакалаврських програмах, приєднано до університету з меншою кількістю відповідних здобувачів.

По-друге, не надано жодних гарантій збереженню потенціалу педагогічної освіти. Не виключено, що через «збитковість» педагогічних спеціальностей відповідні освітні програми будуть просто закриті. Це виглядає взагалі дикуватим: «учительське міністерство» робить усе можливе, аби в країні не було вчителів.

По-третє, на посаду виконуючого обов'язки ректора призначили не одного із чинних керівників університетів (а вони мають значний управлінський досвід і повагу колективів), а людину, яка на минулих виборах набрала серед всіх претендентів найменшу кількість голосів і має доволі неоднозначну репутацію.

Університет імені Тичини має кращі позиції в міжнародних та національних рейтингах, реалізує понад 60 серйозних міжнародних угод із іноземними організаціями (у тому числі закладами вищої освіти країн ЄС), займає лідерські позиції за показниками працевлаштування випускників. Усі ці аргументи були показово проігноровані.

Кейс з об'єднанням кам'янець-подільських університетів цікавий тим, що заклад із

вищим статусом (про що свідчить слово «національний» у його назві) примусово приєднується до закладу без такого статусу.

Історія створення ніверситету імені Івана Огієнка є цікавою і без перебільшення драматичною. Принаймні, жодним чином не поступається Києво-Могилянській академії, яка була утворена як приватний заклад у 1991 році. Але профільне міністерство такі дрібнички, як «славетна історія», враховує лише коли йдеться про друзів, а не про простих освітян...

Як наслідок, на сайті Кабінету Міністрів України розміщено дві петиції:

петиція щодо збереження Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини як окремого педагогічного закладу вищої освіти»;

петиція «Про збереження назви Кам'янець-Подільський і статусу національний для Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка».

Не виключено, що скандальні ініціативи про об'єднання університетів будуть оскаржені в суді, а виконання ухвалених рішень – зупинено.

Коментуючи обидва об'єднання, у Міністерстві освіти і науки заявили: «Враховуючи демографічну ситуацію, а також пріоритети галузевого і загальноекономічного розвитку і відбудови, діємо відповідно до задекларованої стратегії».

Щоправда, у інформаційному повідомленні не наведено ані назви стратегії, ані критеріїв, які було застосовано під час ухвалення описаних рішень. Скоріш за все, законних та справедливих критеріїв просто не існує...

Заступник міністра освіти і науки України Михайло Винницький, виступаючи перед науково-педагогічними працівниками, знову і знову заявив, буцімто ключовим орієнтиром є якість освіти. Однак, не існує жодного вимірюваного показника, яке кількісно і доказово характеризує поняття «якість освіти». Немає також жодного доказу, що так звана «якість освіти» після так званого «об'єднання» збільшиться або зміцниться.

Доречі, та ж сама риторика використовувалася і під час обґрунтування ініціативи про «роз'єднання» Національного авіаційного

університету. Нагадаємо, що цей заклад вищої освіти поділили на два – державний університет «Київський авіаційний інститут» та Українську державну льотну академію.

Про якість менеджменту «реформованого» флагманського закладу можна судити з його веб-сайту. Приміром, на сторінці «Про університет» сайту КАІ розміщено:

Стратегію розвитку Національного авіаційного університету до 2030 року, що затверджена у 2018 році;

Концепцію інноваційного розвитку Національного авіаційного університету, що затверджена у 2017 році;

Статут Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут», на титульній сторінці якого проставлено підпис Міністра освіти і науки України Оксена Лісового, але не наведено дату його затвердження, внаслідок чого у окремих спостерігачів можуть виникати сумніви в справжності документу або в правильності його оформлення;

копію наказу «Про виконання обов'язків ректора», з якого вбачається, що на Семенову Ксенію покладено виконання обов'язків ректора Національного авіаційного університету, «з 10 квітня 2024 року до призначення керівника в установленому законом порядку, але не пізніше ніж до 09 жовтня 2024 року».

Якщо розмірковувати формально, то з цих документів випливає, що досі не ухвалено (і не оприлюднено) ані Стратегії розвитку, ані Концепції інноваційного розвитку Державного університету «Київський авіаційний інститут», його Статут, можливо, оформлений неправильно, хто керує університетом – невідомо, виконувачка обов'язків ректора Національного авіаційного університету мала скласти свої повноваження понад вісім місяців назад.

Отже, «якість освіти» – це не критерій модернізації мережі, а просто гасло, яке бездумно використовується направо і наліво, коли це вигідно.

А може, критерієм «модернізації» є поліпшення фінансового становища?

«Банкрутство державних закладів освіти – це сценарій, якого Міністерство освіти і

науки України не сміє допустити», – колись написав Михайло Винницький. Але заступник міністра лукаво не згадав, що особисто він та його колеги по так званій «освітній команді» демонстративно не брали участі у засіданнях бюджетного комітету парламенту, на яких розглядалося питання про фінансування освіти (у тому числі закладів вищої освіти).

Іншими словами, аби члени так званої «освітньої команди», що жертовно взялися «лупати ту скалу» (і пафосно проголосили про це на увесь Всесвіт), сумлінно виконували свою роботу – скоріш за все, питання про «банкрутство державних закладів вищої освіти» взагалі б ніколи не стояло на порядку денному.

До речі, про фінансування. Нині починається так звана «верстка бюджетних показників» на 2026 рік. Фахівці відповідних підрозділів університетів вже зараз готують заявки (запити) на необхідні обсяги та напрями фінансування.

У цьому контексті досить цікаво спостерігати про огидні маніпуляції, що супроводжують цей процес. Є серйозні матеріали, у яких стверджується, що університети з кращими показниками з якогось дива отримують менший обсяг фінансування. «Формула фінансування», яка так званою «освітньою командою» подається як епохальна реформа, діє дуже вибірково і «видає» результати, які об'єктивними назвати не можна. Скоріш за все, рано чи пізно ці обставини стануть предметом цікавості не лише громадськості, а також і правоохоронних та контрольних органів.

Дискусії про фінансування гострішають і вже навіть досягають публічної площини.

Журналіст інтернет-видання досить несподівано спитав у заступника міністра освіти і науки Михайла Винницького: «Держава окремою статтею видатків фінансує Київський університет Шевченка, чи справедливо це щодо інших університетів?»

Заступник міністра, схоже, був готовий до такого запитання і охоче поділився наболілим: «Ні, несправедливо. У 2019 році уряд видав постанову, що з 1 січня 2022 року КНУ має перейти на формульний розподіл коштів. З 2022 року постанова була призупинена, у 2024 році

її відновили, однак рішення так і не внесені до держбюджету».

«Чи не вважаєте ви, що ми переплачуємо?» – спитав журналіст, натякаючи на те, що суспільство направляє університету імені Тараса Шевченка забагато грошей, у той час як усі інші освітні видатки є виключно раціональними.

Михайло Винницький був готовий і до цього запитання. Відповідь: «Ми робили моделювання. Якби Київський університет Шевченка був у формульному фінансуванні, він би отримав у 2025 році навіть більше, ніж отримує зараз. Але для них важливо залишатись з окремим рядком фінансування, і це питання до їхніх відносин із депутатами.

Думаю, зміст конфлікту насправді занадто простий. Один із керівників системи вищої освіти прагне контролювати усі видатки, що спрямовуються державою на вищу освіту, а не просто «якусь частину». І журналіст «дуже вчасно» ставить необхідні запитання, причому з певним семантичним та інтонаційним забарвленням, а освітній управлінець дуже щиро «занепокоєний».

Цікаво, що інтернет-видання оприлюднило позицію лише однієї сторони – заступника міністра. Позиція закладу вищої освіти – показово замовчується. Такі зараз «стандарти»...

Університету імені Тараса Шевченка, звісно, переходити на загальну модель фінансування не вигідно, оскільки реформа під назвою «формула фінансування» гарно працює скоріше під час паркетних інтерв'ю та на донорських конференціях, аніж у «реальному житті». Жоден притомний керівник університету в нинішніх умовах не захоче зайвий раз стикатися із порядками, які панують у профільному міністерстві. Мати окремий рядок у бюджеті – це, як мінімум, додаткова гарантія збереження академічної автономії, якою члени нинішньої так званої «освітньої команди» нещадно нехтують.

Окрім того, якщо говорити абстрактно, депутати просто не хочуть передавати додаткові фінансові повноваження міністерству, яке від профільного парламентського комітету за останній рік отримало три «двійки».

Тому фінансова поведінка університету імені Тараса Шевченка виглядає цілком логічною і зрозумілою, а депутатське рішення – прагматичним.

Тим часом триває вступна кампанія. Нинішня версія НМТ, скоріш за все, запам'ятається як найскандальніша за всі роки незалежного тестування. Мережа рясніє повідомленнями про «несправедливі» іспити, а також про неоднозначно сформульовані запитання. Учителі англійської мови скаржаться, що набрати 200 балів не зміг би навіть професор англійської філології.

Кількість скарг настільки величезна, що Українському центру оцінювання якості освіти довелося навіть публічно виправдовуватися. Докладніше про це – тут.

Скоріш за все, «освітні ідеологи» забули, що НМТ має бути спрямований лише на перевірку залишкових шкільних знань (тобто перевірку знань щодо певних фактів про явища і процеси, які реально вивчалися на уроках і зафіксовані у звичайних шкільних підручниках), а не на те, щоб записати наших дітей у дурні.

У цьому контексті доцільно згадати повідомлення про результати 2022 року (коли НМТ було запроваджено). Найвищу кількість балів хоча б з одного предмету набрали понад 9300 учасників, у тому числі: з одного предмета – 7462 учасники; з двох предметів – 1855; з трьох предметів – 510. З математики 200 балів набрали 5965 учасників, з української мови – 2852; з історії України – 3885.

І наостанок – взагалі нечуване. Національний університет Одеська юридична академія» звернувся до Господарського суду міста Києва з позовом проти Міністерства освіти і науки України про захист ділової репутації та компенсацію моральної шкоди на суму 1 млн грн.

Позов подано через заяву заступника міністра освіти і науки Михайла Винницького, який 10 квітня буцімто сказав публічно, що «майже все майно Одеської юракадемії незаконно переведене у приватну власність», і окрім того «більшість освітніх програм в університеті не мають акредитації, а отже, студенти можуть залишитися без дипломів».

Ми розуміємо, що довести правдивість сказаного в суді буде непросто...

У той час, як система вищої освіти переживає нові і нові хвилі скандалів, все більше абітурієнтів та абітурієнок обирають для навчання зарубіжні університети.

А нам, простим освітянам, залишається не з'їхати з глузду від виконання нескінченних скандальних ініціатив та новацій.

Р. С. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/94889/>). – 2025. – 25.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Тетяна Гребенюк, завідувач кафедри технологій освіти та реабілітації осіб з порушеннями зору УДУ ім.М.Драгоманова, кандидат психологічних наук, доцент.

Відновлення освітян і учнів через травмоінформовані підходи

Розпочатарфвійнаглибоковразилаукраїнську освітню систему, завдавши колосальної шкоди учням, педагогам та інфраструктурі на всіх рівнях. За даними ЮНІСЕФ, Human Rights Watch та аналітичного центру Cedos, станом на 2024 рік було пошкоджено понад 2600 шкіл, а понад 400 – повністю зруйновано. Це суттєво обмежило можливості для очного навчання сотень тисяч дітей, особливо у східних та південних регіонах.

Вимушений перехід на дистанційну освіту, хоч і був необхідним, часто супроводжувався серйозними технічними труднощами та емоційними викликами в умовах воєнної нестабільності. Масові переміщення населення лише посилили ці проблеми, унеможливаючи системне навчання для багатьох дітей.

Психологічна підтримка: ключова ланка відновлення

У таких обставинах роль практичних психологів, соціальних педагогів та вчителів спеціальної освіти стала критично важливою. Ці

фахівці надають життєво необхідну підтримку учням, батькам, викладачам, вчителям.

У 2023/24 навчальному році в освітній системі України працювало понад 20 тисяч спеціалістів психологічної служби, які займалися питаннями емоційної підтримки, професійного самовизначення, навчальних труднощів та профілактики ризикованої поведінки. Адже психологічний тиск війни у поєднанні з труднощами дистанційного навчання призвів до значного зростання проблем психічного здоров'я серед освітян і здобувачів освіти.

Ще у березні 2022 Міністерство освіти і науки України у своєму листі «Щодо забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану» зобов'язало заклади освіти створити умови для психологічної, медичної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції постраждалих.

«Постконфліктна освіта та педагогіка з урахуванням травми: міжнародна ініціатива заради стійкості та інклюзії»

Відповіддю на ці нагальні потреби стала ініціатива науково-педагогічної команди Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у співпраці з Університетом Вітаутаса Великого (Литва). Йдеться про програму «Постконфліктна освіта та педагогіка з урахуванням травми», що реалізується в межах програми EU4Youth за підтримки ЄС та МЗС Литви.

Ця програма передбачає комплексний підхід до відновлення освітнього середовища, поєднуючи надання невідкладної психологічної допомоги з довгостроковими змінами у системі підготовки педагогічних кадрів.

Ключовою інновацією є інтеграція принципів травмоорієнтованої педагогіки до навчальних планів та програм підвищення кваліфікації. Це дозволило педагогам та практичним психологам ефективно працювати з дітьми, що зазнали психологічної травми, та сприятиме формуванню безпечного освітнього простору.

Програма реалізовується через пілотні курси, тренінги, практичні заняття, що дозволило

поєднати теорію з реальною педагогічною та психологічною практикою. Головна мета – створити безбар'єрне, інклюзивне та безпечне освітнє середовище для адаптації та психологічного відновлення всіх учасників освітнього процесу.

Проект реалізують два факультети УДУ ім.М.Драгоманова: педагогічний та факультет спеціальної та інклюзивної освіти. Зокрема, факультет спеціальної та інклюзивної освіти оновив чотири курси, спрямовані на підвищення компетентності освітян у сфері травмоорієнтованої педагогіки та психосоціальної підтримки. Два з них, «Психологія травмуючих ситуацій» та «Психологія кризових станів», були пріоритетними для шкільних психологів, охоплюючи теми роботи з горем, втратами, посттравматичним стресом.

Ще два курси, «Психологічні аспекти важкого стресу та розладів адаптації» та «Організація безбар'єрного освітнього простору», орієнтовані на педагогів, які безпосередньо працюють з дітьми, допомагаючи їм розпізнавати ознаки психоемоційного виснаження та адаптувати навчальне середовище.

Своєю чергою, Університет Вітаутаса Великого відомий своїм міждисциплінарним підходом у галузі педагогіки та психології. Його психологічна клініка впроваджує сучасні науково обґрунтовані методики допомоги, а до програми залучені фахівці з Ізраїлю, які діляться безцінним досвідом роботи з постконфліктною травмою. Також в університеті діє Український центр, створений з ініціативи Першої леді Литви Діани Науседене та Першої леді України Олени Зеленської, що сприяє культурній, освітній та соціальній підтримці української громади в Литві.

Ця міжнародна співпраця, залучення іноземного досвіду та інституційна підтримка на всіх рівнях дозволяють реалізовувати програму ефективно та системно.

Шлях до сталості: виклики та перспективи

Довгострокова сталість програми «Постконфліктна освіта та педагогіка з урахуванням травми» значною мірою залежить від активної підтримки уряду України, місцевих

органів управління освітою, шкільної спільноти та громадянського суспільства. Системне впровадження травмоінформованого підходу в освіту вимагає інтеграції в національну політику, належного фінансування та широкої міжсекторальної співпраці.

Ключове завдання – інституціоналізувати травмоінформовану педагогіку як невід'ємну складову державної освітньої системи, інтегрувавши відповідні принципи й практики в нормативно-правову базу, стандарти освіти та навчальні програми.

Після завершення проєкту критично важливо забезпечити державне фінансування на підтримку розроблених курсів, регулярного підвищення кваліфікації викладачів, розробку додаткових матеріалів та модернізацію освітньої інфраструктури.

Програма прагне досягти офіційного схвалення від ключових урядових інституцій – МОН, МОЗ, Мінсоцполітики – як національного інструменту реагування на наслідки війни у сфері освіти. Запровадження нових підходів у щоденну практику вимагає їх закріплення у системі підготовки майбутніх педагогів та безперервної освіти.

Успіх також залежить від мотивації та відкритості викладачів до професійного розвитку, їхньої готовності впроваджувати нові практики.

Важливою є і підтримка місцевих громад, особливо у постраждалих регіонах, залучення батьків, шкільних рад та громадських організацій.

Ця ініціатива є вагомим внеском у відновлення освітнього сектору України, сприяючи формуванню стійкості педагогічної спільноти та наближаючи українську освіту до європейських стандартів у воєнний та повоєнний період (<https://osvita.ua/blogs/94894/>). – 2025. – 26.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Микита Андреев, виконавчий директор Громадської спілки «Українська асоціація освіти дорослих», член НАЗЯВО.

Верховний Суд: до 2014 року плагіатити було легально

Декілька тижнів тому Верховний Суд постановив, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти може перевіряти на плагіат дисертації, захищені до 2014 року.

Це рішення було, не побоююсь цього слова, революційним, оскільки давало шанс на очищення спільноти кандидатів / докторів наук від псевдонауковців.

Також ставило під загрозу величезну кількість політиків, топ-держслужбовців, суддів, ректорів тощо.

Оскільки правовий висновок Верховного Суду є обов'язковим для врахування, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти 24 червня відновило розгляд усіх повідомлень про плагіат в роботах, захищених до 2014 року.

Чому 2014 рік – точка ікс, питаєте ви. Тому, що опоненти вважають, оскільки поняття академічного плагіату було введено в законодавство лише ЗУ «Про вищу освіту», то до цього можна було плагіатити.

25 червня Верховний Суд в іншій аналогічній справі, абсолютно протилежно, українськими буквами і іменем України, написав, що виявляти плагіат у роботах, захищених до 2014 року, не можна.

Додаю до цього посту скріншоти ключових елементів судових рішень одного й того самого суду з різними висновками.

Ще раз, але коротко:

справа 560/8264/24 – постанова Верховного Суду від 03.06.2025, колегія Берназюк, Чиркін, Шарапа – «плагіат був заборонений завжди»;

справа 440/4500/24 – постанова Верховного Суду від 25.06.2025, колегія Чиркін, Єзеров, Кравчук – «до 2014 плагіату як правової категорії не існувало».

Навіть не надаючи перевагу жодній постанові, дивує тільки, як швидко суддя Чиркін С. М. змінює свою думку, перебуваючи в обох колегіях, які ухвалили протилежні рішення.

Адвокатська етика не дозволяє мені писати все, що я думаю, але виглядає так, що трапилося одне з двох:

1) або фігурант справи настільки значуща особа, що змушує Верховний Суд відступати від власних правових висновків вже через 3 тижні після їх створення;

2) або деякі рішення Верховного Суду продукуються за принципом «пальцем в небо».

Жодний з цих варіантів поваги Верховному Суду не додає.

А проблем системі науки і освіти – так.

Я виступав проти зупинення розгляду Нацагентством повідомлень про плагіат в роботах, захищених до 2014 року. Тепер у опонентів всі козири в руках (<https://osvita.ua/blogs/94906/>). – 2025. –27.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Андрій Бутенко, голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

Академічна доброчесність – поза часом

З самого початку своєї діяльності Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти займає однозначну позицію, що академічна доброчесність є непохитною цінністю і без її дотримання всі прагнення до поліпшення стану вищої освіти є неможливими.

На жаль, реальної підтримки агентству, а не активності в соціальних мережах ніхто з громадського сектора чи освітньої спільноти так і не продемонстрував...

Навпаки, протидія була потужна і організована, від персональних погроз до тиражування фальшивих звинувачень.

Одним з потужних «фронтів» проти агентства стала навалa судових справ з армією професійних і не дуже адвокатів. Часом кількість судових позовів, адвокатських, депутатських запитів тощо перевищувала здатність команди вчасно та адекватно реагувати на них. Та ми не здавалися.

Нарешті у червні 2025 року Верховний Суд України ухвалив постанову у справі кандидата медичних наук Михайла Кротевича, яка стала орієнтиром у тлумаченні принципів академічної доброчесності. Постанова відповідає на

найвагоміше питання: чи має право Національне агентство перевіряти академічні тексти на предмет академічного плагіату, якщо їх захист відбувся ще до визначення цього поняття в законі?

Чому ця справа важлива.

Пан Кротеви́ч оскаржив рішення Агентства про наявність текстових запозичень без належного посилання на джерело у його дисертації, написаній ще у 2014 році. Позивач посилався на принцип незворотності дії закону в часі та на те, що академічний плагіат як юридично визначене порушення з'явився в українському законодавстві лише після його захисту.

Суд першої та апеляційної інстанцій стали на бік Національного агентства, а Верховний Суд підтвердив: що поняття доброчесності та правила використання чужих доробків в науці існувало задовго до появи терміну «академічний плагіат» у законі.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду зазначив, що академічна доброчесність має неперервну дію. Плагіат був порушенням і в час, коли вчений готував свою дисертацію, оскільки вже тоді діяли етичні та нормативні положення, що вимагали самостійності дослідження та посилання на джерела.

Надзвичайно важливо, що Верховний Суд також підкреслив: перевірка раніше захищених дисертацій на плагіат – це не покарання «заднім числом», а реалізація етичної відповідальності, яка стосується репутації науки в цілому.

Цей кейс демонструє, що відновлення довіри до освіти та науки вимагає не лише дотримання правил доброчесності сьогодні, а й очищення системи від недоброчесно здобутих ступенів і звань.

Тож як наслідок цього рішення, сьогодні Національне агентство прийняло рішення про скасування призупинення розгляду скарг про наявність академічного плагіату в дисертаціях, захищених до прийняття Закону України «Про вищу освіту».

Хочу публічно подякувати всій команді секретаріату і окремо юридичному відділу за захист справедливої позиції в судах і сформовану

правову позицію, а також подякувати всім, хто щиро вболівав і підтримував нашу команду.

P.S. Уже понад чотири роки наша команда при підтримці підкомітету з питань вищої освіти Верховної ради України на чолі з Юлею Гришиною, відомих правників Руслана Стефанчука, Наталі Кузнецової, Андрія Бойка та інших працює над законопроектом «Про академічну доброчесність». Лише тиждень тому Комітет з питань освіти, науки та інновацій Верховної України підтримав останню, напрацьовану широким колом експертів, версію цього законопроекту до другого читання українським парламентом.

І хоча цей проєкт суттєво відрізняється від наших первинних пропозицій, він є потужним, світоглядним і компромісним. Тож впевнений, що завдяки цьому закону вдасться залучити до формування культури академічної доброчесності та формування якісної освіти ширше коло освітян та науковців (<https://osvita.ua/blogs/94874/>). – 2025. – 28.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, міністр освіти і науки України 2005–2007 років, голова Комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України 2002–2005 років.

Україні потрібен не лише новий Уряд, а й зміна освітньої політики

Не мав до цього великого бажання вступати в дискусію з горе-реформаторами з МОН, бо знаю, що «нагорі» в Україні до того немає нікому діла. В Уряді на освіту дивляться, як на п'яте колесо до воза. У парламенті і профільному комітеті рідко хто має хоч елементарне уявлення про справу, якою вони опікуються, не оцінюються наслідки їхньої законотворчості або повної бездіяльності. Хоча б, здавалося, за понад п'ять років роботи могли б уже колеги трішки ставати професійнішими і відповідальнішими.

Але події примушують не мовчати. Нещодавно був на врученні дипломів випускникам-бакалаврам. Розмовляв із

мужньою дівчиною-воїном, медсестрою з м. Покровська. Вона особисто приїхала по довгоочікуваний диплом з «передка», ледь ходячи, бо при евакуації пораненого і сама отримала контузію, та героїчно тримається, навіть сміється. На моє запитання, чому не подає документи на продовження навчання в магістратурі, з гіркотою говорить, що ми – воїни – не розуміємо оцих ваших дивних слів – ЄВІ, ЄФВВ, НМТ і т. п. Ми б і вчилися, хоч заочно. Але коли нам реєструватись, нескінченно сидіти в інтернеті і т. п.?

Останнім часом також отримав багато дзвінків від знайомих, друзів: чому університети так безбожно підняли ціни на бухгалтерський облік, економіку, філологію, менеджмент.? Порівнюються ціни за навчання, особливо в магістратурі, із цінами в Польщі чи Словаччині, Угорщині чи Чехії. І батьки дивуються. Адже понад 60 тисяч гривень в рік за бакалавра чи 90 за магістра можуть заплатити далеко не всі.

Керівники та викладачі закладів вищої освіти, своєю чергою, не можуть зрозуміти, з якого дива Уряд підняв мінімальні ціни за навчання своєю постановою № 417 від 11.04.2025 року для 38 так званих кон'юнктурних спеціальностей. Де, в якому законі, визначено, що таке кон'юнктурна спеціальність, хто визначає цей перелік, з якою метою? Всілякі розмови про потреби держави, економіки чи соціальної сфери – це суцільний блуд. Якби чиновники дбали про державу по-справжньому, то не кинули б напризволяще, наприклад, підготовку майбутніх учителів чи лікарів, а затвердили б тверде держзамовлення і в купі з місцевою владою забезпечили б необхідний набір молоді вчительської зміни. Принагідно подбали б і про підвищену стипендію студентам, умови в гуртожитках і матеріально-технічну базу педвишів. Згадана постанова Уряду грубо порушує ст. 21, 22, 53 Конституції України.

Як можна миритися з неадекватним рішенням Уряду щодо підвищення цін за навчання, коли розмір плати не надто здорові математики з МОНу порахували просто – поділили бюджетні надходження на число студентів і потім ... збільшили цю суму в 1,25 раза? Чому збільшили, а не зменшили? На яких

підставах? Адже вартість підготовки інженера, машинобудівника чи лікаря ветеринарної медицини, агронома, харчового технолога набагато вища, ніж того ж менеджера, бухгалтера чи юриста.

Особливо ця урядова постанова вдарила по корінниках, опорних закладах вищої освіти – Київському національному університету імені Тараса Шевченка, Національному технічному університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та Національному університету біоресурсів і природокористування України. Ці науково-педагогічні колективи відповідними урядовими рішеннями покликані бути базовими при підготовці наукових кадрів, спеціалістів для головних галузей економіки і соціально-гуманітарної сфери країни. У них було і відповідне особливе фінансування. Про це чиновники з МОНу знали і з цинічною посмішкою все ж пішли на свідомий удар по цих закладах. У результаті ціни в цих закладах вищої освіти на деякі спеціальності за рік зросли більше ніж удвічі й сягнули майже 100 тисяч гривень на рік! Це викликало обурення батьків студентів, громадськості. Заяви реформаторів, що ці зміни не торкаються базових інженерних, природничо-математичних спеціальностей, є брехливими. Бо держава через держзамовлення фінансує лише заробітну плату та третину комунальних послуг. І все! Решту потреб усі університети брали, до речі, з так званих кон'юнктурних спеціальностей. Це комунальні послуги, відрядження, лабораторні витратні матеріали, ремонти і т. і.

Урядовий удар боляче пройшовся й по інших надважливих університетах. Зокрема, вискочили захмарні ціни в Дніпровській, Львівській політехніках, Київському національному університеті будівництва і архітектури, Київському національному університеті технологій і дизайну та інших. Керівники в розпачі, бо абітурієнти попрямують в інші, як правило, приватні заклади вищої освіти.

Щоб остаточно не втомлювати читачів переліком дурниць, вчинених владцями, спробую підбити деякі підсумки. Аналізуючи

весь спектр так званих реформ, які ніби запроваджуються безсистемно, доходжу зі своїми колегами по цеху до невтішних висновків. Глибокий погляд говорить навпаки про системні кроки щодо руйнування освітньої галузі. Спробую довести. Лише одна недолуга реформа НУШ привела суспільство в ступор, а показники міжнародного дослідження якості освіти PISA є тому підтвердженням. До речі, автор – єдиний, хто на Колегії МОН у свій час проголосував проти запровадження цієї новації. Та ніхто тоді й слухати не хотів про можливі наслідки. Маємо те, що маємо...

Абсурдність цих реформаторських кроків особливо видно на руйнівних спробах реформувати старшу школу, змінити повну середню освіту через запровадження так званої профільної освіти, системи ліцеїв. Справа не нова, але ініціатива щодо наявності не менше чотирьох класів у старшій школі на одній паралелі привела в жах навіть бувалих директорів шкіл Києва. Який шквал критики піднявся в соціальних мережах! Реформатори з переляку навіть почали готувати якісь зміни, робити заспокійливі коментарі, та це все блеф. Минув час і знову виходить у ЗМІ профільний заступник міністра і говорить про якісь 2000 ліцеїв в Україні. Але ж лише громад в нас майже 1,5 тисячі! А якщо взяти, що Львів і Харків, Дніпро чи Київ – це одна громада, то в багатьох сільських громадах не буде ліцею взагалі. Стверджую: від намірів своїх купка залітних реформаторів ніколи не відмовиться. Чому? Бо вже написані гранти, освоєні сотні мільйонів, мільярди гривень на їх реалізацію. Хто ж здасть назад? Хто поверне гроші?

Погляньмо далі. Тихенько реформується профтехосвіта. Та й там усе непросто. В ухваленому в першому читанні законі про профосвіту закладені великі міні. Зокрема, професійні ліцеї хочуть перевести з бюджетних у статус державних неприбуткових організацій з можливим наступним банкрутством і, при необхідності, закриття та здійснення на їхній базі інвестиційних проєктів. Далі, як кажуть, буде...

Колодою в оці реформаторів є й колишні технікуми, а нині коледжі. Нікому не спадає

на думку, що лікарня чи будинок культури, дитячий садок чи початкова школа, аграрний сектор чи енергетика з промисловістю в кожному регіоні завжди будуть потребувати випускників цих закладів. І існуюча нині мережа коледжів якраз і дає відповіді на ці кадрові запити. Треба допомагати і зберігати ці заклади.

Скажете, а чи все потрібно залишати як є? Звичайно, ні. Дійсно, є багато дрібних, неперспективних закладів. Тож їх слід доєднувати до сильних, співпрацюючи з місцевою владою, громадами. А ж ні!

МОНівські шкідники вчиняють спроби зайти з іншого боку. Взялися «реформувати» найкращі заклади, які мають гарні колективи, необхідну матеріально-технічну базу, землю. Негайно хочуть передати ці коледжі зі складу університетів місцевим радам, які при цьому прямо кажуть, що вони їх утримувати не можуть ані матеріально, ані методично. Є відповідні рішення Київської, Чернігівської, Закарпатської, Тернопільської, Вінницької та інших обласних рад. Та це все одно не обходить реформаторів, бо гранти треба освоювати! Кроків назад не буде!

Латинське прислів'я говорить, що нічого не залишається безкарним. Усе таємне стає явним. Скоро ми дізнаємося про всі механізми грантотворення, хто і скільки, за чийм проєктом узяв гроші. Куди вони пішли, яка доцільність витрат? Як сонце кожному предмету дає тінь, так і життя оцінить усе заподіяне, виставить відповідну ціну.

Ну ось ми з вами й дійшли до долі закладів вищої освіти. Я вже не раз писав про ці болючі теми. Жорстка війна й колізії з керівництвом США оголили багато до цього не відомих проблем. Стало остаточно зрозумілим, що цю наддержаву цікавить не наш інтелектуальний потенціал і якісні спеціалісти, а наша земля і копалини. 29% світового запасу марганцю, 20% – титану, 11% – сірки, 10% – залізної руди... А ще скільки невідомих рідкоземельних металів. На моє пряме запитання колишньому колезі по Уряду міністру природних ресурсів – про що йдеться – він заявив, що в Україні є близько 180 розвіданих родовищ, про які ми й не знаємо.

Відомості ці збережені під сімома замками в росії. Ось чого хоче Трамп і Ко.

Тож тепер зрозуміла затятість окремих МОНівських чиновників щодо реформування й руйнування нашої освіти. На ці цілі виділяються великі кошти, у тому числі й на публікації в ЗМІ. Бачимо, які дурниці верзе профільний заступник міністра, але при цьому він не сходить з телеекранів чи популярних сайтів. Добалакався до того, що звинуватив автора статті в занижених цінах за проживання молоді в студентських гуртожитках. Пан не знає, що ціна така необ'єктивна не через закон, який ініціював я в свій час, де обмежено плату за гуртожитки 40% від розміру стипендії, а тому, що всупереч ст. 46 Конституції України стипендія не піднімається Урядом до мінімального прожиткового рівня – 3028 гривень на місяць. Тоді б і плата за гуртожитки зросла б до 1211 гривень на місяць. І не було б проблем.

До речі, хто заважає нині горе-реформаторам внести зміни до Закону України «Про вищу освіту»? Адже вони з нього і так зробили вже решето, позаписували в нього всілякі дурниці, на кшталт проведення НМТ чи елементарних правил прийому до закладів вищої освіти, породивши цим вседержавний колапс. Хоч завжди правила прийому були пріоритетом центрального органу виконавчої влади в освіті й давали можливість оперативно реагувати на виклики часу, особливо під час війни.

Видно, в іноземних престижних вишах слабенько вчать, бо наші очільники галузі дуже частенько б'ють у штангу. На підтвердження ще приклад – визначення розміру державного замовлення. Тут взагалі спостерігається махновщина, бо замість встановлення цифри, передбаченої Законом «Про вищу освіту», у 50% від випуску школярів, тобто в 120 і більше тисяч місць, цей показник є набагато меншим.

Дивацькі нововведення щодо «підтримки» наукової діяльності в закладах вищої освіти призведуть до розвалу навчального процесу. Новація про грантову підтримку вступників до ЗВО є чисто лобістським проектом на користь приватних вишів. Як і, до речі, нав'язане регулювання цін лише державним вишам: воно

чомусь ніяк не стосується приватників. У цьому вбачається відкритий інтерес певних груп, який веде в директорат вищої освіти МОН.

Ініціатив з боку владців дійсно багато, як мух у спасівку. Але от як підняти заробітну плату педагогам – мовчок. А відповідь є – поділитися доходами прокурорам, суддям, членам наглядових рад державних монополій. Слід поглянути на скорочення дуже вже активних правоохоронців, які не вилазять з бюджетних установ, перевіряючи воду і повітря. Ввести 1% освітянський чи краще шкільний збір. Просто слід поставити таке завдання – і результат буде обов'язково.

Недолугі, суб'єктивні кроки щодо реформування ЗВО, суб'єктивізм, тиск на їхніх керівників, звільнення і поновлення в судах окремих активних ректорів свідчить про певні закулісні наміри ляльководів, реформаторів-грантоїдів.

Дивує мене, як і багатьох, ставлення вищого держчиновництва до своїх колег – підлеглих зі шкіл, ліцеїв чи університетів. Тут тобі така пиха, гординя і зверхність, що чеховський Унтер Пришибеев чи гоголівський Ревізор відпочивають.

Керманичі освітньої галузі часто плутають свої права і обов'язки. Чого тільки варті заяви про те, що директора чи ректора, не кажу про викладача, чиновник, зневажаючи, може не приймати. Або звернення до віцепрем'єрів Уряду взагалі залишається без уваги. Міністр, його заступники, керівники всіляких департаментів – це наймані нами чиновники. Ми їм платимо зарплату і вони нам підзвітні. Ректор чи директор, як правило, обирається великими шанованими колективами, за ними сотні і тисячі долів людей, молоді. А хто стоїть за нашими смішними очільниками вищої школи – воля однієї, двох людей?

Ми, друзі, повинні про це пам'ятати і ставити таких діячів на місце. Ми розуміємо, що йде війна, боротьба не на життя, а на смерть. Але спекулювати на цьому, затикаючи рота тим, хто дбає про студентство, учнівство, майбутнє держави, не можна.

Планується зміна складу Уряду, тому треба добиватися, щоб до керівництва освітою

і наукою прийшли справжні патріоти-професіонали. Щоб негайно була створена Громадська Рада освіти як паралельний орган МОН для об'єктивної оцінки стану речей і вжиття відповідних адекватних заходів на її збереження і підтримку. Досить експериментів і знущань з учителів і викладачів, колективів шкіл, ліцеїв, коледжів та університетів!

Хтось із скептиків скаже, що я критикую. А як діяти? Діяти за Законом, в інтересах народу. Не руйнувати, а зберігати та примножувати.

Є три ключові складові конструктивного руху: люди – вчителі, викладачі; матеріально-технічна база; зміст, програми і методики. За цими напрямками й слід йти послідовно, спираючись на здорові сили в Євросоюзі, які сьогодні зацікавлені в справжньому розвитку і відбудові України.

У 2020 році відбулася єдина плідна зустріч керівників ЗВО з Президентом Володимиром Зеленським. Після того ані прем'єр чи віцепрем'єр, ані спікер чи його заступники, ані навіть профільний міністр цього не роблять. Бо знають, що говорити їм немає про що. А треба слухати громаду і діяти в інтересах держави і суспільства.

Порятунок держави – в наших руках. Мусимо про це не забувати (<https://osvita.ua/blogs/94914/>). – 2025. – 28.06).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ольга Піщанська, голова Рахункової палати.

Діти мають право зберігати зв'язок з Україною через освіту

Українські діти, змушені залишити країну через війну, мають не лише право на безпечне навчання в країнах перебування. Вони також мають право зберігати зв'язок зі своєю державою, мовою та культурою через українську освіту.

Тому під час аудиту, який Рахункова палата здійснювала у межах координованого міжнародного аудиту, що проводиться спільно з вищими органами аудиту Польщі,

Чехії, Словаччини, Литви та землі Гессен (Німеччина), аудитори аналізували, як держава через Міністерство освіти та науки забезпечує доступ дітей до української освіти за кордоном.

Головні факти, які ми виявили під час аудиту.

Масштаб проблеми

З початку воєнного стану і до квітня 2025 року в систему освіти країн ЄС було включено понад 917 тисяч українських дітей.

Водночас, згідно з даними системи АІКОМ, станом на зараз лише 362,3 тисяч дітей шкільного віку за кордоном охоплені українською освітою (інституційна або індивідуальна форма навчання).

При цьому система АІКОМ не фіксує переміщень між країнами, не обліковує українських учнів що навчаються лише в іноземних закладах освіти або взагалі не навчаються. Тож кількість таких дітей – невідома.

Освітні осередки та Міжнародна українська школа

За даними МЗС, за кордоном діє понад 400 українських освітніх осередків (переважно суботні або недільні школи).

МОН не веде облік цих осередків і не має повноважень для їхньої інституційної підтримки.

Міжнародна українська школа не впровадила повноцінну дистанційну форму навчання і має обмежені спроможності щодо задоволення освітніх потреб наших дітей за кордоном. Зараз у МУШ у формі екстернату навчається лише 9 тисяч дітей.

Загроза скасування повної дистанційної освіти

Рахункова палата виявила, що МОН своїм наказом із вересня 2025 року, залишило можливість інституційного навчання за кордоном лише за українознавчим компонентом (6–8 годин на тиждень).

Через це понад 180 тисяч дітей, які навчались за дистанційною формою, ризикували залишитися поза системою освіти – особливо в країнах, де шкільна освіта для іноземців не є обов'язковою (а таких чимало).

На зауваження аудиторів МОН погодилося внести зміни та зберегти дистанційне навчання.

Рахункова палата також дала Міністерству й інші рекомендації, що стосуються підвищення доступності української освіти для українських учнів за кордоном, вдосконалення обліку школярів, покращення міжвідомчої взаємодії та міжнародної співпраці МОН, розширення спроможностей Міжнародної української школи.

Відзначу, що значні кроки МОН уже зробило.

Тим часом контрольні заходи інших країн-учасниць цього міжнародного координованого аудиту – ще тривають. Про підписання Спільного звіту за їх результатами ми повідомимо додатково.

Освіта – це зв'язок наших дітей з Україною і шанс на їх повернення додому після війни. А це уже – питання національного масштабу.

Більше про звіт – на сайті Рахункової палати (<https://osvita.ua/blogs/94920/>). – 2025. – 30.06).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Денис Силантьєв, чемпіон світу з плавання. Заслужений майстер спорту. Срібний призер Олімпіади у Сіднеї 2000 р. Народний депутат ВРУ VIII скликання.

Демографія – не менша загроза майбутньому України, ніж війна. Що робити?

Демографічна криза в Україні – це не віддалена перспектива, а вже фактична реальність. За даними Держстату, станом на 2024 рік в Україні проживало близько 28 мільйонів осіб, тоді як у 1991 році нас було понад 52 мільйони. Зменшення майже вдвічі за одне покоління супроводжується ще тривожнішою тенденцією: населення не просто скорочується, воно стрімко старіє. За прогнозами Інституту демографії НАН України, до 2050 року кожен четвертий українець буде пенсійного віку, а частка молоді до 15 років скоротиться до менш ніж 13%. Така вікова структура фактично підриває основи економіки, адже зменшується кількість робочих рук, зростає навантаження на соціальну систему, а головне – втрачається репродуктивна спроможність суспільства. Усі

ці фактори формують своєрідну «демографічну пастку», вихід з якої потребує не риторики, а рішучої та продуманої політики.

Причини цієї кризи добре відомі, і їх важко звести до одного чинника. Передусім – це хронічно низька народжуваність: сумарний коефіцієнт у 2023 році становив приблизно 1,1 дитини на одну жінку, що вдвічі нижче необхідного рівня для відтворення населення. Додайте до цього масову еміграцію, яка після 2014 року забрала з країни мільйони працездатних і репродуктивно активних громадян, а після 2022 року ще більше пришвидшила ці втрати, особливо серед жінок і дітей. Ситуацію погіршує й висока смертність – близько 14 осіб на 1000 населення щороку, що є одним із найвищих показників у Європі. Цей показник зумовлений не лише війною, але й слабкою системою охорони здоров'я, високим рівнем захворюваності на серцево-судинні та онкологічні хвороби, а також низькою якістю життя. Нарешті, варто згадати про ерозію інституту сім'ї: зростання кількості розлучень, поширення нестабільних партнерств і відкладення материнства до 30+ років фактично знижують шанси на народження другої чи третьої дитини.

Усе це вже спостерігалось в інших країнах, і хоча жодна держава не знайшла чарівної формули, деякі змогли частково переломити негативні тренди. Франція, наприклад, вважається лідером серед країн ЄС за рівнем народжуваності – близько 1,8 – і досягла цього завдяки добре організованій системі догляду за дітьми, субсидованим садочкам, податковим пільгам і широкому прийняттю моделі «працююча мати». Польща зробила ставку на прямі грошові виплати родинам з дітьми – програма 500+, яка хоч і дала лише короткотерміновий ефект, проте сприяла зменшенню дитячої бідності. Швеція комбінує державну підтримку з новою трудовою політикою: довготривалий оплачуваний декрет для обох батьків, потужна система догляду за дітьми та суспільна легітимація батьківства як соціальної ролі. У всіх цих кейсах ідеться не стільки про ідеологію, скільки про чітко вибудовану логіку підтримки – від народження до школи.

Для України це означає необхідність переходу від декларацій до стратегічного дизайну. Насамперед варто впровадити пільгове житло для молодих родин – не у вигляді піар-програм, а як сталу політику із залученням місцевих громад та забудовників. Окрему увагу слід приділити державному догляду за дітьми: якщо жінка знає, що після народження дитини зможе повернутися до роботи, не боячись за безпеку й розвиток дитини, це змінює модель прийняття рішень про народження. Трудове законодавство має бути переглянуте в напрямку більшої гнучкості: гібридна зайнятість, скорочений день, пріоритетне збереження робочих місць для батьків з малими дітьми – це не пільга, а інвестиція в майбутнє. Крім того, Україна повинна серйозно підійти до питання повернення своїх громадян – не через «моральний обов'язок», а через створення середовища, де повертатись буде вигідно й безпечно.

Не менш важливим є формування нової репродуктивної культури. В українському публічному дискурсі досі домінує або суто економічний, або суто традиціоналістський підхід до народжуваності. Але сучасна демографічна політика – це складна система мотивацій, в якій дитина не має бути лише моральним боргом або ознакою консервативної ідентичності.

Навпаки, батьківство слід комунікувати як форму повноцінного й успішного життя, з елементами соціального престижу та підтримки з боку держави. Інформаційні кампанії, що показують активних, самореалізованих батьків – таких, які не «випали» з життя через дітей, – можуть змінити уявлення про сімейну модель у цілих поколіннях. Те саме стосується освіти: уроки репродуктивного здоров'я, психологічної готовності до батьківства та практичної економіки сім'ї мають бути частиною шкільної програми.

У найближчі десятиліття демографічний тренд можна лише пом'якшити, але не змінити кардинально. Проте вже зараз потрібно планувати політику з урахуванням того, що в 2050 році нас, імовірно, буде менше 26 мільйонів, причому третина – пенсійного

віку. Економіка, армія, податкова система, освіта – усе це доведеться адаптувати до нової реальності. І водночас – будувати підґрунтя для демографічного відновлення: через соціальну інфраструктуру, через повернення емігрантів, через нову культуру підтримки родин. Україна вміє воювати й тримати удар. Тепер їй потрібно навчитися відновлюватися і довго жити. Не як символ, а як суспільство з майбутнім (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/sylantyev/6863bcdbe6a63/>). – 2025. – 01.07).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Впорядкувати хаос. Розумні кроки в економіці і соціальній сфері для нового Уряду

Необхідність відставки Кабінету Міністрів України – беззаперечний факт. Це рішення продиктоване погіршенням ситуації в економіці, кризою у промисловості, прискоренням інфляції, зниженням рівня життя громадян, нездатністю Уряду управляти державними фінансами, проводити реформи та своєчасно реагувати на запити Сил безпеки та оборони.

Загальне зниження очікувань щодо української економіки, загроза бюджетної кризи, а також оцінки стану міжнародних резервів з боку провідних міжнародних економічних організацій та фінансових інститутів сигналізують про невідкладність зміни менеджерів, відповідальних за соціально-економічну ситуацію в державі.

Подальше відтермінування цього рішення загрожує не тільки втратою довіри з боку міжнародних партнерів та керованості соціально-економічними процесами, але безпосередньо створює загрози нашій обороноздатності. Тим часом спостерігаємо спроби штучно затягувати процес, перенести його у площину безкінечних політичних дискусій.

Водночас очевидно, що зміною одних лише прізвищ на дверях міністерських кабінетів поточну ситуацію не виправити. Докорінного

перезавантаження потребує вся соціально-економічна політика держави. Тому вибір кандидатур прем'єр-міністра, керівників міністерств та відомств має залежати не від політичних уподобань і рівня лояльності, а від фаху, системності і наявності реалістичних програм дій.

«Розумна Політика» має своє бачення першочергових кроків, які допоможуть подолати кризові явища. У розрізі економіки це:

1. Відкрити експорт окремих видів продукції оборонно-промислового комплексу, яка виробляється понад потреби Сил безпеки та оборони України. Це дасть виробникам змогу нарощувати виробництво, проводити технологічну модернізацію, створювати нові робочі місця, залучати зовнішні інвестиції у перспективні проєкти.

2. У тісній координації із бізнесом розробити програми допомоги і підтримки для промисловості. Це комплекс рішень: кредитування зі зниженими ставками, релокація, розширення страхування військових ризиків для підприємств, що працюють у безпосередній близькості до зони бойових дій. Своєчасне та повне відшкодування ПДВ експортерам, не допускати накопичення боргів із повернення ПДВ перед виробниками. Перегляд мобілізаційних планів щодо військовозобов'язаних, задіяних на підприємствах промисловості – кадровий голод загрожує зупинкою виробництв.

3. Запровадити дієві механізми підтримки агровиробників. Вирішити проблеми із доступом до кредитних ресурсів, отримання грантів і гарантованих виплат за державними програмами. Розробити та ввести у дію механізм державних гарантій для кредитування агровиробників під заставу зернових або інших культур. Забезпечити страхування воєнних ризиків сільгоспвиробників. Воно має бути доступним, що передбачає компенсацію від держави оплати страхових продуктів, залучення міжнародних фінансових організацій для збільшення можливостей перестрахування. Особлива увага – дрібному і середньому бізнесу, якому зараз найважче. Розширення економічного бронювання в агросфері.

4. Запровадити державну програму підтримки інфраструктурних проєктів для підтримки АПК. Багато інфраструктурних об'єктів – зерноскладів, елеваторів, продовольчих складів, логістичних центрів – знищено або пошкоджено внаслідок атак агресора. Потрібна допомога у відбудові, щоб подорожчання логістики та збільшення виробничих витрат не розганяло ціни на кінцеву продукцію.

5. Знизити адміністративний тиск на фізичних осіб-підприємців. Прискорити дерегуляцію. Знизити кількість адміністративних та податкових перевірок щонайменше до кінця дії воєнного стану.

6. Зупинити неефективність і корупцію в оборонній сфері. Припинити витрату державних коштів на неефективні і популістичні програми, на кшталт «національного кешбеку». Провести ретельний аудит виконання всіх державних замовлень у сфері оборонно-промислового комплексу, в тому числі робіт із зведення фортифікаційних споруд і укріплень.

7. Взяти під контроль державні видатки, державний борг та обмежити зростання дефіциту державного бюджету. Провести перегляд фінансування усіх державних програм та проєктів, що не мають відношення до сфер оборони, стимулювання економічного розвитку та підтримки населення.

8. Забезпечити придбання та накопичення необхідних запасів газу та інших енергетичних ресурсів для безкризового проходження опалювального сезону 2025-2026 років.

У соціальній сфері:

1. Забезпечити підвищення грошового утримання для рядового, сержантського та офіцерського складу ЗСУ. Своєчасність виплат нашим захисникам при пораненні та матеріальної допомоги сім'ям, що втратили годувальників унаслідок російської агресії. Спростити процедури та зняти всі бюрократичні перепони для отримання відповідних виплат.

2. «Розморозити» рівень мінімальної зарплати та пенсії. При підготовці державного бюджету врахувати необхідність підвищення мінімальної пенсії до рівня двох прожиткових мінімумів. Невідкладно провести перерахунок

зарплат освітянам, медикам та працівникам культури щонайменше на рівень інфляції.

3. Ліквідувати режим «спеціальних пенсій» для чиновників. «Заморозити» видатки на утримання Офісу Президента, Кабінету Міністрів та Верховної Ради. Спрямувати кошти на вирішення потреб оборони та підтримку українських родин.

4. Забезпечити своєчасне та повне фінансування програм медичної реабілітації військовослужбовців, що зазнали поранення при виконанні завдань з оборони української держави.

5. Вирішити проблему безробіття. Зокрема, переглянути державне замовлення на фахівців з професійною середньою спеціальною та вищою освітами. Розширити державні програми перепідготовки та підвищення кваліфікації, зокрема для внутрішньо-переміщених осіб. Протягом кварталу розробити і приступити до реалізації комплексної державної Стратегії зайнятості населення.

6. Зберегти мораторій на підвищення тарифів на газ та теплопостачання для населення. Провести перевірку економічної обґрунтованості тарифів ЖКГ у всіх регіонах України. Розробити та реалізувати державну програму ліквідації боргів населення за сплату комунальних послуг. Ввести суворе покарання для підприємств ЖКГ за нарахування споживачам платежів за послуги, що не були надані або виявились неякісними. Суворо присікати спроби стягування зі споживачів платежів за послуги ЖКГ у період, коли їхні населені пункти перебували під російською окупацією. Забезпечити повноцінне фінансування державної програми субсидій на сплату послуг ЖКГ, зробити субсидії доступними для всіх українських родин, які цього потребують.

Цей перелік не є вичерпним. Це першочергові кроки, на яких зосередилась би команда «Розумної Політики». На відміну від діючої каденції Уряду, у нас є стратегія. І на відміну від влади, ми готові до обміну баченнями і спільної роботи задля зміцнення обороноздатності та економічної стійкості України (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/686542a92b902/>). – 2025. – 02.07).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Микола Пасічний, професор кафедри фінансів Державного торговельно-економічного університету, експерт Growford Institute

Як не наступити на граблі новими заборонами?

Згідно з останнім дослідженням Kantar, у квітні 2025 р. нелегальний ринок сигарет в Україні знову збільшився – до 16,2%. Понад 90% нелегалу виробляється в Україні, решта – припадає на контрабанду. Внаслідок тіньового ринку сигарет державна скарбниця цього року може не дорахуватись 25,2 млрд грн. Сумарно за 2022–2024 рр. втрати бюджету від такої нелегальної діяльності перевищили 60 млрд грн, що є неприпустимим в умовах повномасштабної війни.

Ні для кого не секрет, що зі зростанням ціни тютюнових виробів, внаслідок підвищення податків збільшуються вигоди тіньових ділків. Адже податки становлять 70% і більше у вартості пачки сигарет. Нелегальний бізнес акумулює щороку десятки мільярдів гривень не для благодійної допомоги чи підтримки обороноздатності країни. Ці гроші спрямовуються на розквіт злочинності та корупції.

Боротьба з нелегальним ринком є надважливим державним пріоритетом. Для ефективної політики протидії тіні мають скоординовано діяти всі контролюючі та правоохоронні органи. Минулий рік продемонстрував позитивні зрушення у боротьбі з нелегалом. До процесу були залучені міжнародні партнери – посли G7, Міжнародний валютний фонд, бізнес-асоціації, парламентарі, особливо профільний комітет з питань фінансової, податкової та митної політики, експертне середовище. Маємо сподівання, що у 2025 р. всі державні інституції також будуть рішуче налаштовані щодо цього питання.

Сучасні реалії доводять, що навіть «приглушені» схеми можуть знову «заграти новими фарбами». Йдеться про схему Duty Free

або експортного призначення. Масові слідчі дії, експертизи Бюро економічної безпеки (БЕБ) позитивно вплинули на динаміку та обсяг цього нелегального сегменту. Проте, з відновленням роботи окремих підприємств обсяги виробництва та реалізації незаконної продукції знову почали зростати.

Цифри дослідження Kantar свідчать про збільшення показника частки нелегальних сигарет, маркованих Duty Free, у структурі тіньового ринку на 70% порівняно з жовтнем 2024 р. Згаданий факт може призвести до втрат бюджету в розмірі близько 9 млрд грн лише у 2025 р.

Сигарети хоч і є найбільшим компонентом ринку тютюнових виробів, водночас з'являються нові продукти, які користуються попитом серед споживачів. Йдеться про тютюновмісні вироби для електричного нагрівання (ТВЕН), нікотинові паучі та електронні сигарети. Держава має формувати і реалізовувати збалансовану і системну політику регулювання їх ринків. Це є передумовою для наповнення бюджету та недопущення тінізації галузі.

Необґрунтовані та передчасні державні рішення, навіть якщо вони мають благі наміри, можуть призвести до зворотного ефекту. Показовим прикладом є заборона виробництва та торгівлі рідинами для електронних сигарет зі смако-ароматичними добавками в Україні у липні 2023 р. Замість зниження споживання цих нікотиновмісних продуктів ми отримали стрімке зростання їх нелегального ринку.

Згідно з результатами дослідження Growford, у другому півріччі 2023 р. ринок електронних сигарет майже повністю був у тіні, а бюджет недоотримав щонайменше 3 млрд грн доходів. Ситуація у 2024 р. та протягом п'яти місяців 2025 р. кардинально не покращилась. Мільярдні потоки проходять повз бюджет.

Про масштаби тіні ринку вейпів свідчить повідомлення Данила Гетманцева. У червні 2025 р. БЕБ виявило мережу з виробництва та продажу компонентів для електронних сигарет, вартість вилученого товару є рекордною та складає 1,2 млрд грн.

Світовий досвід свідчить, що надмірне регулювання, без оцінки його наслідків,

коштує платникам податків доволі дорого. Замість покращення добробуту у країні ресурси спрямовуються на боротьбу з тіньовою економікою. У США, Австралії, країнах ЄС для підвищення ефективності політики протидії нелегальному ринку підакцизних товарів збільшують видатки на утримання контролюючих органів.

Ринок ТВЕН в Україні наразі залишається повністю легальним, що забезпечує стійкі надходження для бюджету. Складний технологічний процес виготовлення стиків та обмежений доступ до вартісного обладнання поки убезпечили цей ринок від контрафакту. Позитивним кроком для збереження легального виробництва є помірна диференціація ставок акцизу на ТВЕН порівняно з сигаретами, починаючи з 2025 р.

Водночас є певні зацікавлені сторони, яких це не влаштовує. Вони апелюють до того, що слід посилити державне регулювання та ввести нові заборони для зменшення споживання ТВЕН. Кейс з електронними сигаретами їх нічому не вчить. Необґрунтований крок може лише «розв'язати руки» виробникам контрафакту. Адже попит завжди породжує пропозицію, і нелегальний підакцизний товар знайдеться.

Про такий ймовірний сценарій розвитку подій йдеться у пропозиціях Державної податкової служби до Законопроекту № 9227 від 20.04.2023 р. щодо заборони новітніх тютюнових виробів. Запропонований парламентарями проєкт закону передбачає значні фіскальні ризики. Номінальна заборона цих товарів призведе до мільярдних бюджетних втрат, що вкрай нелогічно та безвідповідально в умовах війни. В Україну одразу організують нелегальні поставки ТВЕН із країн, де таких заборон немає.

Під ударом також інший новітній продукт – нікотинові паучі, які також містять смако-ароматичні добавки. Замість формування інституційного поля функціонування ринку його потенційно можуть повністю загнати у тінь. Але хто від цього виграє, окрім осіб, які організують нелегальні поставки? Питання риторичне...

Державне регулювання має здійснюватися прогнозовано, поетапно протягом тривалого періоду, для того, щоб споживачі, які не можуть відмовитися від вживання нікотину, мали змогу перейти на інший легальний підакцизний товар. Від обґрунтованої державної політики виграють всі – легальний бізнес, споживачі та бюджет (<https://censor.net/ua/blogs/3560901/yak-ne-nastupyty-na-grabli-novymy-zaboronamy>). – 2025. – 01.07).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Михайло Цимбалюк, народний депутат України

80 років Статуту ООН: Україна як форпост міжнародного правопорядку

Цьогоріч світова спільнота відзначає 80-ту річницю підписання Статуту Організації Об'єднаних Націй – фундаментального документа, що мав забезпечити глобальний мир та покласти край війнам і нехтуванню людською гідністю після Другої світової війни. Цей документ заклав основи сучасного міжнародного правопорядку, колективної безпеки, захисту прав людини та принципу суверенної рівності держав.

Такі були ідеалістичні цілі Статуту. Але разом із російським божевільям, зростанням радикального фундаменталізму на Близькому Сході та великим вибухом популізму у західному світі ідеали Організації Об'єднаних Націй зазнають все більшого тиску від тих, хто не хоче грати за правилами, для кого мир – небажане явище.

Як результат зараз одна з держав-засновниць ООН – Україна – зі зброєю в руках захищає ті самі принципи від агресії офіційного члена Ради Безпеки ООН – російської федерації. Росія, яка мала б захищати принципи ООН, цинічно порушила основоположні норми Статуту – від поваги до територіальної цілісності держав до заборони застосування сили. Особливо обурливим є той факт, що агресія вчинена не лише проти держави-засновниці ООН, а й однією з держав, яка незаконно зберігає

статус постійного члена Ради Безпеки. Росія використовує право вето не як інструмент стримування конфліктів, а як щит для власних злочинів, блокуючи резолюції та уникаючи відповідальності.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну викрило системні вразливості міжнародного права, створивши своєрідну лінію неповернення в історії глобальної безпеки. Стає очевидним, що ми не можемо жити за старими правилами й архітектура, збудована після 1945 року, потребує негайної та дієвої реконструкції. Світ не має права чекати нової глобальної катастрофи, щоб нарешті переглянути механізми захисту миру.

Позитивним є той факт, що у переддень ювілею Статуту ООН, знаковим кроком стало підписання Угоди про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Це не лише політичний жест, а й практичний інструмент для встановлення справедливості, притягнення до відповідальності тих, хто зневажає міжнародне право, та повернення сенсу словам «мир», «право» і «відповідальність». Цей Трибунал у Гаазі має потенціал стати прецедентом для всієї міжнародної спільноти, адже право має діяти завжди – навіть проти сильних і навіть під час війни. Однак відкритим залишаються питання – чи достатньо цього? Чи орган, покликаний берегти мир, повинен залишатися у парадигмі судів, трибуналів і міжнародних угод? Чи, можливо, таки має дієво протидіяти агресії, шляхом послаблення агресора і консолідації країн-членів довкола протидії тим, хто відмовляється від правил і норм.

Україна вже зараз закликає держави-члени ООН не просто посилатись на Статут у виступах, а реально захищати його в дії. Адже державний кордон України – це не лише лінія на мапі, це кордон міжнародного права. Його порушення є викликом усьому світовому порядку.

У ці символічні дні Україна ще раз підтверджує: Статут ООН – це не музейний артефакт, а важливий документ, за який варто боротися. Ми твердо переконані, що міжнародне право має бути законом, а не декларацією, і

лише так світ може уникнути нових трагедій. Україна є не лише жертвою агресії, а й активним захисником міжнародного порядку, на який спирається весь світ. Ми продовжимо цю боротьбу – за себе і за справедливість...

Статут ООН був підписаний на згадку Другої світової війни як обіцянка: «ніколи знову». Проте обіцянку зламала агресія росіян і вперте небажання дивитися правді в очі від інших членів ООН. І, мені здається, зараз світ це розумію, а отже може спромогтися радикально переглянути функції ООН для того, аби на Землі запанував мир.

Як сказано 80 років тому в Сан-Франциско: «Якщо ми хочемо миру – мусимо бути рішучими в захисті права». Ці слова залишаються актуальними й сьогодні. От тільки ці слова потрібно нагадувати всім членам ООН щодня і щохвилини! (<https://censor.net/ua/blogs/3560904/80-rokiv-statutu-oon-ukrayina-yak-forpost-mijnarodnogo-pravoporyadku>). – 2025. – 01.07.)

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Петро Андрющенко, керівник Центру вивчення окупації

Замки на піску для ВПО, або коли закінчаться “експерименти”

Уряд ухвалив рішення про старт експериментального проєкту створення фонду муніципального орендного житла, яке дасть можливість забезпечити соціальним житлом ВПО та інші категорії громадян, які цього потребують.

Проєктом передбачено будівництво житла у громадах-учасниках, які відбиратимуть, зокрема, за кількістю зареєстрованих ВПО та спроможністю реалізувати цей важливий проєкт.

Проєкт виглядає привабливо. Але...

Але за умови системного підходу, реального фінансування й чітких гарантій. Чого ніколи не було у нашого уряду.

В поточному вигляді це радше пілотна імітація державної політики, яка ризикує перетворитися на:

інструмент соціального поділу між групами населення;

механізм зняття відповідальності з центральної влади;

ілюзію компенсацій замість вирішення житлової кризи для ВПО.

Чому? Давайте просто беземоційно розберемо ризики.

Для ВПО:

1. Високі очікування, низька реалізація

Уже були програми (наприклад, «Відновлення»), які для багатьох залишились на рівні обіцянок. Якщо громади не реалізують проєкти – це не просто знову знецінить довіру ВПО до державних ініціатив, а підірве її назавжди.

2. Нездорова конкуренція між вразливими групами

У переліку бенефіціарів – ветерани, родини загиблих, ВПО, вчителі, лікарі, діти-сироти, але ресурс обмежений. Це створить суперництво за право на житло, що може загострити соціальну напругу. Хто більше постраждав та хто кому більше винен. І це не про єдність та підтримку. А швидше за все про конфлікти та суперечки.

3. Невизначеність у тривалості оренди

Якщо механізм не врегульований належним чином (а він не врегульований на стадії анонсу), існує ризик, що сім'ї ВПО можуть втратити житло після завершення «експерименту» або строку пільгової оренди.

4. Потенційна дискримінація за «приналежністю до громади»

Громади можуть віддавати пріоритет «своїм» (місцевим), а не переселенцям. Це вже спостерігалось у програмах з працевлаштування та компенсацій.

Для громад:

1. Фінансове навантаження без гарантії підтримки

Громади мають самостійно будувати житло – якщо фінансування буде недостатнім або затриманим, усе зупиниться або завершиться «недобудовою».

2. Ризик соціального перекосу

Якщо муніципальне житло зосередиться лише в окремих громадах, виникне міграція ВПО за доступним житлом – це тисне на

інфраструктуру, школи, медицину. Та призведе до десоціалізації ВПО.

3. Політизація процесу

Вибір бенефіціарів і учасників може стати предметом корупції або «вдячності» місцевій владі. Це безумовне перетворення житла на інструмент політичного впливу.

Для державної політики в цілому – це повна відсутність системності та підміна обов’язків держави громадами.

Були вже десятки «експериментальних проєктів». Якщо немає гарантій масштабування й стабільного фінансування – це точкове латання, а не стратегія. Проте відповідальність за житло для ВПО – це загальнодержавне завдання. Якщо його перекладають на плечі місцевих громад, це ознака ухилення держави від гарантій. Ба гірше. Це ілюзія допомоги.

Якщо громади будують житло за власний кошт, а держава лише «запускає експеримент» і збирає статистику, ВПО отримують не підтримку, а хибну надію. При тому, втрачають всі. ВПО. Громади. Держава.

Проте, в нас не залишається вже ні часу, ні ресурсу. Мабуть, настав час просто позбутися геніїв експериментів. В надії, що наступні будуть дбати, а не створювати замки на піску (https://lb.ua/blog/petro_andriushchenko/684894_zamki_pisku_vpo_abo_koli.html). – 2025. – 03.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Проєкту ЄС «Право-Justice»

Реформа правничої освіти в Україні: чому зміни стосуються кожного з нас

У сучасному світі демократичне суспільство дедалі більше очікує від правничої професії високого рівня компетентності та доброчесності. В Україні ж якість підготовки правників усе ще суттєво відстає від вимог часу. Саме тому для утвердження верховенства права, забезпечення справедливого правосуддя, зміцнення довіри до правничої професії, а також підготовки фахівців, здатних відповідати на

виклики післявоєнного відновлення, критично важливо завершити реформу правничої освіти.

Більше того, подальше реформування правничої освіти є однією з передумов набуття Україною членства в ЄС. Європейська комісія неодноразово звертала увагу на цю проблему у звітах Ukraine Report за 2023 та 2024 роки. Тож, Дорожня карта з питань верховенства права, затверджена урядом 14 травня 2025 року, визначила реформу правничої освіти як важливу складову трансформації системи правосуддя (розділ 23 “Судова влада та основоположні права”) у межах переговорного процесу щодо вступу України до ЄС.

Якісна реформа має охоплювати весь спектр – від змісту освітніх програм і створення належних умов для практичної підготовки майбутніх правників до формування ефективних систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освітніх програм з права.

Саме тому концепція проєкту Закону України “Про вищу правничу (юридичну) освіту та первинний доступ до правничої професії”, яка ухвалена Комітетом Верховної Ради з питань правової політики 20 лютого 2025 року, викликала значний резонанс серед фахової спільноти. Адже нині в Україні відсутній консенсус щодо оптимальної моделі правничої освіти. Тож, давайте розглянемо ключові проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові проблеми, які потребують системного вирішення

Попри окремі досягнення, в українській правничій освіті зберігаються значні прогалини.

Зокрема, на сьогодні в Україні функціонують дві паралельні системи підготовки правників: у вищих військових закладах освіти і закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання та в академічних ЗВО. Такий підхід суперечить принципам демократичного суспільства, адже підготовка правників вимагає максимального дотримання академічних прав та свобод у закладах вищої освіти з найширшою системою академічної автономії. Крім того, різні умови вступу та навчання в цих закладах порушують ст. 4 Закону “Про вищу освіту”, яка гарантує рівні права доступу до вищої освіти.

Адже юридична освіта не повинна підпадати під “специфічні умови”, як, скажімо, навчання в галузі безпеки та оборони.

До того ж, система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти не повною мірою забезпечує належний контроль за якістю освітніх програм за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право”. Так, результати складання здобувачами вищої освіти Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) та рівень працевлаштування випускників закладів вищої освіти за фахом у сфері права ще не стали ключовими індикаторами якості підготовки правників.

Спостерігається і низький рівень практичної підготовки здобувачів вищої правничої освіти. Це передусім пов’язано з відсутністю законодавчого закріплення форм і способів взаємодії між закладами вищої освіти і державними органами та професійними правничими об’єднаннями щодо забезпечення практичної підготовки здобувачів вищої правничої освіти.

До проблем правничої освіти також відносять:

- слабку інтеграцію національної системи вищої правничої освіти у європейський простір вищої освіти;

- недостатній рівень знань етичних стандартів правничої професії та спроможності їх утверджувати у професійній діяльності;

- поширені прояви академічної недоброчесності у сфері вищої правничої освіти;

- заочну форму навчання, яка у чинному форматі давно не відповідає стандартам і потребує принципового перегляду;

- відсутність прозорих механізмів розподілу бюджетних коштів на підготовку правників, що зумовлює нераціональне використання державних ресурсів.

Що пропонує реформа?

Для усунення та послаблення чинників, які негативно впливають на якість освітніх програм за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право”, Концепція пропонує впровадження низки заходів.

Однакові правила для всіх. Потрібно чітко розмежувати підготовку фахівців у сфері права

та кадрів для органів правопорядку. Правників мають готувати лише академічні заклади вищої освіти, у той час як вищі військові заклади освіти та заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання – фахівців у сфері безпеки та оборони. Важливо також посилити вимоги до добору абітурієнтів.

Наскрізна магістерська підготовка. Модель із розділенням на бакалаврів і магістрів має поступитися єдиній програмі – підготовці правника на рівні магістра. Окремо – необхідно відмовитися від заочної форми навчання як неефективної або докорінно її модернізувати.

Посилення вимог до ЗВО. Заклади, що здійснюють підготовку правників, повинні відповідати високим критеріям. Це, зокрема, передбачає посилення ролі ЄДКІ щодо визначення спроможності здобувачів вищої правничої освіти до здійснення первинної правничої діяльності, активну участь представників правничої спільноти в освітньому процесі, обов’язкове врахування рівня працевлаштування випускників.

Також Концепція пропонує законодавчо визначити форми взаємодії ЗВО з юридичною спільнотою. Присвоєння професійної кваліфікації “Правник” має здійснюватися лише після успішного складання ЄДКІ, що, своєю чергою, має стати обов’язковою умовою для доступу до правничої професії.

Що ще потрібно зробити для покращення правничої освіти?

Окрім ключових змін, реформа юридичної освіти потребує й додаткових рішень, які допоможуть зробити систему більш прозорою, справедливою та сучасною.

Підвищити прозорість фінансування та обліку студентів. Потрібно внести зміни до законодавства, щоб у державній базі даних (ЄДЕБО) відображалась інформація про студентів, які навчаються за державні кошти у військових вишах або закладах зі специфічними умовами. Це дозволить контролювати ефективність використання бюджету. Виняток можуть становити лише спеціальності, пов’язані з безпекою та обороною.

Запровадити єдині стандарти для спеціальностей “Право” і “Міжнародне

право”. Ці дві спеціальності мають спільний код за міжнародною класифікацією освіти (ISCED-F 0421 – Law), тому й стандарти для них мають бути однаковими. Випускники складають один і той самий державний іспит і отримують однакові академічні й професійні права. Логічно, щоб і освітні стандарти з цих спеціальностей містили однакові базові вимоги до підготовки правників.

Актуалізувати зміст правничої освіти. Потрібно оновити освітні стандарти підготовки правників, приділяючи більше уваги навикам правозастосування та правовій аргументації, вивченню права Європейського Союзу, етиці правника та особливостям професійної відповідальності. Це особливо важливо в контексті єврінтеграції України.

Усунути винятки у системі професійної кваліфікації та первинного доступу до правничої професії. Зараз через воєнний стан діють тимчасові винятки: студенти деяких вишів можуть отримувати дипломи без складання Єдиного державного кваліфікаційного іспиту. Але це суперечить Закону України “Про вищу освіту” і створює нерівні умови здобуття вищої правничої освіти. Ці винятки потрібно скасувати, щоб забезпечити однакові умови здобуття вищої правничої освіти для всіх здобувачів.

Посилити вимоги до освітньої діяльності за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право”. Потрібно прийняти положення про особливості ліцензування освітньої діяльності у сфері вищої освіти за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання. Це допоможе чітко відрегулювати вимоги до освітньої діяльності за спеціальностями “Право” та “Міжнародне право”.

Якість правничої освіти – це не лише про стандарти та освітню діяльність. Це про цінності, які правники утверджують у нашому суспільстві. Про забезпечення справедливого правосуддя і довіру до судової влади та суддів. Про повагу до людської гідності. Про спроможність держави утверджувати верховенство права. Системна реформа

правничої освіти, виражена у Концепції, – не забаганка, а нагальна потреба задля покращення якості правового порядку у нашій Державі. І що швидше ми її втілимо, то надійнішим буде фундамент української демократії (https://lb.ua/blog/pravo_justice/685055_reforma_pravnichoi_osviti_ukraini.html). – 2025. – 04.07).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Громадськість досі не знає про результати «роботи над помилками» у МОН

На превеликий жаль, в інформаційному просторі досить багато переконливих повідомлень про незадовільну роботу Міністерства освіти і науки України. Показово, що ці повідомлення ініціюють не лише незаангажовані експерти та небайдужа громадськість, а і органи державної влади.

Натомість немає повідомлень, що помилки та зауваження усунуті або виправлені. Також невідомо, чи взагалі так звана «освітня команда» налаштована щось виправляти.

Але давайте, як-то кажуть, по порядку.

Нагадаємо, що протягом останнього року негативні оцінки Міністерству освіти і науки виставляли Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій (три рази!), Рахункова палата України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

У 2024 році Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій розглядав питання «Про стан забезпечення підручниками та навчальними посібниками закладів загальної середньої освіти у 2024/25 навчальному році». За наслідками розгляду ухвалено рішення, у пункті 3 якого сказано: «... визнати роботу Міністерства освіти і науки України в частині забезпечення підручниками та навчальними посібниками системи загальної середньої освіти незадовільною...» (протокол № 158).

На сайті Рахункової палати України оприлюднено висновок: «Управлінська діяльність Міністерства освіти і науки у процесі реформування виявилася малопродуктивною, а через слабку комунікацію зі стейкхолдерами процеси реформування мережі закладів вищої освіти не отримали підтримки та навіть спричинили спротив у освітньому середовищі... Через нормативну невизначеність механізмів системного реформування мережі ЗВО пропозиції щодо реорганізації закладів формувалися МОН суб'єктивно...».

На сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) розміщено повідомлення, що НАЗК завершило планову перевірку організації роботи щодо запобігання та виявлення корупції у діяльності закладів Міністерства освіти і науки України. «Основний виклик, який, на думку агентства, стоїть перед керівництвом МОН – охопити антикорупційною політикою та заходами запобігання корупції не лише діяльність самого міністерства, а й підпорядкованих йому підприємств, установ та організацій, у першу чергу закладів освіти», – зазначив голова НАЗК Віктор Павлушик.

На початку 2025 року Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій розглядав питання «Про виконання рішення Комітету від 10 грудня 2024 року щодо стану підготовки підзаконних нормативно-правових актів на виконання Закону України «Про дошкільну освіту» від 06.06.2024 р. № 3788-ІХ». За наслідками розгляду ухвалено рішення, в пункті 1 якого сказано: «Визнати незадовільною роботу Міністерства освіти і науки України щодо забезпечення вчасності підготовки підзаконних нормативно-правових актів на виконання Закону України «Про дошкільну освіту» від 06.06.2024 р. № 3788-ІХ».

Цей же комітет розглянув питання «Про стан та проблеми використання у 2024 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам за напрямками». Ухвалено рішення, пункт 3 якого містить такий припис: «... визнати роботу Міністерства освіти і науки України у 2024 році в частині здійснення заходів щодо ефективного використання коштів субвенцій з державного

бюджету місцевим бюджетам за напрямками незадовільною» (протокол № 164).

На сайті Кабінету Міністрів України розміщено вже кілька десятків петицій, у яких ставляться актуальні питання освітньої політики. Сім петицій, що ініційовані протягом останнього року, вже набрали понад 25 тисяч голосів. Сім – це забагато. Тобто, здорова (а не грантова) освітня громадськість вкрай занепокоєна відсутністю належної управлінської уваги до вирішення актуальних освітніх питань. І це також можна вважати серйозною помилкою.

У цій ситуації ми, прості освітяни, вправі поставити запитання: а чи виконало профільне міністерство «роботу над помилками»?

Або навіть ще простіше запитання: чи враховує так звана «освітня команда» в процесі свого «невтомного служіння» висловлені поважними органами влади зауваження і застереги?

Чи враховує так звана «освітня команда» зауваження освітньої спільноти та небайдужої громадськості? – питання риторичне, і відповідь на нього ми знаємо.

Автор цих рядків уважно перечитав останні повідомлення на сайтах Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, Рахункової палати України, Національного агентства з питань запобігання корупції та Міністерства освіти і науки України. На жаль, не вдалося знайти жодного повідомлення про те, що виявлені зауваження та помилки усунуті (виправлені), а також про те, що здійснюється належна і злагоджена робота для недопущення порушень та прорахунків у майбутньому.

Також на вказаних сайтах ми не знайшли повідомлень про те, що якась посадова особа із нинішньої так званої «освітньої команди» притягнута за свої нехлюйство, безвідповідальність та непрофесіоналізм до встановленої законом відповідальності.

Повідомлення в соціальних мережах, які генерують «креативними» МОН, спрямовані на те, аби відволікти увагу невибагливої публіки від наявних проблем. Картинки із зображенням собачок і котиків, яскраві презенташки із словами іншомовного походження, сюжети

на рейтингових каналах, різнокольорова інфографіка, розлогі коментарі з неактуальних тем, паркетні інтерв'ю на сайтах певного штибу – у цьому дефіциті немає.

Але існує дефіцит у конкретних позитивних результатах освітньої політики.

У якості орієнтирів освітньої політики нам увесь час пропонують усілякий словоблуд: «стратегічні напрями» (без згадування назви стратегії), «критерії модернізації» (які не проголошені і не зафіксовані в документах), «якість вищої освіти» (яка не вимірюється), «європейські стандарти» (без посилок на конкретні резолюції), «справедливе фінансування» (без оприлюднення показників, що використовуються у формулі) тощо.

Дивує навіть не каскад словоблуду, а впевненість в тому, що освітяни його не помічають.

На сайті МОН з'явився новий розділ з доволі дивною назвою: «ЄДКІ, ЄФВВ, ЄВІ, ЄВВ» Показово, що сайти інших міністерств утримуються від вузькопрофесійних аббревіатур у заголовках.

Прочитавши назву розділу, я спіймав себе на думці, що в освіті занадто багато правил, норм, приписів, вимог і процедур – значно більше, аніж в інших галузях. «Звичайний викладач», і це вже нікого не дивує, лівову частку робочого часу витрачає на заповнення папірців, а не на викладання і наукову творчість.

«Звичайний здобувач» має пам'ятати не лише правило тригонометричної одиниці, а ще і розшифровку аббревіатур ЄДКІ, ЄФВВ, ЄВІ, ЄВВ.

Навіть народилася гіпотеза: чим більше правил (добрих і поганих) – тим менше освіченості, тим менше мотивації вчити і тим менше мотивації вчитися. Скоріш за все, коефіцієнт кореляції буде значно більшим за статистичну похибку. Пропоную зацікавленим дослідникам перевірити цю гіпотезу.

Автор цих рядків у одному з матеріалів вже навів загальні рекомендації, спрямовані на нормалізацію ситуації: «Міністерству освіти і науки слід вжити серйозні кроки з «антикризового менеджменту»: зробити правдиву (а не удавану) роботу над помилками,

негайно провести ефективні заходи щодо виконання вже наданих рекомендацій та вимог, зміцнити кадровий потенціал, наполегливо залучати до виконання кропіткої роботи експертів та експерток з численних міжнародних проєктів, активніше використовувати допомогу незаангажованих (тобто таких, які кажуть правду, а не лестоці) фахівців з громадського сектору, «перезапустити» систему внутрішнього контролю, жорстко контролювати виконавську дисципліну, знайти спільну мову із освітнім середовищем – зокрема, частіше зустрічатися з «простими освітянами» і відверто обмінюватися думками (не заради фоточок, а заради майбутнього!)»

Поради щодо нормалізації ситуації містяться не лише у аналітичних публікаціях. Вони також містяться у вже згаданих рішеннях та висновках Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, Рахункової палати України, Національного агентства з питань запобігання корупції.

Поради щодо змісту освітньої політики містяться також у численних звітах, підготовлених міжнародними організаціями або міжнародними командами. Найбільш відомий документ – «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022».

Звісно, доброзичливі поради – показово ігноруються, натомість регулярно проводяться яскраві форуми з дорогими фуршеттами, а також конференції з презентаціями візій, місій та дизайн-проєктів.

А тим часом спостерігаємо нові і нові помилки, які є особливо чутливими для багатьох громадян. Зокрема, соціальні мережі рясніють повідомленнями про недолугу організацію та недолуге проведення НМТ, через що значна кількість випускників шкіл не змогли продемонструвати свою успішність.

Справедливе обурення здобувачів, їхніх батьків та вчителів коментується досить оригінально: «Проти нас організована кампанія по дискредитації, ми все робимо дуже гарно і вправно, а тому нічого виправляти не будемо».

Освітнє відомство працює, скажімо так, з недостатньою результативністю – це вже давно не секрет.

На жаль, не є секретом також і «хронічна відсутність» зусиль, спрямованих на досягнення належної результативності.

Для того, аби закінчити матеріал на оптимістичній ноті, слід згадати, що у більшості освітян вже почалися літні канікули. І дуже добре, що настання літа не залежить від візії профільного міністерства...

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/94931/>). – 2025. – 01.07).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександр Равчев, PR-менеджер в «Громадяни в дії».

Чому скорочення мережі регіональних університетів – це погана ідея

Завжди кумедно читати, як представники великих університетів чи освітнього середовища Києва безапеляційно заявляють про необхідність зменшення кількості університетів в Україні. Бо вони знають, що безпосередньо їх ці зміни ніяк не стосуються. За Талемом «вони не ризикують своєю шкурою».

Тривалий час топовим університетом була Могилянська академія, де навчається 3,5 тис студентів. Зараз топ – Київська школа економіки з 1 тисячею студентів та УКУ з 2 тисячами. Щоб ви розуміли, в Уманському педагогічному, про який ви скоріш за все ніколи не чули, навчається 10 тисяч студентів.

За логікою оптимізації, яка передбачає, що лише великий заклад може бути ефективний, ми маємо ліквідувати УКУ, Могилянку і КШЕ і приєднати їх до Уманського педагогічного.

Це, звичайно, жарт, а правда така, що, коли йдеться про ліквідацію закладів освіти, у першу чергу мова йде про скорочення регіональних закладів як слабких. Що не зовсім правильна стратегія.

У нас 30% студентів припадає на Київ. 60% на Київ, Львів, Харків і Дніпро. Стандартною моделлю для людини, яка народилась десь

у регіонах, є поїхати на навчання в одне з цих чотирьох міст, де далі залишитись там працювати. Через це відбувається обезлюднення регіонів і перенаселення великих міст.

Це також створює дуже нерівні можливості між тими, хто народився і має житло в Києві, і тими, хто приїжджає в місто на навчання. Навчатись у своєму місті завжди легше, ніж у чужому, бо ти банально можеш сфокусуватись на навчанні, не вирішуючи купу побутових питань.

На відміну від шкіл, де ми дійсно нічого не можемо зробити з тим, що люди тікають з сіл і малих міст, університети мають можливість «формувати попит» через наявність бюджетних місць.

Якщо говорити спрощено, то ми маємо не закривати маленькі університети в регіонах, а забрати бюджетні місця з Києва і віддати їх в ці регіони.

Великі заклади типу КПІ, НАУ і Шевченка мають конкурувати між собою за контрактників, а не сидіти на жирному мішку грошей від держави і розказувати, що треба ліквідувати їх дрібних конкурентів.

Одна з причин, чому мені не подобається цей снобізм «столичних вишів», бо з мого досвіду часто рівень підготовки студентів у регіональних університетах вищий, ніж у Києві.

У нас роками була неправильна модель, коли гроші йшли за професорами. Де більше докторів наук, там більше бюджетних місць, а де більше бюджетних місць, там і більше студентів.

У Києві знайти кандидатів і докторів наук значно легше, ніж в умовному Кропивницькому, тому київські університети мали більше бюджетних місць і студентів відповідно. Але за цим ховається величезна проблема.

За документами на твоїй програмі може бути 5 докторів наук, але за час навчання студент може не зустріти жодного з них. Або ж зустріти лише декілька разів, що є скоріше мотиваційними лекціями, ніж реальним навчанням.

Фактично процес навчання зводиться до двох речей: читання літератури і виконання

практичних завдань. Чим більше ти це робиш, тим краща в тебе освіта. Завдання викладача тут – це перевірка виконання цих практичних завдань, щоб показати слабкі і сильні місця.

Київ дуже орієнтований на заробляння грошей. Це впливає і на освіту. Викладачі намагаються оптимізувати час, витрачений на викладання, до суми грошей, які вони за нього отримують. Як наслідок – більше тестів замість есе і більш формалізований підхід до виконання задач.

У регіонах у викладачів більш конкурентна зарплата, тому в них рідше є інша робота, яка для них є пріоритетом. Тому часто вони проводять більше часу з студентами і роботами студентів.

Друга проблема – у самих студентах. Щоб потягнути рівень життя в Києві, багатьом студентам доводиться працювати з першого ж курсу.

Маємо ситуацію, коли студент жертвує якістю, щоб скоротити час на виконання завдань, і викладач жертвує якістю, щоб скоротити час на перевірку цього завдання. Обоє працюють на інших роботах і більше зусиль вкладають там, ніж в навчання.

Це дуже умовно можна назвати вищою освітою (<https://osvita.ua/blogs/94936/>). – 2025. – 02.07).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Роман Кізима, депутат Львівської обласної ради, фракція «Самопоміч»

Податок на розкіш, а не на виживання: Чому Україні потрібна справедлива реформа оподаткування нерухомості

У більшості розвинених країн світу найстабільнішим джерелом наповнення місцевих бюджетів є податок на нерухомість. Завдяки йому фінансуються школи, дороги, громадський транспорт і навіть лікарні. У США, наприклад, він становить до 70% доходів місцевих громад, у Польщі – понад 40%. А що ж в Україні? Тут податок на нерухомість досі лишається незначним джерелом надходжень

– часто навіть меншим, ніж штрафи за паркування. Але чому так сталося?

Квартири «на крові» та нереформований спадок СРСР

Після розвалу Радянського Союзу у власність без реального викупу часто переходили квартири, які раніше належали партійній номенклатурі, спецслужбам, силовикам. Так звані «визволителі» – спадкоємці комуністичної системи – осіли в центрі Львова, Києва, Одеси. Ці метри приватизувалися за копійки або й безкоштовно. А вже в 2000-х ці квартири стали об'єктом спекуляції.

Паралельно виникла нова хвиля – бізнесмени і політики скуповували нерухомість не для життя, а «про всяк випадок». У Києві досі можна знайти цілі під'їзди, де власники квартир мешкають у Лондоні чи Москві, а їхні нерухомі метри не приносять громаді ні копійки.

Коли система заохочує несправедливість

Власник елітного пентхаусу в Києві чи 800 м² в Конча-Заспі платить за рік майже стільки ж, скільки пенсіонер у селі за свою хату з горищем. У 2024 році ставка податку на нерухомість для фізосіб – до 1,5% від мінімальної зарплати за 1 м² понад 60 м². Але ця формула не враховує ринкову вартість, не розрізняє житло в Пустомитах і на Хрещатику.

Це створює вікно для тіньового ринку: нерухомість не декларується, реєстри не актуальні, частина будівель навіть не введені в експлуатацію і, відповідно, не оподатковуються.

Чому в Європі це працює краще

У Франції, Німеччині, Швеції адміністратором податку на нерухомість є саме громада, а не податкова служба. Адже місцева влада краще знає, хто де і в чому живе. Вона зацікавлена в справедливому обліку і прозорості. Наприклад, у Німеччині громада оновлює кадастрові карти, знає, хто скільки платить, і може ефективно боротися з ухиленням.

Це зменшує корупцію, збільшує доходи і дозволяє цілеспрямовано інвестувати в інфраструктуру.

Що дає справедлива реформа?

Збільшення доходів громад – податок з дорогої нерухомості може стати головним

джерелом бюджету для ремонту шкіл, доріг і водогонів.

Чесність і соціальна справедливість – власник 300 м² у центрі міста має платити більше, ніж власник хати на 70 м² в селі.

Вичищення «руки москви» – більшість дорогого житла в Києві досі належить колишнім «регіоналам», людям з російським громадянством чи бізнес-зв'язками. Справедливий податок змушує або платити, або позбуватися такого активу.

Оновлення реєстрів – реформа змусить вивести «тіньову нерухомість» на світло.

Боротьба з порожніми квартирами – масове скуповування житла «під подушку» стане менш привабливим. А це зменшить «неринковість» цін.

Міфи, які варто розвіяти

Це обдирає пенсіонерів? Ні. Ідея не в тому, щоб оподатковувати бабусю в селі, а щоб змусити платити тих, хто має палаци та десятки квартир, що здаються в оренду або стоять порожні.

Це зашкодить середньому класу? Ні. Якщо ставка буде справедливою і прогресивною, то основне навантаження ляже на власників дорогих активів, а не звичайні родини.

Справедлива реформа оподаткування нерухомості – це не про податки. Це про справедливість, прозорість і майбутнє українських громад.

Якщо ми хочемо вільну, незалежну і ефективну Україну – з громадами, які мають ресурси розвиватися – ми не можемо далі ігнорувати цей інструмент. Бо податок на розкіш – це також про національну безпеку (https://zaxid.net/podatok_na_rozkish_a_ne_na_vizhivannya_n1613808). – 2025. – 02.07).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Роман Кізима, депутат Львівської обласної ради, фракція «Самопоміч»

Село на роздоріжжі: феномен українського села між минулим і майбутнім

Як врятувати від занепаду українські села

Колись – серце нації. Сьогодні – або порожнє, або перенаселене тінню міста. Протягом століть саме українське село було осередком нашої мови, пісні, пам'яті. Воно виживало, коли міста занепадали під натиском чужої мови, культури, імперських гасел, залізних завіс. У XX столітті саме з села прийшла велика частина Українського Відродження, і саме село стало першою жертвою індустріалізації, Голодомору, колгоспного тоталітаризму.

У XXI столітті ситуація змінилася, але не стала кращою. Україна поступово втрачає село. І не лише через війну – хоча й вона пришвидшила процес – а через трансформації, які торкнулися всього світу.

Світова урбанізація – це не лише хмарочоси. Це і зникнення дрібного фермера в США, і пусті швейцарські долини, які виживають тільки завдяки дотаціям. Це і французькі села з населенням у кількадесят осіб, які втратили школу, пошту й магазин. Європа бореться за свої села – і з міркувань культури, і з міркувань продовольчої безпеки.

В Україні, де ще донедавна майже половина населення мешкала в сільській місцевості, ситуація драматичніша. У нас фактично лишається два типи сіл:

1. «Традиційні» аграрні села, які стрімко втрачають населення. Великі агрохолдинги витіснили дрібного власника. Місця для роботи обмаль, школи й ФАПи закриваються, автобуси їздять раз на день. Молодь тікає – у Польщу, у Київ, у Львів.

2. Приміські села, які перетворюються на «спальні райони» сусіднього міста. Тут оселяються містяни – інколи багатші, інколи ті, хто не може дозволити собі квартиру в місті. Але живуть вони «міським» життям – працюють у місті, лікуються у місті, возять дітей до шкіл у місті. А село? Село залишається «формальністю» – без дитсадка, без амбулаторії, без громади.

В обох випадках села втрачають функцію. Традиційні – занепадають. Приміські – розчиняються в хаотичній урбанізації. Девелопери скуповують паї, проривають будівельні обмеження, сільрада втрачає контроль. Виникають урбаністичні гетто без

тротуарів, без громадського транспорту, без плану розвитку.

Українське село сьогодні – це питання національної безпеки, культурної пам'яті і просторової справедливості.

Що робити?

Спільне планування великих агломерацій. Не може село на 1000 людей бути «відповідальним» за інженерну інфраструктуру для 10 000 мешканців спального комплексу. Міста і приміські громади мають планувати простір спільно.

Відродження професій на селі. Лише аграрний сектор – цього вже мало. Села мають стати місцем для ремесел, соціального підприємництва, зеленого туризму, цифрової роботи.

Підтримка культурної ідентичності. Програми підтримки народних ремесел, локальної кухні, культурних подій – те, що робить село унікальним, має бути підтримане державою.

Окрема політика для приміських сіл. Це вже не «село» в класичному розумінні, але й не «місто». Потрібне нове регулювання – щодо забудови, транспорту, послуг.

Програма збереження і трансформації «вмираючих» сіл. Не всі села можна «врятувати» – але їх можна переосмислити: як культурні осередки, еко-території, центри сезонної активності, хаби для стартапів чи літніх шкіл.

Українське село – це не лише спогад про минуле. Це питання майбутнього. І поки ми ще маємо цей шанс – варто ним скористатися (https://zaxid.net/selo_na_rozdorizhzhii_fenomen_ukrayinskogo_sela_mizh_minulim_i_maybutnim_n1614108). – 2025. – 07.07).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Роман Кізима, депутат Львівської обласної ради, фракція «Самопоміч»

Заява фракції «Самопоміч» щодо посилення відповідальності за держзраду в умовах війни

Заява фракції «Об'єднання «Самопоміч» у Львівській обласній раді про необхідність посилення відповідальності за державну зраду та підривно діяльність в умовах війни

Щодня Служба безпеки України, поліція, інші силові структури виявляють і нейтралізують агентів ворожих спецслужб, наводчиків, диверсантів, підпалювачів та іншу ворожу агентуру. Це не поодинокі випадки – це масове явище.

Через дії цих осіб гинуть українські воїни. Гинуть цивільні – діти, жінки, люди похилого віку. Горять автомобілі, знищується критична інфраструктура, атакуються лікарні, школи, військові об'єкти.

Найстрашніше – це те, що багато зловмисників, викритих у співпраці з ворогом, отримують покарання, яке абсолютно не відповідає тяжкості їхніх злочинів. Державна зрада (ст. 111 Кримінального кодексу України), співпраця з державою-агресором (ст. 111-1), пособництво у веденні агресивної війни (ст. 437) чи диверсія (ст. 113) – усе це має розглядатися не просто як тяжкі, а як надзвичайно небезпечні злочини в умовах воєнного стану.

Замість найвищих термінів, передбачених законом – до 15 років або довічного – суди масово обирають нижню межу: **8–12 років ув'язнення**, а часто й умовні строки після угод зі слідством. Це – моральний і юридичний абсурд, який деморалізує українців та надихає ворога.

Ми, фракція «Самопоміч» у Львівській обласній раді, вимагаємо негайного **внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, а саме:**

1. *Заборонити укладення угод про визнання винуватості (ст. 472 КПК України) для всіх злочинів, пов'язаних із державною зрадою, колабораціонізмом, диверсією та пособництвом ворогу.*

2. *Визначити, що злочини проти держави в умовах воєнного стану (особливо ст. 111, 111-1, 113, 114-2 ККУ) автоматично кваліфікуються як вчинені в умовах особливого періоду, що унеможливорює пом'якшуючі обставини і передбачають обов'язкове довічне ув'язнення.,*

3. Розробити спеціальний реєстр засуджених за зраду з публічним доступом, аналогічно як у випадку з корупціонерами.

Московія не змогла зламати нас на фронті – вона хоче зламати нас зсередини. Наша відповідь має бути безжальною до зрадників і чіткою для суспільства.

Ми – не рф. Ми – правова держава. Але в умовах війни право має бути сильним, справедливим і непохитним.

Слава Україні!

Фракція «Об'єднання «Самопоміч» Львівська обласна рада (https://zaxid.net/zayava_fraktsiyi_samopomich_shhodo_posilennya_vidpovidalnosti_za_derzhzradu_v_umovah_viyni_n1614490). – 2025. – 11.07).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Мар'яна Романяк, директорка БО «БФ «Рідні»

Як насправді працює наставництво?: Місток між реальним життям і системою дитбудинку

У житті дитини надзвичайно важливим є значущий дорослий. Це можуть бути батьки, дідусі чи бабусі, інші родичі. Саме через них формується сприйняття дитиною себе та світу, ці важливі дорослі стають тими, кому можна довіряти таємниці, до кого не страшно звернутися, чий поради будуть корисними. Це люди, які підтримують, вчать базових життєвих навичок, допомагають дітям відкрити свій потенціал. Діти, які виростають в інституційних закладах, не мають поруч близьких людей. Однак існує можливість підтримати їх, навіть якщо ви не родичі, – наставництво.

Ми у Благодійному фонді «Рідні» реалізовували програму наставництва у 2021-му році, а тепер відновлюємо її. Наразі шукаємо наставників для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в інституційних закладах Львова та Львівської області. Наставником чи наставницею може стати повнолітня людина, яка має мотивацію, пройде медогляд, має

довідку про несудимість і, звісно ж, пройде навчання.

Програму наставництва у нас координує Надія Маціброда. За її словами, починати варто точно з співбесіди та подальшого навчання. Тоді людина, яка має гарний намір, але хвилюється, зможе зрозуміти, чи наставництво – це для неї. Кожен кандидат у наставники має індивідуальні співбесіди з психологом, після яких його або рекомендують на цю роль, або ні. Після проходження навчання та співбесіди треба отримати висновок з обласного центру соціальних служб.

Навчання та співбесіди організовує БФ «Рідні», також ми співпрацюємо з іншими львівськими організаціями, які займаються наставництвом. Усі дані щодо кандидатів передаються в обласний центр соціальних служб. Навчання для кандидатів у наставники триватимуть три повні дні і відбуватимуться офлайн у Львові. Важлива особиста присутність людини, бо на навчанні обговорюють чимало тем, з якими згодом зіткнуться наставники у роботі. До того ж тренери формують рекомендації щодо кандидатів.

Знайомство потенційного наставника з дитиною завжди відбувається на території інституційного закладу в присутності психолога, координатора проєкту та працівника закладу. Якщо у висновку зустріч минула успішно, людина укладає договір з інституційним закладом, у якому перебуває дитина, та з центром соціальних служб і офіційно стає наставником чи наставницею.

Оптимальна частота зустрічей з дитиною – раз на тиждень на 2-3 години. Важливо, щоб наставник вибудував регулярність візитів. Рекомендовано принаймні на початку бачитися щотижня або й кілька разів на тиждень, щоб сформувати контакт. Та й для того, щоб досягати певних цілей, частота теж важлива.

Якщо наставник матиме бажання провести з дитиною час поза закладом, наприклад, піти разом у кіно, така можливість існує. Однак наставник може взяти дитину лише за згодою закладу, бо заклад несе юридичну відповідальність за неї. У перші місяці такого, звісно, очікувати не варто, можливо

взяти дитину додому на ніч після пів року наставництва у святкові або вихідні дні, коли немає навчання.

Щоб зрозуміти, якою є взаємодія дитини з наставником, фахівці дослухаються до дитини, її відгуків. Надія пояснює, що важливо те, чи сама дитина каже, що задоволена взаємодією, чи це для неї корисно, чи подобається їй наставник. До того ж ми плануємо організовувати спільні зустрічі наставників і дітей, де вони можуть проводити час за іграми та іншими заняттями, які розкриватимуть їхні риси. А ще наставник у своїй роботі не сам – у нього є можливість користуватися індивідуальними супервізіями, консультуватися з психологом щодо певних питань, які його можуть турбувати.

Наставництво не для кожного. Це робота, яка не оплачується, але потребує часу, залученості, зацікавлення, внутрішнього ресурсу. Уже на рівні співбесід координатори програми розуміють, наскільки сильною є мотивація кандидатів. Якщо її недостатньо, людям пропонують спробувати інші формати. Для когось може бути кращим точкове волонтерство: проведення заходів, майстерок, тощо.

Є основні напрямки, де наставник може допомагати дитині: соціалізація, профорієнтація, допомога в навчанні. Якщо наставник готовий допомагати в цьому, то, коли він бачитиме результати роботи, зростатиме і його особиста мотивація.

Люди часто керуються прагненням допомогти дитині. Хоча про наставництво як один зі способів підтримки не так багато інформації. Ми в БФ «Рідні» проводимо зустріч перед навчаннями й детально пояснюємо, що таке наставництво. Тоді людина розуміє, наскільки готова брати участь у цьому процесі. Наставництво також може бути якісним першим кроком спробувати себе і для потенційних прийомних сімей, усиновителів, які вагаються, чи прийняти дитину в сім'ю. Ми знаємо непоодинокі випадки, коли наставники в результаті вирішують стати усиновителями.

Юридично наставництво триває до повноліття дитини або до її переходу в інший інституційний заклад. Фактично ця взаємодія

може перерости в довгострокову підтримку, дружбу навіть після дорослішання дитини.

Діти в інституційних закладах часто ізольовані й мають низький рівень адаптації до звичайного життя після виходу з них. Вони не знають, як готувати їжу, як розраховуватися карткою в магазині, купити квиток кудись, знайти житло, оплатити комунальний рахунок тощо. Тобто це звичайні побутові навички, які діти в сім'ях освоюють навіть не замислюючись. Тому результат наставництва – підвищення шансів на успішну інтеграцію в суспільство.

Діти також мають погодитися на те, що в них буде наставник. Без їхнього бажання таке рішення не ухвалюють. Уже на цьому етапі координатори програми та працівники інституційних закладів пояснюють роль наставників: це не батьки, не фінансові спонсори й не ті люди, які зобов'язані забрати дитину додому. Наставник – це друг, який буде приходити, підтримувати, якому можна довіряти. Він не може обіцяти дитині безпідставно жодних речей. Це важливо проговорити, щоб дитина не будувала собі очікувань та ілюзій, які не здійсняться.

Наставництво як форма підтримки дітей, які зростають в інституційних закладах, вкрай важлива й потрібна. Люди, які стають наставниками, стають тими, хто допомагає зробити підліткам перші кроки в самостійному житті. Уже незабаром стартує навчання для кандидатів у наставники. Якщо хочете спробувати себе в цьому, заповнюйте форму (https://zaxid.net/yak_naspravdi_pratsyuye_nastavnitstvo_n1614518). – 2025. – 11.07).

Блог на сайті «AgroPolitcom»

Про автора: Ярослав Ярославський, генеральний директор ТОВ «Державний земельний банк»

Ринок землі після запуску «Земельного банку»: як суборенда держземель змінює баланс на приватному ринку

1 липня виповнилося чотири роки з моменту запуску ринку землі в Україні. Кілька років

тому ця реформа здавалася революційною, викликала багато скепсису і недовіри. Минуло чотири роки, і ринок працює. Землю продають, купують, орендують. В умовах повномасштабної війни, під постійним тиском економічної нестабільності – це вже перемога.

Одним із інструментів, що вплинув на розвиток ринку землі й посилення довіри став «Земельний банк». Це проєкт Фонду державного майна України, який дозволив аграріям отримати державну сільгоспземлю в суборенду на прозорих рівнях для всіх умов через конкурентну участь у торгах на Prozorro.

Продажі. Він не лише запустив ринок суборенди державних земель, залучив до нього малий та середній агробізнес, а й формує нову вартість землі в Україні.

У цьому блозі хочу поділитися тим, що вже вдалося зробити, які ми бачимо зміни, як перетинаються ринок купівлі-продажу землі та прозора суборенда державних земель, і що ми плануємо далі.

Скільки державних сільськогосподарських земель стали доступними для аграріїв

Варто розуміти, що реалізація проєкту «Земельний банк» – це поступовий процес. Щоб виставити земельну ділянку на аукціон, потрібно пройти всі етапи підготовки документів. Так, аби переможці аукціонів могли відразу після сплати за використання землі виїжджати на ділянки й працювати.

На сьогодні ми вже виставили на торги 60,2 тис. га із 90,9 тис. га, які були передані ТОВ «Державний земельний банк» минулого року. Це приблизно дві третини усіх земель, що надійшли до нас у межах першого пулу.

Із загальної площі, яка вже виставлена, понад 20 тис. га наразі доступні у системі Prozorro.

Продажі – це більше як 600 ділянок у 15 областях України.

Разом з тим, триває підготовка ще близько 13 тис. га. Ми доопрацьовуємо документацію, проводимо поділ масивів та зміну угідь відповідно до їх фактичного призначення. Частина з них – 122 ділянки – вже на фінальній стадії: інформація внесена в кадастр, документи затверджені, і до кінця червня вони також

будуть виставлені на торги. Це ще понад 4 тис. га гарної готової до використання землі.

Але, звісно, є фактори, що стримують повну реалізацію проєкту.

Що гальмує передачу державних земель у користування

Супротив на місцях

Звісно, попередні користувачі намагаються перешкоджати передачі землі на прозорі торги. Тут яскравим прикладом є Одеська область, Березівський район, де стороною супротиву виступила Петровірівська сільська рада. На звернення сільради суд наклав арешт на масив у 5,5 тис. га. Ми, як «Земельний банк», сплачуємо земельний податок, кошти з яких йдуть на баланс цієї ж сільради. Але місцева влада вирішила, що хоче самостійно розпоряджатися цими землями, і заблокувала торги через суд. Однак, ми впевнені, що маємо повне право передачі цих ділянок в законне користування. Тому після завершення судового процесу ми зможемо їх виставити на торги.

Землі в зоні бойових дій

Приблизно 1,6 тис. га знаходяться в районах, де ведуться активні бойові дії. Ці землі фізично неможливо використовувати.

Потенційно забруднені землі

Ще 7,9 тис. га є потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами. Майже половина з них розташована в 20-кілометровій зоні від лінії розмежування – це Харківська, Херсонська, Чернігівська області. Там розмінування поки не проводиться, але в майбутньому це потенціал ще для 3,9 – 4 тис. га, які можуть бути доступними для аграріїв.

Середня вартість гектара і хто орендує державну землю

За цих 9 місяців ми переконалися: на державну землю є стабільний високий попит. Це зумовлено високим інтересом аграріїв до можливості довгострокового користування на 14 та 25 років, доступу до великих масивів та зручного розташування земель.

Сьогодні середня ставка за гектар державної землі, за результатами торгів та підписаних договорів, складає 21,6 тис. га. Але якщо подивитися на окремі області, то в деяких регіонах вартість вражає:

Івано-Франківська – 47 559 грн/га

Полтавська – 40 583 грн/га

Черкаська – 39 467 грн/га

Вінницька – 39 268 грн/га

Кіровоградська – 29 410 грн/га

Але є й області, де через нижчу конкуренцію фіксується нижча середня вартість:

Закарпатська – 3 251 грн/га

Одеська – 7 708 грн/га

Миколаївська – 7 588 грн/га

Тут усе залежить від якості ділянки, зручності, логістики. Гарні землі – більша конкуренція, вища ставка. Менш привабливі – нижча конкуренція.

Окремо варто згадати про тих, хто виграє аукціони. Це важливо, бо на старті було багато побоювань, що державні землі будуть доступні тільки для великих агрохолдингів. Та бачимо протилежну тенденцію:

2,4% переможців – фізичні особи

64,9% – представники малого бізнесу (до 50 працівників)

19,5% – середній бізнес (до 200 працівників)

Лише 13,2% – великі підприємства

Тобто 86,8% переможців – це малий та середній бізнес. Це підтверджує, що «Земельний банк» дійсно створює доступ до ресурсу для фермерів та агропідприємців з усієї країни.

Як «Земельний банк» вплинув на ціну землі Офіційна статистика говорить, що станом на 1 жовтня 2024 року середня ціна сільськогосподарської землі, яку фіксували нотаріуси, була 48 868 грн/га. Сьогодні – вже 59 307 грн/га. Тобто ріст – понад 11 тис. га за гектар.

Це лише за офіційними цифрами. Якщо подивитися на реальні ціни на ринку, то вартість землі в деяких регіонах сьогодні – \$2500–3000 за гектар. І на мою думку, свою роль у цьому зростанні відіграв і «Земельний банк». Чому? Бо ми показали, що земля може приносити значно більше, ніж здавалося раніше. Якщо звикла вартість оренди була 6–8 тис. грн за гектар, то тепер на торгах ми бачимо ставки 30 тис. грн і вище – особливо в центральних регіонах.

Оренда землі – це пасивний дохід, а пасивний дохід напряму пов'язаний із вкладеннями.

І якщо земля приносить більший дохід – її цінність зростає. Тому я переконаний, що через прозору суборенду державної землі ми вже впливаємо і на формування нової вартості приватної землі в Україні.

Чому такий активний попит на державні землі Я думаю, попит на державні землі такий високий передусім через великі площі, які ми виставляємо на торги. Для аграрія це зручно. Ми аналізували попит в розрізі площ. Найвищу конкуренцію ми бачимо на ділянках площею від 50 до 100 га – саме тут активно конкурують фермери, малий агробізнес. Якщо говоримо про площі від 500 до 1000 га – це вже інтерес середнього й великого бізнесу.

Приватні ділянки рідко продаються масивами – зазвичай це окремі паї по 2–3 гектари. Тому їх вартість нижча, порівняно з державними землями. Окрім того, державні землі частіше мають зручне розташування, вони є вигідними для користування в плані логістики, планування, оптимізації ресурсів.

Які уроки з роботи з державною землею можна застосувати для приватної

Те, що ми бачимо із «Земельного банку» – відкритий доступ, оптимізація і прозора система справді працюють. І цей досвід можна перенести на ринок приватних земель.

По-перше, на мій погляд, кооперація між землевласниками може підвищити ефективність передачі землі. Що я маю на увазі? Уявімо, є поле на 50 га, але це паї по 2–3 га, якими володіють 10 – 20 людей. Якщо кожен здає свій пай окремо – ставка буде нижча. А от якщо об'єднати цю землю й виставити як один масив – орендна плата буде значно вищою. Бо є площа, є масштаб, і аграрію зручніше працювати. Але тут, звичайно, треба організовувати цей процес.

Друге – це доступність інформації. Якщо, припустимо, в якійсь громаді у Вінницькій області є вільна земельна ділянка і хтось із власників хоче її здати в користування – як про це може дізнатися орендар із Хмельницької чи Житомирської області?

Сьогодні вже є створений інструмент – це система Prozorro.Продажі.

Через неї можна зареєструватися і виставити свою земельну ділянку. І аналогічним

способом, як це працює із «Земельним банком», ділянку побачать не один-два місцевих фермера, а десятки потенційних орендарів з усієї країни. Ми вже неодноразово говорили: чим більше учасників на аукціоні – тим вища ціна за користування землею. Це проста економіка. Потенційно ми можемо розглянути нашу інтерактивну мапу «Земельного банку» як окремий ресурс, де могли би реєструватися приватні особи, а потенційні орендарі могли б бачити усі доступні ділянки. До слова, до нас і справді з такими запитами зверталися землевласники. Ми бачимо, що наша інтерактивна мапа користується попитом, вона активна за відвідуваністю, то ж могла б в перспективі стати таким собі єдиним публічним майданчиком для ринку державної і приватної землі. Однак, це вже сьогодні можливо робити через систему Prozorro. Продажі.

Що далі таколи буде оголошений наступний пул державних сільськогосподарських земель

Я думаю, ця історія вже достатньо відома – коли Фонд державного майна України запропонував Кабміну проєкт розпорядження, який передбачає вилучення земель у підприємств, що знаходяться в управлінні Фонду держмайна та Національної академії аграрних наук України.

Але, на жаль, із НААН не вдалося дійти взаємної згоди, оскільки Фонд держмайна не має достатньо інформації, щоб оцінити ефективність використання земель у підпорядкованих Академії підприємствах. Які з них дійсно працюють, а які не виконують поставлені державою функції? Чи використовують землі за цільовим призначенням, чи ні? Цього чітко проаналізувати неможливо.

Тому Фонд держмайна вирішив йти окремим шляхом і підготував проєкт розпорядження лише щодо земель, які перебувають в управлінні самого Фонду. Сьогодні це близько 70 тис. га. Це реальний ресурс, і саме з нього ми плануємо формувати другий пул. За нашими прогнозами, вже десь у жовтні цього року ці земельні ділянки можуть бути виставлені на аукціони. Паралельно ми продовжуємо оголошувати нові аукціони і за

першим пулом. Землі постійно додаються. Активність висока, інтерес є, і ми очікуємо, що він зберігатиметься мінімум до кінця літа – нам є що оголошувати.

Чотири роки ринку землі: яким ми його уявляли, і що маємо зараз

Чесно кажучи, мої особисті очікування від запуску ринку землі справдилися. Пам'ятаю, скільки було скепсису. Хтось лякав тим, що іноземці скуплять велику частину земель, хтось казав, що реформа не на часі, а хтось взагалі не вірив у її реалізацію. Але реформа відбулася. І за 4 роки ті побоювання не справдилися. У перший місяць, з 1 липня по 1 серпня 2021 року, був ажіотаж. Землі продавалися активно, і часто по високій ціні. Але здебільшого це були випадки, коли люди фактично вже користувалися землею й просто узаконили свої права.

А далі ринок увійшов у стабільний ритм. Навіть попри повномасштабну війну, він працює. Землю продають, купують, передають в оренду. В середньому – 20–25 тис. грн на місяць. Великих стрибків непомітно. Є рух, і цей рух відбувається в законний спосіб, а не в «тіньовий», як це було раніше. Звісно, повномасштабна війна мала негативний вплив на вартість і ринок землі, особливо, якщо говорити про землі в прифронтових регіонах. До 2022 року, наприклад, Харківська область була серед лідерів за вартістю землі. Зараз фокус перемістився на центральні області. Те саме і з орендою: там, де вища вартість землі, там вища і вартість оренди.

Можливо, нічого надзвичайного й не відбулося, але факт, що ринок землі сьогодні працює стабільно – вже велике досягнення. Відкриті системи, переоформлення прав через нотаріусів, купівля-продаж – усе це відбувається навіть в умовах воєнного стану. І це перемога. Перемога тих, хто працює над цим щодня. Тих, хто реєструє угоди, хто інвестує в українську землю, хто орендує, обробляє й заробляє на ній у такий складний час (<https://agropolit.com/blog/551-rinok-zemli-pislya-zapusku-zemelnogo-banku-yak-suborenda-derjzemel-zminyuye-balans-na-privatnomu-rinku>). – 2025. – 02.07).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Галина Янченко, народна депутатка, «Слуга народу»

3 житлом і роботою: як змінюється філософія проєкту «Прихисток»

Понад три з половиною роки ініціатива «Прихисток» допомагала вимушеним переселенцям шукати безкоштовне житло. Завдяки ініціативі понад мільйон людей змогли знайти тимчасовий дім в момент, коли найбільше цього потребували – тікаючи з окупації або від обстрілів. Але за цей час змінилися і виклики, і запити людей. Саме тому ми, як засновники, вирішили відреагувати на потреби часу та змінити філософію проєкту.

Сьогодні ми готуємо запуск нового етапу – «Прихисток. Робота». Це буде оновлений сайт, який об'єднає в собі одразу дві найбільші потреби для наших переселенців: житло та роботу.

На сайті люди зможуть знайти вакансії з житлом, і за потреби спланувати свій переїзд на нове місце. Наша мета – допомогти внутрішньо переміщеним особам швидше укорінитися в новому місті: не просто знайти дах над головою, а й зрозуміти, як жити далі, чим займатися, як відновити свою незалежність через доступну роботу.

Проєкт вже на низькому старті, а поки команда «Прихистку» веде перемовини з роботодавцями, обласними військовими адміністраціями, великими бізнес-асоціаціями та Міністерством соціальної політики України, яке відгукнулось на нашу ідею та погодилося бути партнером проєкту.

Робота для ВПО

Ми всі пам'ятаємо, наскільки критично важливо було знайти житло у 2022-му. Але сьогодні житло – це вже лише частина рівняння. Люди хочуть і мають право на повноцінне життя. І найчастіше запит, який ми зараз чуємо від ВПО, – це питання роботи.

На жаль, статистика свідчить, що працевлаштування ВПО відбувається повільніше, ніж серед населення загалом.

За даними державної служби зайнятості, з початку 2025 року до служби зайнятості звернулися 59 тис. ВПО, з яких 43 тис. отримали статус безробітного. З них 19,3 тис. були працевлаштовані – тобто 45 % тих, хто звернувся по допомогу. Тож понад 55% ВПО все ще залишаються без роботи, в той час як середній рівень безробіття по країні в червні склав лише 12%. Тобто, бачимо великий перебіс у питанні працевлаштування не на користь ВПО.

Чому так? Бо переміщення – це завжди стрес і втрата зв'язків. Люди часто не знають місцеву ситуацію, мають труднощі з перекваліфікацією або просто фізично не встигають адаптуватися. А ще часто бояться переїжджати в інші регіони, бо не впевнені, що знайдуть роботу.

І саме тому, як і 3,5 роки назад, зараз ми хочемо дати людям простий та чіткий алгоритм дій та єдиний майданчик, де вони зможуть знайти і житло, і роботу.

«Житло – поруч, робота – поруч. Люди, які допоможуть – теж поруч», – таким є слоган нашої ініціативи. Ми хочемо, щоб люди бачили: можна не боятися починати з нуля.

Міністерство соціальної політики підтримує проєкт

Вакансії з житлом зараз вже стають стійким трендом. Цьому є кілька причин, головна з яких – кадровий голод на місцях. Роботодавці шукають людей по всій країні, і готові створювати спеціальні умови для своїх працівників. З іншого боку, пошук роботи для ВПО також є важливою складовою інтеграції. Це добре розуміють в Міністерстві соціальної політики.

Наша команда – волонтерська. Але я дуже рада, що нашу ідею підтримує профільне Міністерство соціальної політики, яке щодня працює з потребами ВПО. Минулого тижня ми уклали Меморандум про співпрацю з міністерством щодо проєкту «Прихисток. Робота». Дякуємо за чітку позицію міністру соціальної політики Оксані Жолнович, а також першій заступниці міністра Дарині Марчак.

Цей меморандум не просто партнерство – це сигнал, що держава готова дивитися на інтеграцію ВПО ширше та шукати ефективні

рішення. Наша команда – волонтерська, тому дуже важливо, щоб ініціативи підтримували органи державної влади, а також великі компанії. Разом з урядом, місцевою владою та бізнесом можна побудувати таку систему інтеграції ВПО, яка дійсно спрацює.

Тож зовсім скоро ми представимо новий портал з новою філософією. Пілотний запуск плануємо вже в серпні (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/yanchenko/686cf57d710d2/>). – 2025. – 08.07).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ольга Шевчук-Клюжева, кандидатка філологічних наук, соціолінгвістка.

Мовна чутливість, або Декілька слів про наслідки педагогіки відмови

Нещодавня заява освітньої омбудсменки України Надії Лещик, у якій педагогам було рекомендовано відмовлятися від спілкування з дітьми, що говорять російською, як на мене, є досить суперечливою.

В Україні небагато фахівців, які займаються дослідженнями дитячого мовлення, тому, на жаль чи на щастя, але я не можу залишити цю ситуацію без коментаря, адже вона стосується ширшого питання: як в Україні формується й реалізується мовна політика в освіті, і хто несе за це відповідальність.

Мовне питання не повинно ставати полем емоційної імпровізації, особливо у висловлюваннях посадовців, які представляють інституції, що покликані захищати права громадян і формувати стратегії гуманного переходу до державної мови. В умовах війни, масової міграції, шкільної нестабільності й втрати рідного середовища мільйонами дітей – ми не маємо права легітимізувати практики, що суперечать педагогічній етиці та сучасній науці про мову.

Відповідальність за мовну політику – це не лише про законодавство, але й про професіоналізм усіх, хто реалізує її на практиці: освітян, державних службовців, уповноважених, авторів освітніх стандартів.

На бюджетні кошти утримуються цілі мовні інституції, і це накладає відповідальність не лише за гасла, а за компетентну, науково обґрунтовану і етично вивірену позицію.

На моє глибоке переконання, ми не повинні толерувати публічні поради, які зводять мовну політику до формального виконання ідеологічних настанов: без наукової основи й без урахування потреб дитини.

Що було сказано?

Уповноважена особа в інтерв'ю для УКРІНФОРМУ порадила вчителям відповідати дітям, які говорять російською, фразою: «Я не розумію, що ти кажеш», та відмовлятися від комунікації з ними поза уроками.

Що не так із такою порадою?

Це суперечить педагогічній етиці.

Відомо, що діти в ситуації мовного переходу вразливі до знецінення. Демонстративна відмова педагога «розуміти» мову учня – це форма пасивної дискримінації, що може спричинити мовний сором і зниження довіри до школи як безпечного простору.

Це суперечить міжнародним нормам.

Зокрема статті 30 Конвенції ООН про права дитини, а також принципам ЮНЕСКО і Ради Європи, які визнають мову дитини частиною її ідентичності. У світі практикуються моделі поступової інтеграції в державну мову, з адаптаційною підтримкою.

Це суперечить соціолінгвістичній логіці.

Замість глибинної українізації, ми отримуємо імітацію мовної лояльності – дитина вчиться говорити «правильною» мовою ззовні, але внутрішньо відчуває відторгнення. Це явище описується в дослідженнях як роздвоєння лінгвістичної ідентичності.

До чого це може призвести?

до травматизації дітей, особливо тих, що вже пережили вимушене переселення;

до того, що українська мова сприйматиметься як форма покарання, а не належності;

до втрати довіри до освітніх і мовних інституцій загалом.

Що варто робити?

Українська мова є безумовним пріоритетом, але шлях до її ствердження має бути не через відмову та ігнорування, а через: етично і

методично обґрунтовану мовну інтеграцію; підготовку вчителів до роботи в умовах багатомовності; розробку адаптаційних програм для учнів, які переходять на українську як домінуючу мову навчання.

Мовна політика – це не лише норми і покарання, це про довіру, приналежність і майбутнє. Дитина має не боятися, а хотіти говорити українською і завдання держави – зробити цей вибір природним, а не вимушеним. Лишається сподіватися на мудрість усіх, хто причетний до вирішення «мовного» питання в Україні – як у час війни, так і у часи повоєнної відбудови.

Шануймося! (<https://osvita.ua/blogs/94974/>). – 2025. – 08.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Гарячі проблеми антикримінальної юстиції

Здійснювати дослідження і за їх результатами писати наукові статті (з дотриманням усіх вимог для таких публікацій) у мене вже не має ні бажання, ні сил, ні потреби. В моєму житті вже все давно відбулося.

А от висловити власні погляди на певні проблеми у сфері антикримінальної юстиції, зокрема на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, бажання ще не зникло.

Читаючи стрічку новин у соціальних мережах, дописи і коментарі активних читачів (включно з адвокатами, прокурорами, суддями), окремі наукові праці академіків, докторів і кандидатів правничих наук – весь час виникає одне запитання:

Чи всі ми однаково розуміємо та усвідомлюємо концепцію/філософію чинного КПК-2012?

Як учасник тієї Робочої групи (2005-2007), яка розробляла концепцію/філософію цього КПК і писала перший робочий варіант його тексту, зауважу, що, не зважаючи на розуміння

та усвідомлення нами всіх вад КПК-1960 та й самої партійно-адміністративно-правової системи сср, ми емоційно та обґрунтовано дискутували, сперечалися, переконували самі себе й одне одного у необхідності радикальних змін у свідомості всіх учасників цих процесів та практики реалізації ідей «об'єктивності, неупередженості та змагальності» в антикримінальних процедурах виявлення і покарання винних. Нам в цьому успішно допомагали закордонні друзі-партнери з Англії, Німеччини, США.

Особливо ці дискусії-суперечки стосувалися стадії досудового кримінального провадження (розслідування злочинів), що на той момент ґрунтувалося переважно на обвинувальній філософії антикримінального процесу, в якому домінував державний примус до «всіх і всього» на підставі постулату про те, що «що держава та її інститути ніколи не помиляються та діють лише на благо трудового народу»... Ми ж намагалися формувати концепцію КПК на засадах: забезпечення прав і свобод людини, логіки здорового глузду, розумних строків з погляду стороннього неупередженого спостерігача. При цьому, нас всіх хапав «за руки й ноги» попередній життєвий і професійний досвід за принципом – цих новацій ніхто не зрозуміє, в наших умовах це робити не можливо, ми будемо внутрішні «капкани» для всієї системи антикримінальної юстиції. Вистояли, але – не перемогли – ні себе, ні суспільну ні правову думку... Почалися компроміси і паліативи та безліч правок і поправок до уже ухваленого КПК-2012.

Минулі 13 років реалізації КПК-2012 для мене особисто беззаперечно доводять, що концепція цього закону зачепила в реальній свідомості часників антикримінального процесу лише певні формальні ознаки «змагального процесу», не торкнувшись його сутності. Антикримінальний процес у закамуюльованій формі зберігає свій традиційний для нашої історичної ментальності «обвинувальний ухил» і дуже важко періодично намагається його позбавлятися.

Зупинюся, у черговий раз, на запроваджених у тексті КПК декількох новацій щодо:

1. Стадії реєстрації заяв про кримінальне правопорушення та початку досудового розслідування. Виходячи з вище зазначених принципів, на які ми спиралися, було запроваджено реєстрація всіх заяв, але за однієї умови: в заяві повинні міститися реальні ознаки реальної події правопорушення! Не припущення, не гонитва за відьмами, не переслідування політичних та інших опонентів, не «відплата за образу», ні родинні відносини й не кумівство.

В реальному житті все вийшло з точністю до навпаки, додавши до цього етапу ще й втручання судової гілки влади, яка апріорі не має і не повинно мати жодного стосунку, крім окремих та обмежених контрольних функцій щодо не порушення прав і свобод людини на стадії досудового кримінального провадження.

Судовий процес – це розсуд, а не переслідування людини на стадії збирання доказової інформації винуватості та невинуватості особи.

Ми, розробники концепції, здається, помилилися у своїх очікуваннях щодо змісту новацій та у наявності реальних ресурсів держави їх запровадити, а зацікавлені посадові особи органів досудового розслідування і забезпечення правового порядку в країні намагалися саботувати ці новації, у тому числі й шляхом запровадження «тотальної реєстрації будь-яких заяв і початку досудових розслідувань». Вони, з часом також, захлинулися «власною слиною» і почали шукати різні «штучки», щоб полегшити собі життя, «не втративши при цьому своє обличчя». В результаті – маємо те, що маємо.

2. Затримання підозрюваної особи, обрання їй запобіжного заходу, який повинен не заважати органам досудового розслідування здійснювати свою роботу плюс вручення підозри особі та правові наслідки такої дії – ще одна не розв'язана концептуальна проблема. Тут майже все відбувається з тим самим «обвинувальним ухилом» в діях державних інституцій. За винятком діяльності адвокатури, метою якої є не стільки здійснення правосуддя, скільки у будь-який спосіб відвести одну із загроз щодо підзахисної особи (затримання, арешт,

застава, обмеження реальних повноважень). Для адвокатів законодавство і державні інституції, включно з судом, повинні працювати лише в один бік – звільнити або зменшити «страждання» мого підзахисного. Право і правосуддя стає вторинним. Хоча всі актори у своїх Присягах клянуться «Верховенству Права», яке кожен розуміє та усвідомлює по-своєму, виходячи лише з власних інтересів.

3. Суспільний інтерес, думка громадських активістів, журналістика у сфері антикримінальної юстиції. В цій царині в нас повна чехарда і роздрай. Ніхто не може назвати однозначні критерії «суспільного інтересу» на рівні села, міста, регіону, країни та якими методами і інструментами його задовольняти.

Громадські активісти, як правило, не задоволені діяльністю держави у її протидії кримінальним правопорушенням, намагаючись у різний спосіб і з різною метою вишукувати «нові методи та інструменти» та адвокувати їх перед владою. При цьому, вони спираються виключно на підтримку міжнародних організацій, йдучи часто-густо на співпрацю з тими, кого критикують, і вдаючись до об'єктивно не виправданих компромісів і паліативів та наступаючи на «ті ж самі граблі». Наявна «конкуренція» серед таких активістів, на мою думку, лише шкодить загальній справі.

Журналістика у цій сфері має свою мету – збільшення кількості читачів/глядачів та свій рейтинг, а також – часткове виконання «замовлень» від різних зацікавлених осіб та установ/органів.

Ніколи не розумів і не можу зрозуміти дотепер хвилі повідомлень ЗМІ про «обшуки, затримання, арешти, застави, вручення підозри окремим знаковим особам, реалізовані злочинні схеми, статки» на стадії досудового слідства за умови, що всі знають конституційний припис про те, що жодна особа не вважається винною у вчиненні кримінального правопорушення до моменту – ухвалення вироку, яким суд у визначеному законом порядку встановить її винуватість або ж невинуватість і не призначить відповідне покарання або ж звільнить від покарання. Цей припис залишається гаслом – не більше!

Важливим залишається піднятий «хайп», а «репутація людини», реальність покарання за рішенням суду – це все вторинне і дуже далеке від сьогоденної публікації.

За нашою «традицією» суспільної свідомості людина винна у вчиненні злочину, як тільки її: затримали, арештували, вручили підозру, визначили заставу – ще до судового розсуду. Крапка, яка є найбільшою бідою і трагедією на шляху запровадження в країні верховенства Права, оптимальної справедливості, утвердження та захисту основоположних прав і свобод людини (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/685767_garyachi_problemi_antikriminalnoi.html). – 2025. – 09.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Василь Фурман, доктор економічних наук

Бідність в Україні: виклик, який ми можемо подолати

За даними Центру економічної стратегії, станом на червень 2025 року понад 25% українців змушені економити на їжі. Це означає, що кожен четвертий українець обмежує себе у базовій потребі – доступі до якісного харчування. Це не просто статистика, це тривожний сигнал про те, що зниження офіційного рівня безробіття до 12% – найнижчого з початку повномасштабного вторгнення – не вирішує проблему бідності. Українці повертаються до роботи, але реальні доходи залишаються низькими через високу інфляцію (15,9% у травні 2025 року), зростання цін на продукти (фрукти – +17,6%, м'ясо – +5,4%, риба – +1,4%, за даними Держстату) та структурні проблеми економіки.

Бідність в Україні – це не лише наслідок війни. Це результат десятиліть низької продуктивності праці, недостатньої інвестиційної активності, слабкого внутрішнього ринку та застарілої економічної моделі. Але ми маємо шанс змінити ситуацію. Зрозуміло, що війна негативно впливає на державу та бізнес, на їх фінансові спроможності, добробут та

можливості громадян. Але. Ми маємо щось робити з цією проблемою. Ось конкретні кроки, які Україна може запозичити з досвіду країн Східної Європи та інших розвинених економік, щоб подолати бідність і побудувати сильну економіку.

1. Створення високооплачуваних робочих місць через технологічну модернізацію

Для подолання бідності Україні потрібна економіка, яка генерує високу додану вартість. Це означає інвестиції в сектори з високим потенціалом: ІТ, агропереробку, машинобудування, зелену енергетику та логістику. Приклад Польщі показує, як це працює: після вступу до ЄС у 2004 році країна інвестувала в модернізацію промисловості та залучення іноземних компаній (наприклад, автомобільні заводи Volkswagen і Fiat). Результат – зростання ВВП на душу населення з \$6,600 у 2004 році до \$18,000 у 2023 році.

Пропозиції:

Створити спеціальні економічні зони (СЕЗ) з пільговими податками для високотехнологічних галузей, як це зробила Польща в Катовіце чи Естонія в Таллінні. Наприклад, 5-річне звільнення від податку на прибуток для компаній, які інвестують у переробку сільськогосподарської сировини чи виробництво електромобілів.

Запустити державно-приватні партнерства (ДПП) для модернізації інфраструктури, як у Чехії, де ДПП допомогли розвинути транспортну логістику, що приваблює інвесторів.

Розвивати ІТ-кластери за прикладом Естонії, де уряд створив програму e-Residency, яка залучила тисячі іноземних ІТ-підприємців. В Україні можна запустити програму для підтримки ІТ-стартапів з грантами до \$50,000 для молодих компаній.

2. Підтримка внутрішнього попиту через зростання доходів

Щоб українці могли споживати, заощаджувати та інвестувати, потрібні справедливі зарплати та підтримка малого й середнього бізнесу (МСБ). Південна Корея у 1980-х роках досягла економічного прориву, підтримуючи МСБ через доступні кредити

та спрощену бюрократію. Сьогодні корейські малі підприємства генерують 50% ВВП країни.

Пропозиції:

Запустити програму мікрокредитування для МСБ за прикладом Польщі, де програма “Доступні кредити” пропонує позики під 1-2% річних для стартапів і малих підприємств.

Скоротити бюрократію для бізнесу, як у Грузії, де після реформ 2000-х років процедура відкриття бізнесу займає 1 день, а податки спрощені до єдиного податку в 1% для малого бізнесу.

Поступово підвищувати мінімальну зарплату до рівня, який забезпечує базові потреби. Наприклад, у Чехії мінімальна зарплата у 2023 році становила €700, що стимулювало внутрішній попит.

3. Забезпечення продовольчої безпеки через адресну допомогу

Економія на їжі – це не просто статистика, а реальна гуманітарна проблема. Сінгапур, який не має власних сільськогосподарських ресурсів, забезпечує продовольчу безпеку через ефективні державні програми. Наприклад, програма “ComCare” надає адресну фінансову допомогу малозабезпеченим сім’ям, що покриває витрати на їжу та освіту.

Пропозиції:

Запустити програму продуктових ваучерів для малозабезпечених сімей, як у США (програма SNAP), де домогосподарства отримують щомісячні виплати на покупку їжі. В Україні це може бути, наприклад, 1000 грн чи більше на місяць для сімей із доходом нижче прожиткового мінімуму.

Створити мережу соціальних магазинів, як у Польщі, де продукти першої необхідності продаються за зниженими цінами для вразливих груп населення.

Субсидувати фермерів для стабілізації цін на продукти, як це робить Ізраїль, де держава підтримує місцеве сільське господарство, щоб уникнути стрибків цін.

4. Інвестиції в людський капітал

Естонія стала “цифровою нацією” завдяки масовим інвестиціям у освіту та перекваліфікацію. Програма “Tiger Leap” у 1990-х забезпечила комп’ютеризацію шкіл

і навчання цифрових навичок, що підняло продуктивність праці.

Пропозиції:

Запустити національну програму перекваліфікації для безробітних і працівників низько кваліфікованих професій, як у Німеччині (програма “Kurzarbeit”), яка підтримує навчання нових навичок із частковою компенсацією зарплати.

Розвивати дуальну освіту, як у Швейцарії, де 70% молоді поєднують навчання з роботою, що забезпечує швидкий перехід до високооплачуваних професій.

Інвестувати в STEM-освіту (наука, технології, інженерія, математика), щоб підготувати кадри для ІТ та промислових секторів.

5. Розвиток місцевої економіки та децентралізація можливостей

Боротьба з бідністю неможлива без розвитку регіонів. Надмірна концентрація економічної активності у великих містах залишає малі громади без робочих місць, інфраструктури та перспектив. Успішні приклади з Литви чи Словаччини демонструють, що розвиток регіональних хабів – ефективний спосіб зменшити нерівність і стимулювати місцеву економіку.

Пропозиції:

Запровадити регіональні програми підтримки малого бізнесу у громадах до 50 тисяч мешканців – зокрема, гранти до 250 тис. грн для створення місцевих виробництв або сервісних компаній.

Сприяти розвитку муніципального підприємництва – як у Норвегії, де частина соціальних і сервісних послуг виконується локальними підприємствами під контролем громад.

Впровадити механізм «гроші йдуть за людиною» у сфері освіти та охорони здоров’я, щоб послуги в сільській місцевості фінансувалися не залишковим принципом, а пропорційно до кількості населення.

6. Посилення соціального захисту через податкову реформу

Справедлива податкова система – ключовий інструмент для зменшення майнової нерівності. У країнах Північної Європи

прогресивне оподаткування, ефективний контроль над ухиленням від податків та чесне перерозподілення бюджету допомогли створити суспільства з мінімальним рівнем бідності.

Пропозиції:

Запровадити прогресивну шкалу ПДФО (податку на доходи фізичних осіб) – наприклад, 18% для доходів до 100 тис. грн/міс., 25% – для доходів понад 500 тис. грн/міс.

Зменшити податковий тиск на малозабезпечених – через підвищення неоподаткованого мінімуму або податковий кредит для домогосподарств із дітьми.

7. Цифровізація як інструмент прозорості та доступу до послуг

Цифрові сервіси спрощують доступ до соціальних послуг, зменшують корупцію та скорочують адміністративні витрати. Естонія, яку часто називають “цифровою державою”, завдяки впровадженню електронного урядування не лише підвищила ефективність державного управління, а й зробила соціальну допомогу більш адресною та прозорою.

Пропозиції:

Розширити функціонал “Дії” для автоматичного нарахування субсидій і соціальних виплат без потреби в особистому зверненні до органів соцзахисту.

Запровадити єдиний “соціальний кабінет” громадянина з даними про доходи, пільги, податки, медичну страховку та освітні послуги.

Впровадити цифрову карту соціальної допомоги – як у Фінляндії, де кожен житель може бачити, які види підтримки йому доступні, та подати заявку онлайн.

8. Ефективне використання міжнародної допомоги для подолання бідності

Україна – один із найбільших отримувачів зовнішньої підтримки у світі. Проте значна частина цієї допомоги іде на макрофінансову стабільність або військові потреби. Водночас важливо спрямовувати частину ресурсів безпосередньо на проєкти з боротьби з бідністю, як це робили країни Балкан під час післяконфліктного відновлення.

Пропозиції:

Узгодити з міжнародними партнерами (Світовий банк, ЄС, USAID) програму

фінансування соціального підприємництва – зокрема, надання безвідсоткових кредитів для бізнесу, який створює робочі місця у вразливих громадах.

Залучити донорські кошти до створення національного фонду підтримки незахищених верств населення – аналог “Trust Fund” у Сербії, що координується спільно з ООН.

Вимірювати ефективність міжнародної допомоги не лише за обсягами, а за соціальними результатами – кількістю людей, виведених з бідності або забезпечених роботою.

Висновок

Зрозуміло, що не всі пропозиції одночасно можуть бути реалізовані в Україні через різні причини. Але ці пропозиції це не абстрактні ідеї, а перевірені інструменти, які працюють у світі. Але цей досвід треба максимально використати. Деякі інструменти ми вже реалізуємо.

Україна має побороти бідність, як це зробили країни Східної Європи. Для цього потрібні не лише реформи, а й чітка стратегія та політична воля. Бідність – це виклик, але не вирок. Якщо ми діятимемо послідовно, Україна може стати економічно сильною державою, де кожен матиме гідний рівень життя (https://lb.ua/blog/vasyl_furman/685782_bidnist_ukraini_viklik_yakiy_mi.html). – 2025. – 09.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Право на освіту в умовах окупації: виклик для держави

Російська збройна агресія проти України істотно ускладнила реалізацію права на освіту для дітей і молоді з тимчасово окупованих територій. Серед основних бар'єрів – обмежений доступ до української освітньої системи, відсутність документів та ризики для безпеки під час виїзду на підконтрольну територію.

Про роботу освітніх центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна»

Ще у 2016 році держава запровадила механізм спрощеного вступу для абітурієнтів із ТОТ України. Молодь з тимчасово окупованого Криму могла подавати документи через освітні центри «Крим-Україна», а вступники з Донецької та Луганської областей – через центри «Донбас-Україна».

У 2020 році Міністерство освіти й науки України розширило мережу таких центрів і дозволило подаватися до будь-якого з них – незалежно від його назви. Це спростило логістику та значно розширило доступ до освіти.

Прогрес вступної динаміки в цифрах: від кількох сотень до понад 11 тисяч осіб

Попри запроваджений механізм, тривалий час кількість вступників залишалася порівняно невеликою. За офіційними даними МОН, динаміка виглядає так:

- 2016 – 1008 осіб
- 2017 – 1550
- 2018 – 1776
- 2019 – 1865
- 2020 – 2026
- 2021 – 2083
- 2022 – 7018
- 2023 – 6516
- 2024 – 11 325 осіб

У статистику включено й абітурієнтів із прифронтових населених пунктів. Суттєве зростання у 2022–2024 роках – прямий наслідок комплексних зусиль, спрямованих на подолання освітніх бар'єрів.

Роль Офісу Омбудсмана України: нагляд, діалог, рекомендації

У 2024–2025 роках ми провели низку моніторингових візитів до освітніх центрів «Крим-Україна» та «Донбас-Україна». Побачили, що навіть попри позитивну динаміку, система досі має слабкі місця – недостатня кадрова спроможність центрів, складність процедур, слабка консультативна підтримка.

За результатами візитів Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надав офіційні рекомендації Міністерству освіти й науки України та закладам вищої освіти. Йшлося про необхідність посилення кадрового ресурсу, підвищення якості консультування,

спрощення процедур вступу та покращення інформованості вступників.

Навіть під час війни освіта має бути реальністю!

З 1 червня 2025 року стартувала нова вступна кампанія. І зараз, як ніколи, важливо зберігати фокус на потребах вступників з ТОТ, своєчасно виявляти бар'єри, надавати правову та консультативну підтримку та забезпечувати їхню повноцінну інтеграцію в освітнє середовище.

Офіс Омбудсмана України й надалі здійснюватиме постійний моніторинг, працюватиме з відповідальними органами та закладами освіти, аби жодна дитина не втратила свій шанс лише через місце проживання.

Право на освіту – це не політична декларація. Це конкретний шлях, який має бути відкритим для всіх – навіть у найтемніші часи. Робимо все, щоб це залишалося реальністю для всіх вступників України! (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinetz/686084_pravo_osvitu_umovah_okupatsii.html). – 2025. – 11.07).

Блог на сайті «Цензор.Нет»

Про автора: Юрій Левченко, голова партії «Народовладдя», засновник Волонтерського центру «UA.HELP», народний депутат України VIII скликання.

Криворізький залізорудний комбінат – у суспільну власність!

Суд відкрив провадження у справі про банкрутство «Криворізького залізорудного комбінату» – найбільшого в Україні підприємства з видобутку залізної руди підземним способом.

КЗРК – одне з ключових підприємств Кривбасу, об'єднує 4 залізорудних шахти, у 2021 році мало чистий прибуток понад 4 млрд. грн. Його власниками до 2023 року були Ахметов та Коломойський. Однак, останній продав свою частку російським олігархам Воеводіну, Гінеру та Бабакову. У зв'язку з цим на «офшорну» компанію, яка формально володіє підприємством було накладено санкції.

Як результат, підприємство було доведено до банкрутства через заборону на відшкодування державою ПДВ від експорту залізної руди та неможливістю продавати її на внутрішньому ринку.

Але насправді не існує жодної причини, чому 5 тисяч працівників КЗРК та їхні сім'ї мають страждати через олігархів, які володіють цим комбінатом!

Наша партія людей праці Народовладдя вже зверталася до влади «слуг», очільник якої Володимир Зеленський наклав на підприємство санкції, з вимогою не карати трудовий колектив за гріхи його власників, а натомість націоналізувати це стратегічне підприємство, щоб в подальшому спрямовувати його прибутки на оборонні та соціальні видатки держави.

Та, як бачимо, олігархічна влада та олігархічні власники довели комбінат-гігант до банкрутства. Проте досі найкращим рішенням залишається націоналізація КЗРК: не тільки тих 49,84%, що належать російським олігархам, але й тих 49,94%, які належать Рінату Ахметову, стратегічні підприємства якого (як і решти олігархії) ми неодноразово закликали націоналізувати повністю.

Однак, якщо влада «слуг» переконана, що вона настільки профнепридатна, що нездатна забезпечити суспільно корисне управління КЗРК, ми пропонуємо альтернативний спосіб, як можна зберегти тисячі робочих місць – надати можливість трудовому колективу стати новим власником комбінату.

Для цього пропонуємо внести зміни до Кодексу України з процедур банкрутства, згідно з якими, перш ніж переходити до ліквідації підприємства, арбітражний керуючий зобов'язаний скликати збори (конференцію) трудового колективу та запропонувати трудовому колективу стати власником підприємства.

У разі прийняття таких змін неплатоспроможне підприємство підлягатиме ліквідації в звичайному порядку тільки у випадку, якщо його не захоче рятувати трудовий колектив, перебравши над ним контроль. Працівники здійснюватимуть право власності на осуспільнене підприємство як

колективний суб'єкт правовідносин, – через збори (конференції) трудового колективу, що проводитимуться у встановленому законом порядку.

Якщо Ви згодні, що стратегічні підприємства мають бути у загальнонародній власності, а трудові колективи мають бути захищені від наслідків діяльності соціально безвідповідальних власників – приєднуйтеся до партії людей праці Народовладдя! Разом ми збудуємо державу, що працюватиме в інтересах мільйонів, а не мільярдерів (<https://censor.net/ua/blogs/3562404/kryvorizkyi-zalizerudnyyi-kombinat-u-suspilnu-vlasnist>). – 2025. – 09.07).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Оксен Лісовий, міністр освіти та науки України

Понад €71 млн для української освіти: як довіра партнерів перетворюється на інвестиції в майбутнє

Цими днями відбулася четверта щорічна Конференція з питань відновлення України – URC 2025. Міжнародний захід, що об'єднує уряди, організації, бізнес та громадянське суспільство навколо спільної мети – довгострокової відбудови та стійкості України.

Освіта і наука стали одним із пріоритетів цього річної конференції. Масштаб підтримки міжнародних партнерів це засвідчує: нам удалося залучити €71,6 млн фінансових інвестицій. Крім того, було підписано низку угод, які передбачають співпрацю з міжнародними партнерами у напрямках розвитку освіти та науки.

\$615 млн на розвиток освіти – у 2024 році ми залучили найбільшу фінансову підтримку сфери освіти в історії України від Світового банку.

До 2024 року українська шкільна освіта понад десятиліття не отримувала фінансування від Світового банку. Повномасштабна війна загострила потребу в підтримці системи загальної середньої освіти – інфраструктурно, змістово та стратегічно.

Весною 2023 року ми почали перемовини зі Світовим банком. Як результат – у 2024 затверджено проєкт LEARN (Lifting Education Access and Resilience in Times of Need), який спрямовано на підвищення доступу та стійкості шкільної освіти. Його бюджет становив \$415 млн на 3 роки – це найбільший проєкт підтримки шкільної освіти в історії України, що також увійшов до першої десятки програм Світового банку.

У тому ж 2024 році тривав активний етап реалізації проєкту з удосконалення вищої освіти UIHERP (Ukraine Improving Higher Education for Results Project), який було підписано ще раніше. На його втілення Світовий банк виділив \$200 млн.

Успіх цих угод – результат злагодженої роботи міжвідомчої команди, експертів, партнерів та аналітиків. Важливу роль відіграли сильна переговорна позиція, чітка координація дій і ретельна підготовка на кожному етапі.

Що стало рушієм: чому світ вірить у нашу систему освіти

У 2023 році було розроблено і затверджено нову стратегію реформи освіти, а також розпочато роботу з партнерами. Але успішна практика з такими партнерами, як Світовий банк, є ключовим маркером для формування довіри міжнародної спільноти. Це також доказ того, що ми здатні ефективно реалізовувати масштабні реформи під час війни. Уклавши угоду у 2023 році зі Світовим банком, у 2024-му ми досягли 57% запланованих результатів проєкту LEARN. У планах на 2025 рік – досягнення показника у 100% та залучення додаткового фінансування.

Під час конференції в Римі ми отримали чергову підтримку від Світового банку – \$30 млн на розвиток дошкільної освіти. Цей напрям – один зі стратегічних пріоритетів Міністерства освіти і науки України. Проте важливо розуміти: міжнародні партнери інвестують лише в ті сфери, де є чітке розуміння та спроможність до ефективної модернізації. Залучити кошти в неефективну систему – неможливо.

Саме тому вперше з часів незалежності України було розпочато масштабну трансформацію дошкілля. Було ухвалено

Закон України «Про дошкільну освіту» в новій редакції. Зокрема, завдяки сильній внутрішній експертизі та підтримці міжнародних партнерів розроблені підзаконні акти та Стратегію трансформації дошкільної освіти, що стане основою дорожньої карти для уряду та інвестиційного плану партнерів із розвитку.

Тому кожна нова угода – це не тільки можливість розвитку в майбутньому, а й оцінка того, як ми впоралися в минулому. Цьогорічна підтримка освіти на URC 2025 – це, зокрема, продовження історії про довіру, яку ми почали вибудовувати з 2023 року.

Результати URC 2025: на що саме залучено кошти

Освіта – це ключова ланка збереження людського капіталу в країні. Тому пріоритетом МОН є всі сфери освіти і наука також. Маємо і відповідні результати укладання угод на URC 2025.

Дошкільна освіта

Запустили безпрецедентний міжнародний альянс в межах нової ініціативи «First Steps Forward» для трансформації дошкільної освіти в Україні. Уперше в історії України для розвитку дошкілля ми об'єднали понад 20 світових партнерів, серед яких – ЮНІСЕФ, Світовий банк, ЮНЕСКО, GPE, OECD, Фінляндія, Бельгія, Литва та інші. Перший внесок у модернізацію дошкільної освіти в межах цієї співпраці – це \$30 млн від Світового банку, про що згадував вище.

Школа, інфраструктура та відновлення

Уклали стратегічний Меморандум з урядом Литви, що передбачає €21 млн цільових інвестицій, з яких:

€17 млн – на будівництво сучасної школи-хабу в Житомирі;

€3 млн – на облаштування сонячних енергетичних систем у школах та садочках семи областей задля їхньої автономності в кризових ситуаціях;

€1 млн – на програми надолуження освітніх втрат та STEAM-навчання на Одещині.

Також отримали підтримку від Європейської комісії на друк підручників. У 2025–2026 навчальному році буде інвестовано €5 млн у друк понад 2 млн підручників для українських

школярів, що покрий базові потреби закладів освіти в умовах війни.

Упровадження реформи старшої профільної школи

Підписали Меморандум зі Швейцарією на суму 18,5 млн швейцарських франків. Завдяки досвіду успішної й результативної співпраці уряд Швейцарії продовжує підтримку ключових реформ в освіті, зокрема:

- розвиток профільної старшої школи;
- підтримка уряду в реформуванні системи професійної освіти;
- цифровізація та дебюрократизація системи управління освітою,
- зміцнення місцевої демократії через освіту;
- відновлення освітньої інфраструктури у громадах.

Професійна освіта та цифровізація

Підписали Меморандум про взаєморозуміння з Бельгійським агентством з розвитку Enabel, що охоплює такі напрями спільної роботи:

- відновлення освітньої інфраструктури;
- розвиток професійно-технічної освіти;
- упровадження цифрових рішень;
- підвищення якості та інклюзивності освіти відповідно до потреб сучасного ринку праці.

Уклали Меморандум про взаєморозуміння з Міністерством освіти і заслуг Італійської Республіки. Співпраця передбачає обмін досвідом, публікаціями, методологіями та інструментами. У професійній освіті це такі напрями:

- прогнозування потреб щодо актуальних професій;
- дуальна освіта;
- державно-приватне партнерство;
- цифрові та екологічні компетентності;
- відповідність потребам майбутнього ринку праці.

Вища освіта

Єврокомісія підтвердила, що триває підготовка до асоційованої участі України у програмі Erasmus+. Це дасть змогу українським ЗВО:

- отримати повний доступ до всіх конкурсів програми;
- значно розширити можливості участі у спільних проектах;
- активізувати академічну мобільність студентів і викладачів;

швидше інтегруватися в єдиний Європейський освітній простір.

Наука та інновації

Підписали Римську декларацію про наміри щодо науки, досліджень та інновацій в Україні, яка офіційно засвідчила створення Коаліції. Її завданнями є:

- сприяння у відбудові та модернізації дослідницької інфраструктури;
- підтримка українських науковців;
- координація міжнародних зусиль на підтримку України;
- інтеграція української науки до Європейського дослідницького простору.

Підписали Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством університетів і наукових досліджень Італійської Республіки та Міністерством освіти і науки України про співробітництво у сферах науки, досліджень та вищої освіти. Меморандум передбачає співпрацю за низкою напрямів, зокрема:

- розвиток дослідницької інфраструктури;
- біотехнології, біомедицина та нейронаука;
- нові матеріали, «зелена» енергетика, екологія;
- сільське господарство та smart farming;
- збереження культурної й архітектурної спадщини.

Укладаючи угоди з партнерами, ми налаштовані на довготривалу співпрацю. Адже розвиток освіти та науки потребує тривалих інвестицій, системної, послідовної роботи. Це підтверджує той факт, що українську освіту нині стабільно підтримують уряди понад 35 країн та більш ніж 80 міжнародних організацій. Готовність світової спільноти системно інвестувати в українську освіту – свідчення високого рівня довіри, результативності нашої роботи та підтвердження того, що ми на правильному шляху (https://lb.ua/blog/oksen_lisovyi/686504_ponad_71 mln_ukrainskoi_osviti.html). – 2025. – 14.07).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Гліб Вишлінський, виконавчий директор Центру економічної стратегії

Другий день URC2025: якими будуть наслідки відмови від реформ

До повномасштабного вторгнення URC – Ukraine Recovery Conference – називалася Ukraine Reform Conference.

Після більшості оголошень підтримки в перший день, другий став більше днем дискусій про майбутнє. І, власне, про реформи, потрібні в різних секторах, а також виклики та можливості, на які потрібно реагувати.

* * *

Директор Світового банку по Україні Боб Саум добре структурував напрямки, які зараз вимагають уваги:

- макроекономічна стабільність
- бізнес-середовище
- критична інфраструктура
- трудові ресурси та соціальний захист

* * *

Власне, в бізнес-кліматі ми зараз бачимо не покращення, а провали.

Влада системно гальмує реформи, які зменшили б ризики бізнесу від взаємодії з державою.

Спочатку уряд відклав на півроку початок реформи митниці та, власне, конкурс на нового голову.

Цього тижня під надуманим приводом Кабмін всупереч закону відмовився призначити обраного комісією голову Бюро економічної безпеки.

В першому випадку внаслідок цього Україна вже невчасно виконала зобов'язання перед МВФ. В другому те саме відбудеться наприкінці липня, коли спливає обіцяний термін.

Миттева заява бізнес-асоціацій в той самий день показала, що ця реформа потрібна, насамперед, бізнесу, а не МВФ.

Але влада жорстко налаштована втримувати вертикаль прямого контролю над всіма

правоохоронними органами, який дозволяє миттєво атакувати будь-який бізнес.

Це бачать в Європейському Союзі, членом якого прагне стати Україна. Директорка служби по Україні DG ENEST Єврокомісії Анна Ярош-Фріс у відповідь на моє питання на одній з панелей URC визнала, що затримка подібних реформ негативно впливає на бізнес-середовище.

Зрозуміло, що європейські партнери, яких Україна зараз захищає від Росії, стали набагато більш поблажливими до зривів реформ. І будуть далі давати гроші Україні за «послуги безпеки».

Але така поведінка української влади з великою ймовірністю загальмує для нас шлях в Євросоюз. Ще одна Угорщина нікому не потрібна.

Насамкінець конференції дуже цікаве дослідження показали Світовий банк спільно з Університетом Чикаго.

Воно свідчить, що в останні 20 років, особливо, після 2008 року, темпи створення нового бізнесу в Україні суттєво впали. Багато малого бізнесу «застрягли» в своєму розвитку і припинили зростати. Ринки щодалі більше концентрувалися, зокрема, зростали частки держпідприємств, хоча вони і є менш продуктивними. Відповідно, й темпи зростання продуктивності залишаються низькими.

Причини – бар'єри для виходу на ринок нових бізнесів, зокрема, через nereформовані погані інституції. Вони блокують збільшення конкуренції, інновації та зростання продуктивності.

Вам здається, що це і про nereформовані митницю, БЕБ та інші правоохоронні органи? Ви не помиляєтеся (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/vyshlinskyj/68722c3f7849e/>). – 2025. – 12.07).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 13-14 (299-300) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 28.07.2025

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 7,02.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.